

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Obecné antropologie

Bc. Petra Kučerová

**Batoh, pohorky a řasenka: Analýza ženského
nezávislého cestování z perspektivy antropologie
turismu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Petra Ezzeddine, Ph.D.

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 12.12. 2013

Bc. Petra Kučerová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Petře Ezzeddine, Ph.D. za čas a námahu, které této práci věnovala. Své díky bych ráda věnovala i mým informátorkám, které mi s nadšením a velkým zájmem poskytly důležité informace a podělily se o své zážitky, bez kterých by tato práce nikdy nevznikla.

Obsah

1. Úvod	1
1.1. Výzkumný problém a výzkumné otázky	2
1.2. Nastavení výzkumu: metodologie, pozicionalita a etické otázky	4
2. Antropologie turismu	9
2.1. Ženy na cestách	11
2.2. Feminismus, gender a turismus	12
3. Backpacking: jiná forma turismu	14
3.1. Backpacking jako narativ	17
3.1.1. Backpackerovské enklávy: já baťůžkář, ty baťůžkář	17
3.1.2. „I am not fucking tourist, I am traveler“: turista versus cestovatel	19
3.1.3. „Já neprojektuji klasické cestování“ : autentické a neautentické zážitky	20
3.2. Backpacking jako přechodový rituál	23
4. „Hodně mě to změnilo a hodně mi to dalo“: cestování jako forma osobní přeměny	25
4.1. „Odloučení“: aneb život před cestou	26
4.2. Cesta jako liminární fáze	32
4.2.1. „Sama, samotinká“: sólo cestování jako narativní rámec	34
4.2.2. „Nebezpečné situace samozřejmě byly“: sama na cestách z hlediska bezpečnosti	36
4.2.3. „Já se o sebe postarám sama, nepotřebuju chlapa“	40
4.3. „Hodně lidí mi to říká a i já to vidím, že jsem se změnila“: znovuzачlenění aneb návrat domů	46
4.3.1. Back to basics: cestování jako návrat k základům	46
4.3.2. Můj milý deníčku: deník jako prostor k sebereflexi	49
4.3.3. „Happiness only real when shared“: přístup okolí očima cestovatelek	53
5. Diskurs, text a diskursivní analýza	57
5.1. Internet jako svět textů	59
5.2. Kauza unesených českých dívek v Pákistánu	60
5.2.1. Hana a Antonie: základní fakta	61
5.2.2. Hanka a Tonča domů	62
5.3. Analýza veřejného/mediálního diskursu	63
5.3.1. Typologizace aktérů a diskursivních typů	64
5.3.1.1. Hodný a zkušený holky	64
5.3.1.2. Naivní blbky	66
5.3.1.3. Ve světě je nebezpečí aneb za každým rohem číhá islámský nepřítel	67
5.3.1.4. Já tam byl	70
5.4. Shrnutí	74
6. Závěr	76
6.1. Backpacking a autenticita	76
6.2. Svoboda a moc	77
6.3. Změna genderové identity	79
6.4. Veřejný a mediální diskurs	80
7. Použitá literatura a elektronické zdroje	82

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá analýzou genderových aspektů ženského cestování a zkušeností žen cestovatelek, které se vydávají samostatně a na „vlastní pěst“ mimo evropské hranice. Práce vznikla na základě hloubkových rozhovorů s cestovatelkami, přičemž analyzuje to, jakým způsobem ony samy své cesty zvýznamňují. Práce se snaží poukázat na to, že sólo cestování je faktorem, který přímo ovlivňuje životní biografie, kariéry a statusy dotazovaných žen. Ženské nezávislé cestování je pojímáno jako dynamický proces, skrze něj ženy získávají nebo si ověřují svou genderovou moc a schopnosti, které později využívají ve svých osobních a pracovních životech. Za využití konceptů feministických teorií aplikovaných na ženské cestování se pokusím ukázat, že cestování žen je ovlivněno historickým zatížením a preferencí mužských cest, které odsunují samostatně cestující ženy na okraj společenského i vědeckého zájmu. Práce dále vychází z antropologie turismu, zejména ze studií o backpackingu (baťůžkářství) a zasazuje cestovatelčiny zkušenosti do konceptu přechodových rituálů. Pro pochopení kontextu, ve kterém se ženské cestování odehrává, je v práci obsažena i analýza veřejného a mediální diskursu, která je vystavěna na konkrétní kauze unesených českých dívek v Pákistánu.

Klíčová slova: antropologie turismu, ženské nezávislé cestovatelky, sólo cestování, backpacking, přechodové rituály, diskursivní analýza

Abstract

The diploma thesis deals with the analysis of the gender aspects of women travelling and experience of women travellers, who set out to the non-Europe destinations on their own. The thesis is based on in-depth interviews with women travellers and analyze how these journeys are important to them. The thesis tries to point out that women's solo travelling directly effects their biography as well as career and status of these female travellers. Women independent travelling is introduced as the dynamic process, by means of which they acquire or verify the gender power and abilities, applicable to their personal life and work. Using the concepts of feminist theories implemented on women's travelling, I try to show that this type of travelling is affected by history and prefers male travelling, which displaces the individual women's travelling on the edge of the social and scientific interest. This thesis is based on the anthropology of tourism, particularly on the study of backpacking and set the experience of the woman traveller in the frame of the rites of passage. Moreover the thesis contains the analysis of the public and media discourse, focused on the real case of two young women kidnapped in Pakistan.

Keywords: anthropology of tourism, women independent travellers, solo travelling, backpacking, rites of passage, discourse analyzes

1. Úvod

Když jsem vystoupila z malého dopravního letadla na ostrově Upolu, spadajícím pod souostroví státu Samoa v jižním Pacifiku, na chvíli jsem zaváhala. Kromě posádky, kterou tvořili evropsky vypadající „bílé tváře“, už tu byli jen velcí, černí a barevně odění místní, kteří se vraceli po konci pracovní sezóny z Nového Zélandu zpět do své domoviny. Má první cesta vedla na toalety, kde jsem vyměnila dlouhé kalhoty a dvě vrstvy mikin za kraťasy, tílko a sandály. Pak už jsem vykročila z letištní haly, která spíše připomínala zapomenuté vesnické nádraží a hned se na mě sesypali provozovatelé taxíků, mikrobusů a dopravních prostředků všeho druhu. Talofa Lava aneb Vítejte, hlásal plakát vedle východu z haly. Tak jsem tu, bílá, blond'atá Evropanka s batohem na zádech a ... sama.

Po obhajobě bakalářské práce jsem spolu s kamarádkou odjela na vysněnou cestu na Nový Zéland, kde mě čekalo několik měsíců cestování a práce na sadech a farmách. Naším pojízdným domovem na kolečkách se stala stará dodávka, přizpůsobená nejen k brázdění novozélandských klikatých cest, ale také k pobytu a noclehu v ní. Podobně jako my se na Zéland vydávají tisíce mladých lidí z různých koutů světa, aby okusili život plný cestování, krásné přírody, nových zážitků a nových setkání. Nový Zéland je rájem pro nezávislé cestování, kdy kultura backpackerů neboli baťůžkářů, je zde určitým folklórem a spousta mladých lidí křížuje Nový Zéland v dodávkách různých tvarů, pracují jako sezónní dělníci na ovocných sadech a oddávají se přírodním krásám, které přilákaly nejen filmový štáb. Po několika společně prožitých měsících kamarádka odletěla zpět do Čech a já jsem zůstala na celé dobrodružství sama. Pracovala jsem na jablečném sadu spolu s šesti německými kluky, oddávajícími se každou možnou chvíli marihuanovému opojení. Provázela jsem turisty na koních na farmě v alpském podhůří, kde nejbližší soused byl vzdálen půl hodiny jízdy autem. Pracovala jsem jako zahradnice u staré paní vlastníci tropickou zahradu výměnou za teplou postel a jídlo. A než jsem odjela zpět do České republiky, rozhodla jsem se podívat na nějaký pacifický ostrov a vybrala si Samou. Vzhledem k tomu, že už jsem měla za sebou několik měsíců sólo cestování po Zélandu, neměla jsem žádné pochyby o tom, že bych nezvládla pár dní na ostrově v Polynésii. Ale zatímco cestovat samostatně jako žena je na Zélandu jev sice málo častý, ale přijatelný, na Samoy jsem si připadala jako neobvyklá atrakce, kdy se na mě chodily dívat děti z celé vesnice, místní muži si nenechali vymluvit, že sexuální turistika není cílem mého pobytu a

kapsy jsem měla plné lístečků s telefonními čísly a místním ženám nezbývalo nic jiného, než aby se za mě modlily.

Cestovat jako žena a cestovat sama, bez doprovodu jiné ženy nebo muže, je jev, který vyvolává reakce nejen mezi „domorodou“ komunitou, ale také v okolí takovéto cestovatelky. Po návratu domů jsem se plná dojmů svěřovala mé rodině, známým a kamarádům, kteří v mnoha případech nechápavě kroutili hlavou. „*A co si tam dělala celou dobu sama?*“ a „*To si se nebála?*“ či „*To já bych sám/a nikdy nejel/a!*“ a při jedné návštěvě jsem byla představována jako: „*To je ta, o který jsem ti říkal, jak byla sama mezi domorodcema.*“ Fakt, že ti „moji domorodci“ nedali mobilní telefony z ruky, jezdili ve velkých terénních autech a po večerech se scházeli u rodin, které vlastnily televizi, aby sledovali pořad *Amerika má talent*, už nikoho moc nezajímal. Reakce, které provázely moje sólo cestování jak na Zélandu, Samoy i doma v Čechách, mě přiměly o celé situaci více přemýšlet. Proč vzbuzuje ženské cestování tolik reakcí a emocí? V čem je jiné, pokud cestuje sám muž a pokud cestuje sama žena? A proč se vlastně ženy vydávají na cesty samy? Velmi brzy ve mně uzrála myšlenka, že bych se tomuto tématu mohla věnovat i v diplomové práci.

1.1. Výzkumný problém a výzkumné otázky

Snahou této práce je porozumět fenoménu nezávislého ženského cestování a sólo cestovatelkám (*independent women travelers*) s ohledem na genderové nastavení současné neoliberální společnosti. Takového nastavení, které hlásá rovnoprávnost mužů a žen, jak na poli soukromém, tak i pracovním. V takovém společenském ovzduší by tedy samostatně cestující žena neměla být problematizována a nahlíženo by na ni mělo být stejně, jako na samostatně cestujícího muže. Tato práce se snaží ukázat, že pokud cestuje samostatně žena, je tento fakt problematizován a jsou s ním vázány mnohé předsudky, prozrazující, že to s rovnoprávností mužů a žen ani na poli volnočasového cestování nebude zcela jednoznačné. Důraz je však kladen na samotné cestovatelky, na to, jaké strategie při svých cestách volí, jak je zkušenost s cestováním implikovaná do jejich statusů, kariér a životních biografí. Dále na to, jak je při cestování zvyznamňován a naplňován gender a v neposlední řadě se práce zabývá i veřejným diskursem o nezávislém ženském cestování, který jsem analyzovala na kauze unesených českých dívek v Pákistánu.

Snahou této práce je také doplnit málo početnou řadu prací, které se zabývají zkušeností samostatně cestujících žen, a zasadit tuto problematiku do širší teorie antropologie turismu, a otevřít tak nové možnosti genderově senzitivního bádání. Vzhledem k tomu, že se práce zabývá genderem a vychází z feministických teorií, využívám pro ně typickou techniku zvanou „*giving voice*“, která vychází z narativních metod, kdy ve středu zájmu stojí narátor se svým příběhem, jemuž je umožněno jako zástupci marginalizované skupiny být slyšen. Riessman k tomu dodává, že výzkumník/výzkumnice by měl/a mít na paměti, že: „*we cannot give voice, but we do hear voices that we record and interpret*“ (Riessman, 2002:220). Celou práci se tedy prolínají „hlasy“ mých informátorek, protože jsou navíc jasnější, údernější a možná i čtivější než výzkumníkovy fráze. Tzv. „*giving voice*“ je tedy linií a zároveň obsahem této práce.

Ačkoli je antropologie turismu svébytným směrem bádání, o nezávislých ženských cestovatelkách toho bylo v odborných publikacích napsáno zatím jen velmi málo. Abych teoreticky zakotvila tuto práci, využila jsem i jiné teorie, které se již v antropologii turismu objevily, jako teorie o backpackingu či přechodových rituálech. Tato práce nemá dělení na teoretickou a empirickou část, ale teorie se prolíná všemi kapitolami. Na tomto místě však zmíním pro mou práci zásadní esej *Woman's travel and the rhetoric of peril: It is suicide to be abroad* (Siegel, 2004), která se zabývá diskursem nebezpečí a přichází s tím, že v otázce ženských cest a cestování jsou zvýrazňovány dva aspekty, kolem kterých se vytváří celý diskurs. Je to bezpečí a morálnost. V datech sekundární povahy nachází autorka skryté poučení pro ženy, které by se odvážily cestovat samy, přičemž motto celé eseje je, že je to tak trochu sebevražda vydávat se do ciziny. Nevinně vypadající pohádka o Červené Karkulce, která neuposlechla svou matku, sešla z cesty a dostala se do problémů, z kterých jí musel vysvobodit odvážný myslivec, podle ní nese jasnou zprávu: „*ženy cestující samy jsou zranitelné, neposlušné a dost možná nemorální*“ (Siegel, 2004: 57). Z této pohádky, kterou znají děti po celém světě, plyne pro dívky jasně, že pokud se někde ocitnou samy, nejsou v bezpečí, do tohoto nebezpečí je dostala jejich naivita a z problémů je musí zachránit mužský element. Ženské cestování má počátky ve viktoriánské Anglii, kdy začaly cestovat ženy především z vyšší třídy, které byly chráněny svou třídou a rasou před případným nebezpečím, ženy z nižší třídy takovéto ochrany pozbývaly a často byly nahlíženy jako potencionální prostitutky. Siegel si pokládá otázku, zda je přesvědčení o tom, „*že ženy jsou příliš slabé na to, aby cestovaly samy, sociálním konstruktem či je i biologicky determinované*“ (Siegel, 2004: 61). Varování o nebezpečnosti takového

podniku, jako je ženské cestování, nachází Siegel i v moderních knihách a filmech, kdy podle ní zápletky takových filmů fungují jako exempla varující ženy cestovat samostatně. Masová média nejsou zrcadlem skutečné reality, ale spíš takovou realitu samy vytvářejí, kdy zvýznamňují a honorují určité rysy, zatímco jiné ignorují či demonizují. Příkladem takového produktu masmédií může být první ženská *road movie* **Thelma a Louise** z roku 1991¹. Zápletkou většiny filmů zachycující ženy je vždy muž, kdy „*ženy cestují, aby muže našly, opustily ho, nebo obojí*“ (Siegel, 2004:64). Sociální konstrukt ženského cestování se tedy zabývá konceptem bezpečí a morality, důležitostí ženské čistoty, fyzické a emocionální slabosti žen a způsobem, jakým třída a status dané ženy determinuje společenskou starost o ní samotnou.

I v 21. století se zdá být cestování pro ženu více nebezpečné než pro muže: „*Knižní průvodci, cestovatelské magazíny i novinové sloupky o cestování jsou plné varování. Vysílají zprávy, že ženy jsou bláznivé, když se pouští do takovýchto cestovatelských podniků, protože se díky svému rozhodnutí stanou zranitelnými a hrozí jim obtěžování a jiné útoky*“ (Siegel, 2004: 69). Nabízí se tedy otázka, do jaké míry jsou ženy ovlivněny obrazem toho, jak by měly nebo neměly cestovat, a jak posléze na svých cestách tento sociální konstrukt naplňují.

1.2. Nastavení výzkumu: metodologie, pozicionalita a etické otázky

Téma mé diplomové práce přímo nabízí provést *multi-sited* etnografii a následovat ženy na jejich cestách, ale vzhledem k velké finanční a časové náročnosti takto nastaveného výzkumu jsem tento nápad musela hned v zárodku zavrhnout. Multi-sited etnografie je metoda sběru dat, která určité téma nebo výzkumný problém zkoumá skrze více výzkumných polí (ať geografická, sociální nebo virtuální) a využívá přitom různé techniky. Sleduje lidi, věci, konflikty, životní biografie, příběhy či metafory. Sice jsem nemohla své informátorky následovat skrze geografický prostor, ale výzkum jsem se snažila vést tak, abych skrze rozhovory odhalila jejich životní biografie a příběhy spjaté

¹ Synopse na csfd.cz: Samostatná, životem zatrpklá servírka Louise Sawyer a její kamarádka, poddajná, despotickým manželem Darrylem ovládaná Thelma Dickinson, se vydají na víkendový výlet do hor, aby unikly nudě všedního života. Když se večer zastaví na večeři, Thelma nadšená pocitem svobody se opije a začne koketovat s náhodným známým Harlanem. Když se jí muž pokusí na parkovišti znásilnit, objeví se Louisa a po prudké hádce ho v afektu zastřelí. V panickém strachu se ženy rozhodnou utéci do Mexika rozhodnuté nevolat policii, která by jim prý stejně nevěřila. . . Známý snímek je nejen klasickou road movie, ale také pozoruhodnou výpovědí o současném světě, svobodě, a o vztazích mezi muži a ženami.

Zdroj: www.csfd.cz/film/8275-thelma-a-louise.

s cestováním. (viz *follow the story, follow the life*, Marcus, 1995). Pro účely mého etnografického výzkumu jsem zvolila polostrukturované rozhovory a tzv. nevtíravé techniky jako jsou analýzy textových materiálů sekundární povahy a analýzy diskursů. Na začátku výzkumu jsem chtěla práci obohatit o zúčastněné pozorování, které jsem se rozhodla provést na cestovatelských přednáškách, pořádaných klubem cestovatelů. V průběhu půl roku jsem navštívila několik přednášek, kdy jsem vyhledávala ty, které byly moderované ženami. Chtěla jsem se zaměřit na to, jak ony samy budou interpretovat své zkušenosti s tím cestovat jako žena a co budou ve veřejném prostoru, tedy na přednáškách, zdůrazňovat. Brzy jsem ale zjistila, že ženy svou roli nikterak neproblematizovaly a přednášky byly vedeny ve stejném duchu, jako když přednášku moderoval muž nebo partnerská dvojice.

Stěžejní technikou sběru dat byly polostrukturované rozhovory prováděné se samotnými ženami-cestovatelkami, které umožňují porozumět subjektivním postojům, názorům a konstruování významů. Výhodu polostrukturovaných rozhovorů spatřuji v možnosti držet se předem stanovených okruhů témat, ale také otevírat témata nová, která nemusela být v počátku výzkumu vůbec promyšlena. Informátorky si před začátkem rozhovorů myslely, že půjde spíše o dotazník a otázky typu ano, ne a nevím, tudíž je tento typ „volného“ povídání často příjemně překvapil. Možnost přímé interakce, vyjasnění si otázek, příležitost se při vzájemném nepochopení doptat na význam, dává polostrukturovaným rozhovorům vyšší míru validity, než by tomu mohlo být například u zmiňovaného dotazníku. Všechny rozhovory byly nahrány v audio podobě na diktafon a přepsány ve formě *redigované transkripce* (Hendl, 2008), kdy se zaznamenávají jen ty nejdůležitější mimoslovní projevy jako například smích. Tento druh transkripce lze poté nejlépe využít při vkládání citací do samotného textu, protože je pro čtenáře pochopitelný a zároveň se neztrácí „hlas“ informátorky (např. Riessman, 2002). Přepsaný rozhovor byl následně okódován pomocí *popisných a interpretativních kódů*² (Miles, Huberman, 1994).

Ze svého okolí jsem znala jednu ženu, o které jsem věděla, že se pravidelně vydává samostatně na cesty. Oslovila jsem ji tedy s prosbou a pilotní rozhovor, s kterým souhlasila. V hlavě jsem měla jasnou představu, jak budu informátorky kontaktovat, kdy mně nejideálnější přišla metoda sněhové koule (*snowball technique* viz Disman, 2008).

² Popisné kódy, které zaznamenávají to, o čem se v textu hovoří, jsem ocenila zejména při rychlé orientaci v textu a v důležitých citacích; interpretativní kódy, jako ty které zahrnují postoje, emoce, významy a argumenty dané informátorky, byly významné pro analýzu samotných rozhovorů.

První informátorka mě tedy odkázala na další svou cestující kamarádku, která znala jinou samostatně cestující ženu, takže zpočátku vše vypadalo jednoduše a ideálně. Ovšem tato třetí informátorka již žádnou další ženu neznala, a tak se mi řetězec velmi rychle roztrhl. Zkoušela jsem tedy cestující ženy vyhledat a kontaktovat sama, navštěvovala jsem cestovatelské přednášky v klubu cestovatelů, kde jsem se snažila získat kontakty na další případné informátorky, ale z mnoha oslovených jsem rozhovor uskutečnila nakonec jen s jednou. Další možnou cestou bylo vyhledat informátorky na internetu, hledala jsem tedy samostatně cestující ženy, které publikovaly články, vedly si blogy, nebo měly cestovatelský profil na portálu hedvabnastezka.cz. Několik jsem jich oslovila, ale pokud mi odpověděly, tak většinou zamítavě. Neměly čas, byly dlouhodobě mimo Českou republiku, nebo neměly o výzkum zájem. Mnohé měly možná pocit, že jde o „výzkum“ pro reklamní účely nebo nabízející zboží a služby. Jedna cestovatelka mi odpověděla, že má s výzkumy všeho druhu špatné zkušenosti a rozhodla se nesdělovat třetím osobám jakékoli informace a vyhnout se tak všem reklamním tlakům. Na mé ujištění, že jde o diplomovou práci, kdy získané informace budou anonymizovány a použity jen pro akademické účely, již nereagovala. Nakonec jsem zjistila, že nejjistější způsob jak získat na informátorky kontakt je přes mé cestující známé a kamarády, které jsem požádala o pomoc. A opravdu několik z nich mělo ve svém okolí ženu, která cestovala samostatně. Předali mi na ní kontakt s tím, že ji o mně a mém výzkumu již informovali. Toto jakési „zaručení se“ za mě společným známým se ukázalo jako velmi výhodné, protože žádná z takto oslovených informátorek rozhovor neodmítla a postava společného známého byl určitý faktor, který nás spojoval a také do tohoto vztahu výzkumnice-informátorka přinášel určité pouto odpovědnosti ze strany informátorky, která se snažila vyhovět, udělat si na mě čas a rozhovor mi poskytnout.

Na výzkum jsem se teoreticky připravovala od léta 2012, kdy byl také proveden první pilotní rozhovor. Ostatní rozhovory byly vedeny od ledna do října 2013. Vzorek byl vybírán *účelově* (Disman, 2008), kdy jsem hledala samostatně cestující ženy, které se vydávají mimo evropské hranice a pobývaly v době provádění výzkumu v Praze. Jiná kritéria pro zařazení do vzorku, jako věk, vzdělání či rodinný stav, nehrála roli. Celkem jsem provedla rozhovory s 10 informátorkami, kdy s jednou jsem rozhovor díky jejímu otěhotnění a následnému mateřství po roce opakovala, všechny ostatní informátorky byly bezdětné a svobodné. Nejmladší informátorce bylo 26 let, nejstarší 41 let. Dvě nejmladší informátorky, které jsem zastihla pár dní po návratu z cest, byly v době rozhovoru

nezaměstnané a hledaly práci nebo se rozmýšlely nad další cestou, ostatní informátorky byly výdělečně činné. Z toho tři pracovaly pro velké korporace na manažerských a vedoucích pozicích a zbytek podnikal.

Samotné rozhovory trvaly zpravidla necelé dvě hodiny, přičemž nejkratší trval hodinu a nejdelší tři a půl hodiny. Čtyři rozhovory se odehrály v bytě samotných informátorek, kam mě samy pozvaly i bez toho, aby mě někdy viděly a znaly mě pouze prostřednictvím společného známého. Šest rozhovorů jsem provedla v kavárnách či restauracích a jeden byl proveden přímo na pracovišti jedné z informátorek. Místa setkání jsem nechala na výběru informátorky a jen pokud sama nevěděla, přišla jsem s návrhem místa já. Pokud jsem se setkala s informátorkou v kavárně či restauraci, snažila jsem společnou útratu zaplatit sama, pokud jsem navštěvovala informátorky doma, nosila jsem jim drobné dárky nebo láhev vína, jako pozornost a poděkování za rozhovor. Všechny rozhovory probíhaly veskrze v přátelské atmosféře, kdy důležitou roli hrálo to, že jsem vystupovala jako *insider*, tedy člověk, který má vlastní zkušenost se sólo cestováním. Na počátku rozhovorů se často samy informátorky ptaly, kde jsem všude byla a jevilý zájem se před zahájením samotných rozhovorů o mně něco dozvědět, včetně věku, vzdělání či plánů do budoucna. Tato sdílená zkušenost hrála podle mého názoru důležitou roli v upřímnosti a celkovém nastavení rozhovorů, kdy byla moje pozice insidera spíše výhodou. Často v rozhovorech zaznívalo: „znáš to“, „to se ti asi taky stalo“ a „sama to znáš asi nejlíp“ a podobně. Na druhou stranu jsem si musela být vědoma své pozice výzkumnice, protože jsem měla tendence do rozhovorů zasahovat a přidávat své zážitky, což někdy narušovala kontinuitu samotných rozhovorů, proto jsem musela vycítit únosnou míru svých zásahů do rozhovorů, abych napomohla příjemné a sdílné atmosféře, ale zároveň aby nebyly rozhovory o mně, ale o mé informátorce. Být insiderem v dané problematice může být výhodou i nevýhodou zároveň. Výhodou kromě již zmiňovaného porozumění a upřímnosti rozhovorů je také omezení nepochopení kontextu či chybné interpretace. Na druhou stranu jsem si musela být vědoma své pozice výzkumnice, která možná o dané problematice něco z vlastní zkušenosti ví, ale na druhou stranu musí být otevřená i jiným názorům a tématům, která se k tomu váží a zajistit tak, aby byl můj výzkum validní a transparentní.

Při prvním kontaktu s informátorkou, který většinou probíhal po Facebooku nebo prostřednictvím e-mailu, jsem ji v kostce seznámila s účelem výzkumu a nutností nahrát rozhovor na diktafon, s čím všechny souhlasily. Tomu ovšem předcházelo mé zaručení

anonymity, kdy jsem je ujistila, že nikde v celé práci nebude uvedeno jejich pravé jméno ani iniciály, ze kterých by mohla být rozpoznána a citace budou uvedeny pod smyšleným jménem. Vysvětlila jsem jim k čemu a jak budou nahrané rozhovory použity. Zpočátku výzkumu jsem také dávala informátorkám podepsat informovaný souhlas, ale měla jsem nutkavý pocit, že takový oficiální dokument narušuje přátelské a otevřené nastavení rozhovorů a postupně jsem od nich upouštěla. Většina informátorek projevila zájem si hotovou verzi této práce přečíst, a proto jsem se snažila vše napsat tak, aby se ony samy v práci našly, ale neměly pocit, že jsem narušila jejich anonymitu a intimitu.

Mým záměrem bylo také zjistit, zda si informátorky na cestách vedly osobní deník a použít ho k analýze. Ačkoli si většina informátorek deník vedla, informace v něm vnímaly jako velmi osobní a citlivé a na mou prosbu o zapůjčení reagovaly odmítavě. Některé mi však umožnily deníkem prolistovat nebo si jej vyfotit. Protože jediný deník, který jsem měla k dispozici, byl můj vlastní, rozhodla jsem se úryvky z něj v této práci také použít. Slouží jako úvod k jednotlivým kapitolám v empirické části.

2. Antropologie turismu

Antropologie turismu je mladá socio-kulturní disciplína, která se v posledních letech stává nedílnou součástí antropologického bádání. Propojení antropologie a turismu vychází z antropologického zaměření na kulturu, kontakt jednotlivých kultur mezi sebou a kulturní změny (Nash, Smith, 1991). Nash (1996) se zabýval otázkou, proč byl turismus po tak dlouhou dobu pro antropologii nezajímavým tématem. Jedním z důvodů mohla podle něj být snaha antropologů a antropoložek se od turistů co nejvíce odlišit, ačkoli je na první pohled mnohé spojovalo. Turisté se byli dívat na stejné „Jiné“, které antropologové zkoumali, ale na rozdíl od antropologů (nebo lépe řečeno ideálních antropologů) se na ně dívali povrchně a senzacechtivě. Dalším důvodem může být vnímání turismu jako pošetilé aktivity, kterou není důvod zkoumat. Tím nejpodstatnějším je ignorace faktu masového rozšíření turismu a jeho následků a dopadů na společnost, kterou sami antropologové zkoumali (Nash, 1981).

Výzkumy týkající se turismu začaly vycházet v 70. letech. Jednou z prvních edicí byla v roce 1977 *Hosts and Guests*. První práce z této edice se zabývaly zejména dvěma tématy: *původy* a *dopady* cestování a turistiky. *Původ* se zabývá tím, proč lidé cestují, jaké jsou jejich motivace a také kam cestují. Motivací pro cesty je celá řada, od touhy odpočinout si až po extrémní podniky. To, kam se turisté vydají, je však určitým způsobem určováno faktory, které vytváří sama společnost. Některá místa jsou slavná jen pro svou slávu. Vytváří se tak určitý pohled – turistický pohled, který je proměnlivý společensky i historicky (Urry, 1990). Tomuto pohledu napomáhá i moderní technika jako internet, televize a tiskoviny jako brožury či průvodci, které ukazují dané místo a napomáhají tak k vytváření určitého „*image*“ tohoto místa a posléze i k různým fantaziím, které se k tomuto místu váží.

První práce zabývající se *dopady* turistiky na určitou destinaci musely velmi brzy opustit svůj pozitivní pohled tvrdící, že turismus poskytne místním lidem ekonomický blahobyt, rozvoj a jiné výhody. Výzkumy brzy začaly ukazovat, že působením turistiky na určitou oblast nevznikají jen pozitivní dopady, ale někdy převyšují spíše ty negativní jako konzumerismus, kriminalita, prostituce apod. (Cohen, 1979).

Podle Gmelcha (2004) je turismus odlišný od jiných odvětví z toho důvodu, že dochází k přímé interakci mezi konzumentem/konzumentkou (turistou/turistkou) a producentem/producentkou (místním). Při cestách se přímo setkáváme s lidmi, jejichž produkty a služby využíváme. Jde tedy o odlišnou zkušenost, zda si vezmeme banány z regálu v supermarketu, nebo si je koupíme na Filipínách přímo od toho, kdo je vypěstoval. Tato znalost místního prostředí, ekonomiky a životních standardů vede k nárůstu empatie a zájmu o životy místních.

V antropologii turismu můžeme nalézt několik teoretických přístupů, které se liší svým zaměřením. Některé teoretické přístupy staví do středu zájmu turistu, jiné vztah mezi turistou a místními obyvateli, další zkoumají dopad turismu v určité destinaci a vznikají i práce zabývající se strukturálním a mocenským fungováním turistiky³. Jeden z teoretických přístupů k turismu vycházel z oddělení práce a volného času, kdy cestování je nahlíženo jako volnočasová aktivita, oddělená od kvalitativně výše postavené práce, a tak se turista při svých dovolenkových aktivitách oddává méně důležitým věcem, jako je „*povalování se, povídání si s ostatními nebo pozorování ptáků*“ (Nash, Smith, 1991:14). Tento přístup však přehlíží komplexitu, která se v turistice a i postavě samotného turistu skrývá.

Já jsem nejvíce vycházela z přístupu zasazujícího turismus do rámce přechodových rituálů (*rites of passage*), vycházejícího původně z výzkumů Van Gennepa (1960) a rozvedeného Victorem Turnerem, který se zabýval rituálními procesy (1969) a poutnictvím (1978). Hlavní tezí tohoto přístupu je fakt, že jednotlivec opouští strukturované nastavení společenské rutiny, která je vyprodukovaná jeho vlastní společností (Nash, Smith, 1991). Tento přístup předpokládá trojdimenzionální rozdělení na: separaci, přechodovou liminární fázi a znouzačlenění. Výzkumníci velmi záhy přišli na to, že koncept přechodových rituálů se dobře hodí i k analýze cest či zkušeností cestovatelů. Cestovatel/ka se musí odloučit od své vlastní kultury a společnosti, přerušit strukturovaný čas a opustit hodnoty a normy nastavené vlastní společností. Dostává se do bezčasé a nestrukturované liminární fáze, kde překonává příkoří a překážky, aby se obohacen/a navrátil/a a začlenil/a se změněným statusem zpět do své společnosti. Například Graburn (1983) chápe turismus jako přestávku v rutinním životě, která má důležitý význam pro psychické i fyzické zdraví. Propojení cestování a přechodových rituálů je v této práci významným analytickým

³ Jen Cohen (1984) uvádí 8 teoretických přístupů pro studium turismu.

rámcem, proto se mu budu věnovat i v dalších kapitolách, například v kapitole *Backpacking jako přechodový rituál*.

2.1. Ženy na cestách

Je zcela zřejmé, že je antropologie turismu rychle se rozvíjející disciplínou s novými přístupy a teoriemi. Pokud však zůstává něco v této problematice skryté či málo prozkoumané, je to role žen v turismu. Turismus se začal rozvíjet na konci 18. a především v 19. století. Kromě obchodních cest se v tomto období konaly tzv. *Grand Tour*, neboli cesty mladých gentlemanů z bohatých anglických vrstev, kteří se vydávali za vzděláním do evropských měst nebo do některé z britských kolonií. V každém případě to byl muž, kdo byl vykreslen jako cestovatel.

Ve studiu turismu vidím analogii se studiem migrace. V počátcích antropologie migrace byl muž nahlížen jako hlavní činitel rozhodnutí a žena byla vnímána jen jako pasivní následovnice svého migrujícího muže (Pedraza, 1991). Až s rozvojem feministických teorií se dostává žena do popředí a vznikají mnohé etnografie zaměřené na roli ženy v samotné migraci (viz N. Constable, S.M. George, R.S. Parrenas a další). Nebyl to pouze muž, kdo se vydával na cesty, často byl doprovázen ženou, která však zůstávala po dlouhou dobu mimo zájem vědeckého bádání. A podobně jako se muži z vyšších anglických vrstev vydávali samostatně na velké poznávací cesty, i ženy počátkem 19. století začaly objevovat svět. A podobně jako na první migrující ženy i na první cestovatelky společnost nahlížela pejorativně, jako na osobu nemorální, hledající sexuální potěšení a veskrze hodnou odsouzení⁴.

Nezájem či „pomalý rozjezd“ studie žen v turismu nebyl podle mého soudu zapříčiněn tím, že by ženy vůbec necestovaly, ale buď byly vědecké práce o turismu tzv. *gender-blind*, kdy se sice můžeme v úvodu dozvědět s kolika muži a ženami byly prováděny rozhovory, ale na další specifika obou pohlaví již nebyl brán zřetel. V mnoha jiných studiích sice stojí v popředí žena, ale důraz je tak trochu kladen na tradiční role či očekávání. Jako příklad mohu uvést práce zabývající se masovou plážovou turistikou či nákupem suvenýrů, jako je například práce L.F. Andersonové a M.A. Littrellové (1995)

⁴ srov. Jenkins, *The Gaze of the Victorian Woman Traveler* (2004) a George, *When Women Come First* (2005).

s názvem „*Souvenir-purchase behavior of women tourist*“. Jiné antropologické práce se zaměřily na sexuální turistiku, kdy zdůrazňují sexuální roli žen, a to jak ze strany poskytující sexuální uspokojení, tak ze strany hledající toto potěšení (Pruitt, LaFont, 1995). Zejména práce zabývající se motivací evropských a amerických bílých žen, vydávajících se za sexuálním potěšením do rozvojových zemí, skloňovaly termíny jako moc či změna genderových rolí. Práce zkoumající sexuální turistiku v zemích jako Jamaika, Barbados, Ekvádor či Řecko zapříčinily změnu označení tohoto druhu turismu ze „sexuální“ na „romantický“. Vedlo je k tomu zjištění, že jak ženy platící za sex, tak i placení muži spatřovali v tomto vztahu spíš akt romantiky a dvoření než jen pouhý sex za peníze (Herold, Garcia, DeMoya, 2001).

Jedny z prvních prací antropologie turismu, kdy se v hledáčku objevila žena, zkoumaly vztahy mezi muži cestovateli a místními ženami, na opačnou formu interakce nebyl brán téměř vůbec zřetel (Pruitt, LaFont, 1995). Až se změnou společenského ovzduší v 70. letech a s rozvojem feministických teorií, kdy docházelo k nabourávání tradičních rolí a kdy se ženy stávaly nezávislejší jak ve svém osobním životě, tak i v trávení volného času, se stále více vydávaly samostatně za krásami jiných zemí. Opuštění vlastní společnosti s jejími nároky a očekáváními dávalo ženám možnost objevit nové formy genderového chování. Právě možnost opustit svou společnost, každodenní rutinu a tradiční role bývá dávana za příklad motivací jednotlivých žen proč se vydat na cestu.

Feministicky laděné autorky se začaly zabývat nejen zkušenostmi prvních cestovatelek skrze jejich knihy, deníky či soukromou korespondenci (Jenkins, 2004), ale také odstartovaly výzkumy mezi samotnými ženami na cestách. Zásadním zjištěním jak současných, tak i historických pracích je poukázání na fakt, že turismus „*byl a stále zůstává významným způsobem, jak mohou ženy ze západu získat nezávislost na svém domácím prostředí*“ (Butler, 1995:488).

2.2.Feminismus, gender a turismus

Feministický přístup ke zkoumání žen a turismu je založen na porozumění genderu, tedy na „*systému kulturně daných identit a společenských vztahů mezi muži a ženami*“ (Swain, 1995: 247). Lze se tedy v práci zaměřit buď na muže, nebo na ženy, ale je nutné mít na zřeteli genderovou perspektivu, a umístit tak svůj objekt bádání do kontextů

genderové společnosti. Bez tohoto zasazení do genderového kontextu vznikají sice „práce o ženách“, ale dochází v nich k marginalizaci žen jako nějakého „zvláštního druhu“.

Pro porozumění genderu v turismu je nutné mít na paměti tři konceptuální rámce. Za prvé to, že turismus je konstruovaný genderovou společností, která je řízená genderovými vztahy. Za druhé je nutné brát zřetel na to, že genderové vztahy nejen formují, ale jsou také samy formovány ekonomikou, politikou, společností, kulturou a prostředím, z nichž čerpá i samotný turismus. Třetím rámcem je fakt, že moc, kontrola a nerovnost, která se vytváří skrze kategorie rasy, třídy a genderu, jsou přítomné i v samotném procesu turismu (Swain, 1995).

Muži a ženy konstruují a konzumují turismus odlišným způsobem, tedy i sám gender tvaruje odlišně vztahy mezi cestovateli, místními i celé turistické odvětví. Obecně lze říci, že pokud se studie zaměřují na ženy, hrozí zde nebezpečí generalizace, která je nejen v opozici oproti mužskému světu, ale také nebere v potaz individuální rozdíly žen z hlediska rasy, etnicity, věku, vzdělání a dalších charakteristik. (Nejen) Pro účely antropologie turismu je přínosné nahlížet na gender jako na „*system kulturně konstruovaných identit, vyjádřených v ideologických kategoriích maskulinity a feminity, ovlivňující sociálně strukturované vztahy rozdělující mezi muže a ženy faktory jako práci, volný čas, sexualitu a moc*“ (Swain, 1995: 258). Zkušenost žen na cestách je tedy velmi často zatížena genderovým prostředím její vlastní společnosti, a proto je nutné mít při výzkumu toto na paměti.

3. Backpacking: jiná forma turismu

Všechny moje informátorky cestovaly samostatně na vlastní pěst, s batohem na zádech a setkávaly se s ostatními cestovateli tohoto druhu. Backpacking, jak se tento druh cestování nazývá, se dostává v posledních letech stále více do popředí zájmu antropologů zabývajících se turismem. Backpacking, jenž bychom mohli do češtiny přeložit jako „baťůžkářství“, je jednou z forem cestování, která oslovuje zejména mladé lidi ze středních vrstev. Jde o formu nezávislého cestování, které vidí samo sebe jako opozitum k masovému turismu. K takovému turismu, který je v té nejvyhraněnější podobě symbolizován přeplněnými plážemi, turisty se stejnými tričky či čepičkami, kteří poslouchají výklad svého průvodce před turistickými místy, jako jsou kostely, náměstí či pyramidy, přičemž jejich skrytou touhou je vrátit se zpět do klimatizovaného autobusu a odškrtnout si položku v seznamu „tohle musím na dovolené vidět“. Backpacker naopak touží po autentickém zážitku, chce cestu prožít jinak, víc opravdově. Dalším poznávacím znamením je snaha cestovat co nejlevněji (*low cost*), což se odráží zejména v levném typu ubytování (hostely, backpackery, guesthouses), které se vyznačují tím, že krom společných prostor, jako je obývací pokoj, televizní či hrací místnost, mají společné koupelny i ložnice a ubytovávají více lidí najednou, povětšinou na palandách. Některé hostely udržují rozdělení ložnic na dámské a pánské, zatímco jiné ubytovávají muže i ženy v ložnicích dohromady. Jiné hostely nabízejí i možnost soukromého ubytování v ložnicích pro páry nebo jednotlivce.

Dalším znakem backpackingu je snaha organizovat si aktivity samostatně, mít flexibilní cestovní plán, strávit na cestách více času než jen pár dní a také je zde patrný důraz na neformálnost, jak ve vztahu k ostatním, tak i k plánovaným aktivitám. Není výjimkou, že si při cestách baťůžkáři i přivydělávají, a to jak oficiální, tak i neoficiální formou v podobě drobných výpomocí či zapojením se do dobrovolnických aktivit (Loker-Murhpy, Pearce, 1995).

Antropologické výzkumy, které se backpackingem zabývají, si kladou zejména následující otázky: Tvoří masový turismus opravdu opozitum k backpackingu? Čím je backpacking naplňován a s jakými významy je spojován? Jak vnímají backpackeři sami sebe a jak se vymezují oproti ostatním turistům? Na tyto otázky se budu snažit odpovědět nejen za pomoci již zveřejněných studií, ale i vlastními nálezy vzešlými z rozhovorů s mými informátorkami, a to z toho důvodu, že informátorky měly s tímto typem cestování

bohaté zkušenosti, „filosofie“ backpackerů je určitým způsobem při cestách formovala a i ony jí často svým jednáním naplňovaly.

Poprvé se backpacking dostal do antropologie turismu se studii E. Cohena (1973) a J. Vogta (1976). Samotný backpacking však vzešel z bouřlivých 60. let v Americe a západní Evropě, kde se změnou společenského klimatu a různorodých studentských revolucí se stále více rozvíjela idea svobody a individualismu. Tato forma cestování navazuje na předchozí formy poutnictví a tuláctví, avšak jak ukazují například studie Cohena (2004), je touha přiblížit se tomuto původnímu druhu cestování nenaplnitelná a stává se nedosažitelným ideálem. Původní typ tuláka putoval zemí tak trochu bez účelu, bez časového rozvrhu či přesného plánu. Tomuto ideálnímu typu se však moderní typ backpackera jen těžko přiblíží, protože je navíc limitován platností víza či letenky, nutností vlastnit povolení ke vstupu apod. Předloha backpackingu ve formě tuláctví přetrvává, avšak její praktická část se spíše blíží masovému turismu. K tomuto faktu je však nutné upozornit na často až křečovitou snahu backpackingu se od masového turismu odlišit, ačkoli má při bližším pohledu s ním více společného než s původní formou nezávislého cestování provozovaného tuláky a poutníky.

Jedním z takových příkladů může být porušení hned prvního z možných hesel backpackingu, tedy snaha o to zažít autentickou zkušenost, která se týká jak míst, tak převážně místních obyvatel. Jak ale sám Cohen (2004) ukazuje, většina backpackerů tráví čas na výchozích místech pro tracky, různé atrakce, akce apod., které nazývá *enklávy*. Většina backpackerů tedy interaguje pouze s dalšími spolucestovateli a jen zanedbatelná část z nich se opravdu pohybuje zcela mimo turistická místa po boku místních obyvatel. Interakce s dalšími spolucestovateli, kdy plány cest jsou hlavním tématem konverzací, vedou k vytváření určitých mentálních map, které dále vedou k vytvoření „in“ míst, která by měl správný backpacker navštívit (Cohen, 2004). Sorensen (2003) ukazuje, že ačkoli je backpacker většinou charakterizován jako někdo, kdo navštěvuje více destinací, má flexibilní itinerář a je ve svých aktivitách nezávislý na poskytovatelích cestovních služeb, skutečnost že většinou využívá komerční lety, transfery z letišť a předem domluvené ubytování v destinaci příletu, ideu o nezávislosti značně nabourává. Což podporuje i skutečnost, že se účastní hromadných exkurzí, treků, výletů na safari apod. Kdo je a není backpackerem tedy nemá jasně stanová kritéria, ale vychází spíše z pohledu zevnitř, z toho, zda cestovatelé a cestovatelky chápou sami sebe i další spolucestovatele jako backpackery. Nelze tedy zcela hovořit o definici jako spíše o **sociální kategorii** a **sociálním konstrukt** (Sorensen, 2003).

K dalšímu vytváření takových „in“ míst a lokalit napomáhají průvodci nezávislým cestováním, kteří mají nejen funkci provést cestovatele po dané destinaci, ale také mají neoddiskutovatelnou symbolickou funkci. Nejznámější z těchto průvodců, ale také nejvíce kritizovaný, je edice *Lonely Planet*, která je díky velkému geografickému pokrytí svých průvodců jednou z nejpoužívanějších knih mezi backpackery. *Lonely Planet* nejen symbolizuje podstatu backpackingu, aktivity, normy a hodnoty, ale také podporuje vnímání a identitu backpackerů tím, že staví demarkační linii mezi backpackery a obyčejné turisty (Sorensen, 2003). Kritika je vznášena nejen na symbolickou pozici těchto průvodců ve světě nezávislého cestování, ale také na masovost, s kterou se tyto průvodce rozšiřují na větší čtenářské spektrum, ačkoli měly (a původně tomu tak bylo) sloužit jen backpackerům. Ve spojitosti s průvodci byl proveden mezi backpackery výzkum, který poukázal na to, že průvodce *Lonely Planet* je pro ně často „biblí“ a pokud o něčem není v průvodci zmínka, tak jako by to ani neexistovalo. Tento fakt dokládá citace z tohoto výzkumu: „*We can't go there, it's not in the book*“ (Sorensen, 2003:85). Průvodce *Lonely Planet* jako „bible backpackerů“ měla místo i v mých rozhovorech, kde byl jasně patrný fakt, že na „lonelyho“ se mnohé spoléhají a dostávají se díky němu do svízelných i zábavných situací.

„A Lonely tohle místo doporučoval jako hezké místo s vlastní pračkou, tak si říkám super, je polovina pobytu, skvělá příležitost, vyperu si tam věci. Takže si naberu to oblečení, jdu za tou paní bytnou, že bych si ráda vyprala a ona mi ukázala valchu, férovou kamennou valchu. Já jsem byla úplně v šoku. Washing possibilities jsem si přeložila asi špatně, tak jsem začala prát na valše.“
(Marta, 41 let, manažerka)

Ačkoli se může zdát, že se kontrast mezi masovým turismem a backpackingem pomalu vytrácí, větší ideologické zatížení backpackingu samo vytváří nástroje pro jeho udržení a oddělení od masového turismu. Příkladem mohou být i další pod-formy backpackingu, jakou je ekoturismus, zážitkový turismus, „zelený“ turismus až po turismus neturistický a autentický. Vytváří se tedy určitá „hraná autenticita“, ke které, jak tvrdí Cohen (2004), je masový turismus již skeptičtější a její formy lehce prohlédne; na rozdíl od backpackingu, který stále většinou nazírá na předkládaný pohled jako na autentický. Spolu s vlnou postmodernismu došlo k odmítnutí a zavržení opravdové autenticity, ať už

šlo o primitivy, neobjevené kultury či přírodní jevy. Podle Cohena se tak postmoderní turista změnil a přistoupil na určitou hru „kdyby“, která tak trochu simuluje skutečné věci, ale všichni vědí, že tomu tak není, proto se velké popularitě těší různé tematické parky, rezervace, skanzeny apod. Urry (1990) uvádí, že postmoderní turista nachází zalíbení v takovýchto hrách a je si vědom, že na turistické zkušenosti není nic autentického, ale jde jen o soubory her, obrazů a textů.

Je nutné si také uvědomit, že ačkoli uživatelé backpackingu vzešli ze středních vrstev, má jeho rozmach v posledních letech a tedy i určitá masovost, se kterou je mladými lidmi provozován, velký ekonomický potenciál, jehož jsou si určité sektory v turismu plně vědomy, a tak nadále udržují a vykreslují backpacking jako alternativu k mainstreamovému turistickému průmyslu; a to ne pro udržení samotné idey, ale hlavně z toho důvodu, že je to ekonomicky výhodné. A nejsou to tedy jen peníze vynakládané do luxusních rezortů, ale množství peněz putuje i na rozvoj tohoto druhu turismu. Vznikají tedy potom i velké backpackerové rezorty, které bychom mohli najít hlavně v jihovýchodní Asii a zejména v Thajsku a dále také v Austrálii a Novém Zélandu. Od rezortů mainstreamových turistů se liší snad už jen významy, které jsou s těmito místy a tímto způsobem cestování vázány. Významy jako svoboda, neformálnost či autenticita.

3.1.Backpacking jako narativ

3.1.1. Backpackerovské enklávy: já bat'ůžkář, ty bat'ůžkář

Jak tedy vypadá taková backpackerovská enkláva, jak jí Cohen (2004) nazývá? Samozřejmě se bude lišit, jestli půjde o enklávy na vesnici či ve velkém městě, ale určité rysy a významy, které jsou s backpackingem spojené, zůstanou stejné. Jako takovou enklávu si můžeme představit hostel na předměstí velkého latinskoamerického města, nebude moc blízko velkým hotelům, ale ani zároveň moc daleko od centra. Budova nebo nápis na ní bude již jasně symbolizovat, o jaký typ ubytování se bude jednat. Neformální recepce se stále se usmívajícím místním obyvatelem, velké společné prostory, jako je kuchyň a společenský kout s možností posedět a seznámit se s dalšími cestovateli, sdílené pokoje i koupelny. Většina hostelů bude nabízet i různé akce v průběhu týdne jako grilování, promítání, živou hudbu apod., aby podpořili neformální a přátelskou atmosféru.

Každá z mých informátorek měla zkušenost se spaním v hostelech i s komunitou, která se kolem těchto typů ubytování vytváří.

„Já jsem spala po hostelech, což mi přišlo dobrý kvůli lidem, protože hotely jsou takový odosobněný, zatímco v tom hostelu je vždycky nějaká společná prostora, kde se lidi scházejí a mají tendenci si povídat a sdělovat si zážitky kde byli, kam jedou a tak, takže když chceš vyhledat společnost, tak tu možnost máš.“ (Eva, 36 let, manažerka)

Ačkoli backpackeři cestují většinou sami nebo ve dvojicích, často vyhledávají společnost ostatních backpackerů. Tyto společnosti však nejsou trvalé, ale poskytují spontánní a prchavé okamžiky přátelství, které často vedou až k intimním sblížením. Ale právě spontánnost a prchavost takových přátelství byly dalším tématem, o kterém se mé informátorky zmiňovaly, například Eva (36 let, manažerka):

„Já jsem si třeba uvědomila, že to jsou takový profesionální cestovatelé, který udržují profesionální konverzaci, které můžou znít přátelsky. Vysvětlím to na příkladu. V jednom hostelu jsem se seznámila s nějakým klukem, docela sympatickej, myslím že Američan, ale původem z Indie. A my jsme spolu strávili pár hodin v celkem družném hovoru a druhý den přišel ke mně a zahájil ten rozhovor znovu, úplně stejně s úplně stejnýmá moudrama, ze kterých jsem ten večer byla odvařená, jak úžasnýho člověka jsem potkala. Pak jsem si uvědomila, že on se chce akorát vykecat, to nebylo balení, ale on si ani nepamatoval že se mnou mluvil. Věci který já jsem mu říkala, měla jsem pocit, že vedeme osobní rozhovor, já mu vysvětlím osobní věci, důvody mé cesty a on druhý den se mě na stejný věci zeptal znova, tak jsem si uvědomila ... teď jsem chtěla říct hlubší přátelství nenavážeš, to není úplně pravda samozřejmě potkáš lidi, s kterýmá budeš v kontaktu celý život, i to se mi podařilo, ale jakoby ta společnost která se ti podaří na cestách potkat vždycky není opravdová.“

Často vznikají nové cestovatelské dvojice či skupiny, které se po čase zase rozpadají, aby se utvořily nové; taková spojení by však bez existence enkláv těžko vznikala. Pocity autentičnosti a sounáležitosti jsou směřovány spíše k dalším spolucestovatelům než k místnímu obyvatelstvu, kterého často reprezentují pouze zaměstnanci hostelu. Také tento fakt spolucestování nabourává vzor tuláctví a nezávislosti, z nichž backpacking vychází.

Ani touha cestovat levně, tzv. *low cost* nemusí nutně vyplývat z nutnosti šetřit peníze, ale může spíše vyplývat ze samotné podstaty backpackingu cestovat co nejlevněji.

„Když jedu do toho Berlína tak nevím proč jsem si vždycky našla hostel. Ale vždycky jsou tam nějaký ožralí studenti a už jsem si říkala, že jsem na to dost stará. Já nevím proč mě to nenapadne, jako mým cílem není apriori šetřit peníze, ale asi jak jsem zvyklá na ty hostely tak automaticky hledám hostel“
(Eva, 36 let, manažerka)

(hostel v Sydney, archiv autorky)

3.1.2. **„I am not f*cking tourist I am traveler“: turista versus cestovatel**

Silná diverzita mezi pojmem turista a cestovatel (*tourist vs. traveler*) slouží nejen jako symbolické povýšení backpackingu jako jiné a lepší formy cestování, ale také často ve výpovědích zaznívala jistá snaha se od klasického typu turisty/turistky co nejvíce distancovat.

„Já prostě říkám 'I am not fucking tourist I am traveler', to je moje heslo. A můžeš jim [místním] to prostě ukázat že seš jiná, můžeš jim to ukázat, dokázat

vším, chováním i třeba tím, že já jsem tam chodila bosa, to běžnej turista takhle nechodí, pak tě vezmou trošku jinak“ (Anna, 35 let, živnostnice na volné noze).

Povalování na pláži jako jeden ze signifikantních znaků klasické turistiky má často mezi informátorkami velmi negativní konotace.

„Když tam je to takový kýčový Karibik a kýčový pláže, tak mě to tam prostě nebavilo. Protože to prostředí a to i kdybych mluvila francouzsky, tak by mě to tam nebavilo, protože tam jezdí právě jenom turisti z Francie a takový ty plážový typy a nejezdí tam právě žádný batůžkáři“ (Dana, 38 let, podnikatelka).

Na druhou stranu i informátorky se koupaly a ležely na pláži, avšak tuto svou aktivitu viděly jinak a v opozici oproti klasickým „plážovým“ turistům. Možná proto, že si našly menší a odlehlejší pláž, neležely na pronajatých lehátkách s barevným nápojem v ruce, ale chodily se koupat třeba i s místními nebo se jich vyptávaly, kde se dá najít hezké koupání bez davů turistů. Můžeme říci, že se oddávaly stejné aktivitě jako klasický turista/turistka, jen to ve svých očích dělaly jinak, kdy již samotné koupání naplňovaly jinými významy.

3.1.3. „Já nepraktikuju klasické cestování“ : autentické a neautentické zážitky

Rozdíl mezi turistou a cestovatelem je vnímán většinou z hlediska autenticity, kdy jediné cestovatel/ka, který/á nepůjde s davem, ale bude se snažit prožít cestu jinak, víc se zapojit s místními, je schopný/á dojít autentického poznání dané destinace. Jedna z mých informátorek tuto snahu nazvala „*být jiným turistou*“. Právě kontakt s místními obyvateli je často vnímán jako indikátor autentického prožitku, například Eva (36 let, manažerka) vyprávěla:

„To já nepraktikuju [klasické cestování]. My když jsme byli menší, tak naše máma o to hodně stojí, je to opalovací typ. Takže když jsme byli mladší a nemohli jsme moc vzdorovat, tak jsme byli párkrát v Řecku. Ale právě zajímavěj důkaz toho, že v Řecku jsem byla 5x nebo 6x na takovýhle dovolený a nemám z toho vůbec žádné zážitky a nijak mi to Řecko nepřirostlo k srdci, ačkoli jsem tam byla tolikrát. A k jiným, například byli jsme na 14 dní na čundru v Černý Hoře před x lety a mám k tomu úplně jiné vztah. Nějaký

místňáci nás tam potkali, pozvali na nějakou oslavu a prošli jsme tak kus hor a mám na to mnohem jako srdeční záležitost po dvou tejdnech v Černý Hoře, než v součtu měsíc a půl po 14denních dovolených v Řecku. Přes ten hotel, když seš tam zdroj příjmů pro ty místní lidi, tak jako nikdy nemáš úplně, nebo aspoň já to neumím, z toho vyčerpát ty lidi nebo tu zemi. Tohle mě moc neláká.“

Klasický turista je většinou viděn jako starší člověk, zejména již důchodce, proto většina informátorek vzhledem ke svému věku připouštěla, že nevyklučují, že se někdy v budoucnu, až se přiblíží důchodovému věku, budou klasickému typu cestování věnovat.

„Tak zase si říkám že takovýhle typ cestování můžu podnikat, až budu starší, víš že teď je mi líto toho času když jsem furt ještě aktivní člověk můžu spoustu věcí podniknout, tak mi přijde škoda se válet u moře, to se můžu válet u moře a jezdit na zájezdy potom až budu starší. Z toho důvodu mě tak úplně neláká Evropa, i když loni v létě jsme byli v Pyrenejích a to bylo jako úplně super, ale taky jsme je přecházeli, to asi nepřejdu až mi bude šedesát. Ale tak tu Evropu si nechávám na stáří.“ (Eva, 36 let, manažerka)

Jak už bylo řečeno, backpacker jako druh „jiného turisty“ hledá autentický prožitek. Takový prožitek lze získat jen vlastní zkušeností. Zkušenost je na jednu stranu těžko uchopitelná, ale na druhou stranu je to určitý mocenský nástroj jak ostatním a i sám sobě dokázat, že jsem tím skutečným cestovatelem a ne povrchním turistou.

Veškerá tato snaha o autenticitu a reálné prožitky se promítá do narativu cesty, který Sorensen nazval statusem cesty (Sorensen, 2003). V mnoha studiích o backpackerech se ukázalo, že oni sami zvýznamňují několik aspektů, které vedou k autentičnosti. Mezi nimi je například snaha za zboží platit stejně jako místní, pohybovat se mimo turistické cesty, trávit na cestách delší dobu, bojovat s nemocemi a nebezpečím, cestovat levně a místní dopravou či vypadat jako backpacker-cestovatel (Sorensen, 2003). Mezi další bychom mohli zařadit schopnost vyjít s málem, distancování se od západních hodnot a kultury či malá míra materialismu (Phipps, 2004).

Podle Phippse (2004) jedním z hlavních rysů, který odlišuje backpackera od obyčejného turisty/turistky, je váha, kterou přikládá fyzickému úsilí a nebezpečí, které ho nebo ji na cestách potkávalo. Právě nemoci, chudoba, nepohodlí je podle něj znakem autentické zkušenosti. Utrpení je hodnotné z toho důvodu, že může být později přeneseno do narativní strategie, ve smyslu opravdového spojení s jinakostí. Autor prováděl výzkum

mezi backpackery v Indii, kdy přišel s tím, že většina se zmiňuje o nemocích, pocitech blízkosti smrti v důsledku těchto nemocí a také způsobech jejich léčení (Phipps, 2004).

Dlouho jsem přemýšlela, proč se mé informátorky (mnohé z nich také navštívily Indii) primárně nezmiňovaly o nemocích a útrapách s tím spojeným. Ne že by je na cestách nepotkávaly zdravotní komplikace nebo netrápily drobné úrazy. Zaobírala jsem se tedy otázkou, do jaké míry v tom může hrát roli to, že jsem rozhovory prováděla jen se ženami? Pokud jsme se dostaly na téma zdraví a zdravotních komplikací na cestách, informátorky především zdůrazňovaly svou odolnost, připravenost a schopnost oproti ostatním (!) se s nemocemi dobře vypořádat, přestát je či přechodit. Tedy v mém případě se ukazuje, že otázka zdraví a nemocí byla z významňována spíše v kontextu síly a moci dané ženy, než že by měla poukázat na autentičnost. Tak jak o tom mluví Anna (35 let, živnostnice na volné noze):

„Po Africe když jsem se vrátila jsem asi 2 týdny měla strašný bolesti břicha, ale k doktorovi jsem nešla, jsem to prostě vydržela a pak to přešlo.“

Jedním z dalších ukazatelů statusu cesty je také oblečení, skrze které mohou cestovatelé komunikovat svůj status backpackera. Čisté oblečení nejdražších outdoorových značek není to, co by poukázalo na „pravost cestovatele“. Sorensen (2003) se v této souvislosti zmiňuje o pohledu insidera (backpackera) a outsidera. Zatímco outsiderovi může oblečení připadat staré, ošuntělé či zničené, insider v něm může spatřovat zkušenost, zcestovalost, vytrvalost. A ač by doma ve svém prostředí neváhal a poničený kus by rovnou putoval do koše, na cestách má takové oblečení jinou váhu a často i svůj příběh. Potvrzuje totiž status backpackera, opravdového cestovatele, který se vymezuje oproti těm neautentickým. Při psaní těchto řádek, jsem si vzpomněla, jak jsem se na konci své cesty po Novém Zélandu těžce loučila se svými roztrhanými jeansy a barevnými sešmajdanými plátěnkami, které mě i přes svůj již katastrofální vzhled dlouho provázely. Jejich vyhození před cestou domů jako by symbolizovalo konec potulného život a návratu do reality všedních dní.

Problematiku masového turismu a backpackingu lze tedy uzavřít tvrzením, že ačkoli se backpacking vyznačuje silnou touhou odlišit se od ostatních forem mainstreamového turismu, tak se od něj v mnohém neliší. Stejně jako konzument masového turismu pochází baťůžkář ze stejného kulturního prostředí, spočívá na místech populárních i pro ostatní spulucestovatele (backpackerovské enklávy), oddává se podobným aktivitám, jako jsou

prohlídky zajímavých pamětihodností, párty a večírky či koupání. Sleduje určitou mentální mapu „in“ míst. Svoboda, která je jedním z hlavních hesel backpackingu se spíše týká svobody uvnitř backpackerovské společnosti. Není tedy náhodou, že si mnozí výzkumníci všimli podobnosti mezi zážitkem backpackerů a stádiem liminarity, jež je středovou fází přechodových rituálů.

3.2. Backpacking jako přechodový rituál

Podobně jako v době viktoriánské Anglie, kdy se mladí gentlemani vydávali do britských kolonií na zkušenou, mají tyto jejich „*Grand tour*“ paralelu i v dnešní době. Již Mevorach (1977) či Teas (1988) dospěli k tomu názoru, že backpacking je druh současného přechodového rituálu. Přechodového rituálu, který byl původně formulován Genepem (1960) a později přepracován Turnerem (1969), který ho aplikoval na primitivní kultury a později poutnictví. Mladí lidé se vydávají na cesty v určité fázi svého života, v době životních krizí a přeměn, většinou když dokončí střední nebo vysokou školu, před vstupem do manželství, vojenské služby či do zaměstnání. V dnešní „západní“ společnosti se tato přeměna týká zejména mladých mezi 20-35 lety. Tento přechod je symbolizován opuštěním vlastní společnosti a rodiny, tedy přerušением „normálního“ běhu života a odcestováním na jiné místo, kde se člověk dostane do přechodné liminární fáze. Ta je charakteristická svou nestrukturovaností, je to fáze vytržená z prostoru a času, kdy její součástí jsou určité zkoušky a problémy. Pokud tyto zkoušky úspěšně bez pomoci rodičů a jiných autorit vyřeší, tak může být společností takový úspěch považován jako znak dospělosti, a mladí cestovatelé se tak vrací domů jako dospělí (Cohen, 2004). Přechodové rituály tak, jak byly praktikovány a zkoumány na tradičních společnostech, mají však v uplatnění na dnešní podobu backpackingu určité limity, kterých si musíme být vědomi.

Turner kladl velký důraz na liminární fázi, kdy účastníci tohoto rituálu ztrácí vlastní individualitu a vytváří společně *communitas* (Turner, 1969). Tato skutečnost však koliduje s daty, která byla s výzkumem backpackingu zveřejněna. Cohen (2004) tvrdí, že hluboké souznění a ponoření u členů backpacker komunity chybí. Počet jejich členů se neustále mění, přátelství jsou jen povrchní a hlavním cílem je zábava a zkušenosti. Ani separace od domova není tak velká a opravdová, a to především díky internetu, mailům, mobilním telefonům a komunikačním zařízením všeho druhu. Přístup k internetu je jedním z hlavních znaků enkláv, a tak separaci od domova můžeme brát jako velmi relativní fakt.

Rozdíly lze spatřovat i v samotném nastavení vztahů rodičů a dětí v západní společnosti na rozdíl od společnosti tradiční. Zatímco v tradiční společnosti byl přechodový rituál vykonáván s plnou podporou rodičů, mladí vyrůstající v západní společnosti se o přechod do dospělosti snaží již dříve, a to většinou cestami, se kterými starší rozhodně nesouhlasí, ať už jde o formy hudby či oblékání nebo užívání drog a alkoholu (Cohen, 2004).

Funkci cestování jako přechodového rituálu je tedy nutné chápat v tomto kontextu spíše jako druh sakrálního aktu. Většina informátorů/informátorek se vydávala na cesty v době životních krizí nebo v období, kdy stáli na „životní křižovatce“ (White, White, 2004). Mé informátorky zdůvodňovaly svůj odjezd úmrtím v rodině, rozchodem s přítelem, výpovědí v práci, ukončením studia, či jen zůstaly na „mrtvém bodě“ a potřebovaly svůj život nějak rozhábat. Zuzana o tom hovoří následujícím způsobem:

„Jela jsem tam proto, že jsem měla 15 důvodů proč jet, mezi nimi lze vyjmenovat nudu v životě, nic se neděje, je mi skoro 28 a nic se neděje.“
(Zuzana, 28 let, nezaměstnaná)

Jak ukázal Uriely (2002) na výzkumu izraelských backpackerů, je tento způsob cestování jen určitou přestávkou v obyčejném životě, kdy hlavním rysem tohoto počínu je určitý časový rámeček, ve kterém si mladý člověk vyzkouší osobní růst a rozvoj, aby se navrátil zpět do západní individualistické společnosti, která si takových životních cílů váží. Podle Urielyho tedy nejde o hledání alternativního způsobu života. Podobně hovoří i Sorensen (2003), který ukazuje, že backpacker není tulák, uprchlík ani kriminálník, ale naplňuje dočasnou touhu, při které si je vědom, že se brzy vrátí do normálního života, přičemž je tento fakt podpořen trváním letenky či fixním datem odletu ze země.

Whiteovi (2004) uvádí v souvislosti s backpackingem a přechodovými rituály trend svobodných žen přes třicet let, které odjezdem mohou ukojit svou touhu uniknout od rutiny či oddálit možnost svatby. Cestování tedy může být nahlíženo i jako únik před společenským tlakem, které zvláště ženy po dosažení určitého věku musejí vnímat. Je to možnost jak uniknout a zároveň si poskytnout čas k sebereflexi a uspořádání hodnot. Teorie spojující backpacking a rituály přechodu se povětšinou zaměřují na mladé lidi, kdy výzkumy byly prováděny s lidmi do 30 let. Whiteovi se však zaměřili i na starší cestovatele a podotkli, že pro pochopení motivací a chování backpackerů by měl být brán v potaz subjektivní věk (tedy na kolik se dotyčná osoba cítí) než ten reálný.

Právě toto přerušení běžného života, liminární fáze cestování a návrat do běžného života obohacen o nové zkušenosti je zkušeností osobní přeměny – transformace.

4. „Hodně mě to změnilo a hodně mi to dalo“: cestování jako forma osobní přeměny

(Jižní Alpy, Nový Zéland, archiv autorky)

Jak ukazují i jiné výzkumy zabývající se nezávislymi cestovateli, je cesta určitý zásadní moment v životní biografii informátora/ky. Narativní a diskursivní výzkumy ukazují, jak moc je cesta a zkušenosti na ní získané významné pro konstruování jednotlivcovy identity. Narativy nezávislých cestovatelů a cestovatelek jsou plné příběhů o osobní přeměně. Elsrud (2001) uvádí, že nezáleží na tom, kolik akademických pravd dokážeme vytáhnout z výpovědí našich informátorů, ale na uvědomění si, že zkušenost informátorů je stejně platná a reálná jako naše (výzkumníkovy) konstrukce.

I příběhy vyprávěné mými informátorkami byly o nabytých zkušenostech, vnitřních proměnách a rekonstruování identity, včetně té genderové. Rozhovory byly však prováděny podobně jako narativní vyprávění retrospektivně. Tedy o věcech a zážitcích, které již v minulosti proběhly, ale mají určitý přesah do současnosti. Tyto dvě časové dimenze, tedy ta, o které hovořím (ta v minulosti), a „tady a teď“ tvoří určitý narativní rámec. Mým cílem není zjistit, jestli to opravdu tak bylo, takto se to událo a stalo, ale přijít

na to, jakým způsobem to informátorka zvyznamňuje. Informace, které jsem od informátorek dostávala, byly již retrospektivní, avšak s přesahem do současnosti, ale také již reflektované jimi samotnými.

Protože všechny mé informátorky zvyznamňovaly cestu jako období osobní změny, rozhodla jsem se pro lepší pochopení a uchopení jejich zkušeností použít trojdimenzionální rámeček přechodových rituálů, tedy zasazení jejich vyprávění do fáze odloučení, samotné cesty a znovuzачlenění.

4.1.,,Odloučení“ aneb život před cestou

Už pár týdnů před odjezdem mě zachvátila cestovní horečka, psala jsem seznamy, přeskupovala hromádky s oblečením, seděla u internetu a hledala informace, běhala po doktorech, úřadech a pojišťovnách, organizovala rozlučkové pitky s kamarády i rodinou, aby konečně nastal ten den. Onen den s velkým D, kdy jsem se měla vydat na druhý konec světa, začal prachobyčejně na autobusovém nádraží Florenc. Praha-Vídeň-Zurich-Soul-Sydney-Auckland byl můj plán na následující dny. Autobus se konečně dává do pohybu a já okénkem mávám rodině, kteří seřazeni jako Hujerovi mávají také. Máma s babičkou tahají z kabelek kapesníky, poslední vzdušná pusa a autobus zajede za roh. Usedám na sedačku se zvláštním pocitem v břiše. Tak je to tu! (z deníku autorky)

Informátorky pocházejí z různých sociálních vrstev a je mezi nimi více jak 10letý věkový rozdíl. Jedna část hodně cestovala už s rodiči: „*My jsem děsně cestovatelská rodina, můj táta pracoval jako průvodce ještě za „komančů“, takže my jsme vždycky jezdili*“ (Helena, 28 let, živnostnice na volné noze) a jejich vlastní cestování (byť jiným způsobem) bylo logických pokračováním. Většinou to začínalo krátkými cestami ještě za dob studií nebo jako jejich součást. „*(...) studovala jsem v Granadě rok a pak jsem jela studovat na rok do Argentiny*“ (Helena). Další z možností bylo vyjet do ciziny po ukončení studií, kdy ještě informátorka nevěděla co dál v životě: „*Já mám hotovou vejšku a nevím co budu dělat, nemám žádný plány*“ (Eva, 36 let, manažerka). Tento typ cestování jako vyplnění určitého času je znám jako „*gap-year*“ a popsán v mnoha studiích. Jde o „*mezičas*“ který odděluje dvě důležité životní události, jako může být ukončení studia a nástup do zaměstnání.

Druhá část cestovatelek měla zkušenost s cestováním díky své práci. Buď žila a pracovala v zahraničí nebo v rámci své pracovní kariéry podnikala služební cesty mimo Českou republiku: „*Já jsem pracovala v korporaci a měla jsem na starosti export, takže jsem sama jezdila na služební cesty různě po světě*“ (Dana, 38 let, podnikatelka). Na první pohled se může zdát, že pracovní cesty a soukromé nezávislé cestování je natolik odlišné, že se vzájemně nikterak neovlivňují. Je nutné si však uvědomit, že zážitek poskytnutého luxusu v podobě pětihvězdičkových hotelů při pracovních cestách bude tvořit ostré opozitum k levnému a skromnému ubytování při soukromých cestách:

„*Tak to jsou ty pracovní, ale na druhou stranu si užíváš kvalitu toho cestování, protože lítáš téma byznysama a spíš v těch 5hvězdičkových hotelech, tak to taky není špatný.*“ (Saša, 40 let, podnikatelka)

Často však informátorky také zmiňovaly výhodu, kterou během svých pracovních cest získaly, a to v podobě nalétaných kilometrů a bonusů od leteckých společností (*Frequent-flyer program*), které jim poskytovaly levně či zadarmo letenky, avšak do předem určených destinací. Proto výběr a často i délka pobytu se řídila těmito výhodami od leteckých společností.

„*A tam naopak jsem využívala ty benefity těch leteckých společností, když seš takovej ten frequent flyer, tak pak můžeš letět, takže využíváš benefity těch letů bodů. Dostaneš se kamkoli a nestojí tě to skoro nic.*“ (Saša, 40 let, podnikatelka)

Ty informátorky, které jsou silně orientované na svou kariéru, se vydávají na cestu většinou v momentu, kdy mají pocit silného pracovního vyhoření a cestu vidí jako možnost navrácení duševní stability.

„*Ty roky předtím, než jsem tu cestu absolvovala, jsem úplně strašně pracovala, jako hrozně moc a takhle zpětně když to hodnotím, tak jsem asi prošla vyhořením, což je asi taková hranice deprese a něčeho. A v tomhleto jsem skončila práci jeden den a za tejdén jsem byla v Mexiku.*“ (Eva, 36 let, manažerka)

Jiná část informátorek neměla dobře nastartovanou kariéru ani se nenacházela v mezidobí mezi ukončením studií a prací, ale jen jí v životě „něco chybělo“, jak to dokládá citace Zuzany (28 let, nezaměstnaná)

„Jela jsem tam proto, že jsem měla 15 důvodů proč jet, mezi nimi lze vyjmenovat nudu v životě, nic se neděje, je mi skoro 28 a nic se neděje (...) pak jsem byla v práci už přes rok a hrozně mě to tam sralo a nemohla jsem najít žádnou lepší, tak jsem se pak rozhodla, že na to prdím a můžu klidně odjet. Vždycky jsem si říkala, buď si najdeš práci do určitýho data, nebo odjedeš do ciziny a vždycky jsem si našla nějakou ubohou práci a nikam nejela a teď lituju, že jsem nejela ve dvaceti.“

Ať už jsou motivace pro odjezd různé, jasně se ukazuje, že informatorky stály na nějaké životní křižovatce nebo toužily po změně. V tomto směru tedy mé zjištění odpovídá i jiným pracím zabývajícím se zkušeností backpackerů (např. White, White, 2004). Práce, které se zabírají motivacemi žen k cestování, často jmenují snahu o oddálení povinností či společenských očekávání, jako je svatba a mateřství. Možná není termín **oddálení** zrovna nejšťastnější, od informatorek jsem získala pocit, že ačkoli je mateřství fakt, se kterým do budoucna počítají, cestování neberou jako možnost jako toto rozhodnutí oddálit, ale spíše jak **vyplnit** tento prostor, než dospějí k názoru, že je čas usadit se.

„Já chci dítě v momentu, kdy budu mít cestování už dost a budu si užívat toho tepla domova. Ted' se na něj ještě necítím, chci si ten svobodný čas nějak smysluplně využít, abych třeba jednou tomu dítěti mohla vyprávět, kde jsem byla a co jsem zažila.“ (Adéla, 31 let, manažerka)

Elsrud (1998) se v jednom svém výzkumu zabývala časovostí a ustanovením času v průběhu cestování, kdy prováděla rozhovory se švédskými ženami. Prostor, který se při cestování vytváří, chápe jako individualizovaný časoprostor, v kterém cestovatelka získává kontrolu jak nad vlastním časem, tak nad vlastním pohybem. Život v západním světě strukturuje a fragmentuje čas biologický i ten přirozený a řídí náš život za pomoci hodinek, jízdnic, rádek, rozvrhů a kalendářů. Čas na cestě je nutno chápat jako událost, která je zasazená „v čase“ a časem nějakým způsobem orámovaná, cesta tedy není jakési bezčasí. Elsrud zmiňuje výzkum Davies, která zkoumala vnímání času ženské části populace a přišla s tím, že ženy podvědomě cítí, že jejich čas je určen jiným, ať už jde o děti, manžela, rodiče, zaměstnavatele apod. Tento koncept Elsrud aplikovala na svůj výzkum a dodala, že její švédské respondentky cesty vnímaly jako pauzu, jako určitý *time out* předtím než se stanou pečujícími matkami a manželkami, přičemž tento čas byl periodou k dosažení vlastní síly, moci a sebevědomí. Na cestách tedy podle Elsrud dochází k rekontextualizaci

času a prostoru, s čímž samozřejmě souhlasím, ale s jejím konceptem cestování jako pauzy před mateřskými povinnostmi vzhledem k výsledkům svého výzkumu nemohu její koncept potvrdit. Samozřejmě vše může být dáno tím, že od uveřejnění jejího výzkumu (rok 1998) uběhlo již 15 let a společenské nastavení a očekávání se může měnit a zcela určitě se i mění. Ideální věk na zakládání rodiny se posunuje k vyššímu věku, stejně jako se posunuje věk prvorodiček.

Společenské nastavení dnešní společnosti podle mne kvituje cestovatelské aktivity mladých lidí vedoucí k životnímu obohacení před tím, než založí vlastní rodinu a naopak se staví spíše negativně k příliš mladým rodinám, které ještě „nic nezažily“, kdy v tomto zážitku je velmi často zahrnuto právě cestování. Jaký je však ten správný věk pro usazení a založení rodiny se nedá určit a i samy informátorky se v tomto rozcházejí. Nejmladší z nich ho spatřovala do třiceti let věku, jedna z nejstarších „kolem čtyřicítky“.

„A já mám spoustu kamarádek i starších než jsem já, mě je teda 36 a skoro nikdo děti nemá a jsou poměrně úspěšný ve svém zaměstnání a vůbec necejtí ten press od toho okolí, a protože těm kamarádkám letos táhne na 40 tak mi připadá, že mám ještě pár let k dobru.“ (Eva, 36 let manažerka)

„No já bych se ráda do 30ti usadila, měla rodinu, tak mám prostě poslední šanci vyjet.“ (Zuzana, 28 let, nezaměstnaná)

Odloučení jako forma separace od druhého člověka byla také zmiňována jako jeden z důvodů odjezdu do zahraničí. Šlo zejména o přítele, kdy odjezd pomohl vyřešit rozchod, ačkoli samotný rozchod nemusel být hlavním důvodem odjezdu.

Pokud jsme se při rozhovorech dostaly na téma toho, jak se před samotnou cestou informátorka viděla svými očima, převažovala často spíše negativní hodnocení. Ať co se týče pracovního nasazení: „*Předtím jsem pracovala hrozně kariéristicky*“ (Saša, 40 let, podnikatelka), tak osobních charakteristik, kdy mnohdy před cestou chybělo informátorkám sebevědomí:

„Jsem se prostě bála, vždycky jsem byla taková stydlivá, ostýchavá. Tak jsem tam jela s vizí, že jsem úplně neschopná, že to bude úplně v prdeli a že do dvou měsíců budu doma. Což znamená, že utratím všechny peníze co budu mít sebou, udělám si hroznou ostudu, nic nezvládnou, nenajdu si práci a o všechno přijdu a budu úplně v prdeli.“ (Zuzana, 28 let, nezaměstnaná)

Třebaže dnes většina mých informátorek ovládá hned několik světových jazyků, touha naučit se cizí jazyk byl dalším jmenovaným faktorem pro odjezd do zahraničí. Také domluvit se s místními lidmi jejich rodným jazykem je informátorkami nahlíženo jako pozitivní faktor, jak se k těmto lidem více přiblížit a také jak se vymezit oproti klasickým masovým turistům a dospět tak přes zážitek s místním obyvatelstvem k větší autenticitě.

„A samozřejmě co určitě pomáhá hodně, je snažit se nima domluvit místně. Já jsem španělsky neuměla, když jsem tam jela a něco málo jsem se naučila tam. Ne tolik kolik bych chtěla, ale na to abych se tam obešla, jako zeptat se jak se kam dostanu nebo když jsem něco potřebovala. A to lidi kvitujou už hodně, už k tobě nepřístupují jako k cizincovi, samozřejmě nemluvíš jako místní, ale furt je něco jinýho, když on s tebou může mluvit vlastním jazykem, než když ho obtěžuješ nějakou angličtinou. To mi přijde, že to taky dělá hodně, ty lidi k tobě přístupují jinak.“ (Eva, 36 let, manažerka)

Většina mých informátorek se tedy vydává na cestu v době životních krizí, ale pokud cestuje pravidelně, svou cestu většinou plánuje v době zimních měsíců, což má hned několik logických důvodů. Pokud cestuje do zemí, kde panuje čilejší cestovní ruch, vyhne se tak hlavní sezóně a davům turistů a také ceny bývají příznivější. Druhým neméně důležitým faktorem je místní klima, tedy teplé a slunečné počasí, které v zimních měsících ve střední Evropě nenalezneme. A právě přicházející zima a vidina teplého počasí je častým rozhodujícím faktorem sbalit si batoh a koupit letenku.

„U mě jsou důvodem zimní splíny zejména, když už člověk zjistí v zimě, že je moc šedivá obloha tak se zvedne a jede (...). V létě není důvod nikam jet, a lidi se ptají 'Kam jedete vy? Nikam, kam bych jezdila, když je tady hezky, tak maximálně na Lhotku na koupaliště'.“ (Saša, 40 let, podnikatelka)

Další faktory k výběru cílových destinací však vzhledem k široké škále informátorkami navštívených zemí nelze jednoznačně určit. Paleta procestovaných zemí je opravdu široká, přes Střední a Jižní Ameriku, Afriku, přes Blízký východ a Asii až k Oceánii. Ale kromě počasí můžeme jmenovat i několik jiných okolností. Jednou z nich je možnost cestovat tzv. *low cost*, tedy do zemí, které jsou levné nebo levnější ve srovnání s životem v České republice: „*Já jsem nejezdila žádný drahý destinace*“ (Saša, 40 let, podnikatelka). Levné by v očích informátorek mělo být zejména jídlo a ubytování, další

faktory jako doprava a vstupy už nejsou cenově tolik problematizovány a informátorky jsou vzhledem k účelům své cesty (tedy objevit a procestovat danou zemi) ochotny za dopravu a vstupy utratit velkou část svého *budgetu*, jak o tom svědčí výpověď Evy (36 let, manažerka):

„Ale když jsem chtěla někam jet, tak jsem tam jela, protože jsem tam chtěla a neřešila jsem, jestli tam autobus stojí moc nebo jestli je drahý vstupný, což bylo super. A vždycky když budu cestovat bych chtěla mít dost peněz na to, abych se nemusela těma penězma omezovat na to, co chci vidět nebo kam zajet. Jako můžeš ušetřit na ubytování, na jídle.“

Další skutečnost, která hraje roli při výběru destinace, je možnost cestovat nezávisle, baťůžkářsky, což se nejen váže s již zmíněným levným cestováním, ale také s možností pohybovat se svobodně a bezpečně. Svoboda a bezpečí je zmiňována zejména v souvislosti s válečnými konflikty a jinými typy násilných akcí.

V přípravách na cestu se informátorky rozcházejí, zatímco jedny cesty plánují i několik měsíců, čtou si průvodce, vytvářejí si počáteční itinerář míst, kam by se chtěly podívat, učí se místní jazyk či opakují slovíčka a hledají na internetu důležité informace. Jiné se rozhodují velmi spontánně, často s ohledem na nejlevnější letenky.

„Já právě ty destinace vybírám tím stylem, že chci v pondělí jet do Panamy a ve středu sedím v letadle do Indie.“ (Dana, 38 let, podnikatelka)

„Věděla jsem, že tam chci jet, tak jsem se už rok předtím učila sama doma španělsky a tak dva měsíce před tím ležela v průvodcích.“ (Adéla, 31 let, manažerka)

Nejobecněji lze jako faktor ovlivňující odjezdy do zahraničí jmenovat touhu po zkušenostech. Zkušenost, která může mít několik podob, ať už je to zkušenost jazyková – tedy naučit se cizí jazyk, zkušenost osobní – umět být sám za sebe a něco se o sobě dozvědět, nebo zkušenost globální – tedy dozvědět se jak to funguje někde jinde ve světě.

Odloučení pak funguje jako odloučení od „západní“ společnosti jako celku, tak i od rodiny, přátel, práce či školy.

4.2. Cesta jako liminární fáze

Poté, co mě Fa zabalila do tradičního sarognu lava-lava, který tady na Samoy nosí jak ženy, tak i muži, jsme se vydaly na obhlídku ostrova. Přeci jen jsou tady tradičnější vesnice, jak mě Fa upozornila a chození jen tak v kraťasech by se tu nehodilo. Po cestě jsme potkávaly posedávající a polehávající ostrovany, kterým musela moje domorodá průvodkyně vysvětlovat, proč se vláčí po ostrově s bílou tváří za zády. Ukazovala mi různé květiny a plodiny a vysvětlovala, co z toho vaří nebo vyrábí a také mi popisovala a vyjasňovala, co zrovna vidíme. Dokonce jsme viděly u jednoho domu část pohřebního rituálu, tady neexistují hřbitovy, ale pohřbívá se před hlavním fale, kde rodina pozůstalých žije. Po vyčerpávající procházce kolem ostrova se začala připravovat večere a před večerí se konala nejdůležitější modlitba dne, na kterou jsem byla pozvána. Vše se odehrávalo ve velkém fale a účastnili se jí všichni členové rodiny. Sedli jsme si do tureckého sedu, lava-lava přehozený tak, aby nám nekoukaly nohy. Do ruky jsem dostala slaměný vějíř, zprvu jsem nechápala k jakému účelu, protože slunce už zapadlo a foukal příjemný vlahý větrík a ovívání už nebylo potřeba. Došlo mi to až v momentě, kdy pod nohama proběhl šváb o velikosti malého morčete a Fa ho za pomoci vějíře s gestem basebalové hvězdy odpálila ven z fale. A modlitba začala, celé to měla pod palcem nejstarší obyvatelka, nejdříve odříkala verš z Bible, pak se zpívaly písně a nakonec tato vetchá stařenka zaujala dost zvláštní postoj, kdy se opřela o lokty a o kolena, ruce semknula k modlitbě a nohy zvedla do vzduchu a dlouho z paměti něco odříkávala. Dokonce jsem v modlitbě i několikrát zaslechla své jméno. Na konci obřadu se stařenka zvedla, došla ke mně a dotkla se mého čela, Fa mi vysvětlila, že se za mě všichni pomodlili a nyní jsem pod jejich ochranou a dokud má noha neopustí Samou, nemůže se mi nic stát. Cítila jsem se velmi slavnostně a dojatě, odproštěná od svého normálního života. Sedím tu uprostřed malého ostrova v Pacifiku, s rodinou, která žije v chatrči, spí na zemi, vaří na otevřeném ohni a své předky má zakopané před domem. Už je to 8 měsíců, co jsem z domova a teprve teď mi přijde, že jsem objevila nějakou tu nevysvětlitelnou podstatu života. Mé rozjímání mi však přerušila ještěrka, která se šplouchnutím spadla ze střechy přímo do mého pohárku s kávou. (Z deníku autorky)

(Samoa, Polynésie archiv autorky)

„I cesta může být cíl“, zní jedno známé motto, které vystihuje podstatu samotného cestování. Cesta může být nástrojem pro objevení sama sebe a prostředkem k osobní přeměně. Cesta nenechávala informátorky beze změny, a tak prožitkům a zážitkům z cest přikládaly velkou váhu a bylo středovým bodem našich společných rozhovorů. Rozhodnutí vydat se na cestu hraje v životní biografii informátorek převratnou roli a formuje jejich identitu i do budoucna. Vyprávění informátorek bylo plné příběhů o osobní změně, o prozření či změně v žebříčku hodnot. Cesta byla prostředkem k objevení nových věcí, lidí, zemí, zvyklostí a v neposlední řadě v objevení či změně vlastní identity. Právě první fáze odloučení je nepostradatelná pro cestu, na které se odehrávají vnitřní změny a proměny. Cesta jako liminární fáze, kdy je odhazována stará identita a přerušeno spojení se svým původním světem má své předchůdce v předindustriální době, kdy člověk opouštěl svou rodnou vesnici a vydával se do neznámého prostředí (často symbolizováno lesem, pouští nebo horami), aby ho tato zkušenost nějak proměnila. Tento tranzitní prostor slouží jako rámeček pro vytváření nového smyslu sebe sama (White, White, 2004).

Ve smyslu a filozofii backpackingu, pokud se vydáte na rodinnou dovolenou na 14 dní do Řecka, žádná velká osobní změna vás z podstaty tohoto podniku nemůže potkat a pochopení procesu výroby olivového oleje vám možná bude jedinou novou znalostí, kterou jste získali v rámci fakultativního výletu s vaší delegátkou. Cesta jako forma osobní přeměny musí splňovat určitá kritéria, aby vůbec mohl být tento proces nastartován. Jedním z takových kritérií je zejména doba trvání. Moje informátorky také občas vyřezávají na prodloužené víkendy po Evropě apod., ale jejich cesty s velkým „C“ jsou ty, které trvají minimálně několik týdnů, až měsíců. A to zejména z toho důvodu, že jen dlouhá doba odloučení od svého rutinního života a své společnosti může nastartovat určité procesy přeměny, o tom hovořila například Eva (36 let, manažerka):

„Já si myslím, že taková ta zásadnost té akce se děje až po nějaké době. Přeci jenom se tam s tebou dějí určitý věci jakoby v průběhu té doby. Myslím si, že většina propukne až po delší době, že ten týden, 14 dní je člověk schopný přežít relativně v psychickém zdraví a ty zásadní věci se začnou projevovat až po delší době“.

4.2.1. Sama, samotinká: sólo cestování jako narativní rámec

To, že se informátorky vydaly na cestu sólo, bez doprovodu a na vlastní pěst, nebyl v mnoha případech prvotní záměr. Většinou tomu okolnosti takto napomohly. Hovořila o tom například Dana (38 let, podnikatelka):

„Já jsem dřív preferovala s někým a furt jsem jezdila s někým. Teď jsem vlastně byla nucena jet sama, protože jsem dostala zadarmo letenku a pořídit jí pro někoho jinýho by bylo náročné i finančně i časově, takže jsem jela sama a zjistila jsem, že mě to baví nejvíc.“

Ale vydat se na cestu sama bylo u některých informátorek promyšleným tahem, jako v případě Evy (36 let, manažerka), která se na cestu vydávala po pracovním vyhoření (jak to sama výše nazvala):

„Já jsem dala výpověď z práce a chtěla jsem si dát pauzu a i jsem si myslěla, že pro ten důvod pro kterou tu cestu podnikám by mě jinej člověk rušil“

Ať už byly důvody pro odcestování sólo jakékoliv, informátorky se jednohlasně shodly, že takový způsob cestování má spoustu výhod a celkově ho hodnotí velmi pozitivně. Pozitivní zkušenost se sólo cestováním se neodvívá pouze na poli osobním, ale také na poli interakce s okolím, v tomto případě s místními obyvateli. Pokud jsem se informátorek dotazovala na výhody sólo cestování, do jedné se shodly na tom, že pokud cestují samy a individuálně, dostanou se lépe do styku s místními obyvateli. Vysvětlovaly to tím, že místní obyvatelé necítí takový ostych oslovit jednotlivce spíše než skupinu:

„V momentě když jsem sama, tak potkám víc lidí a je to prostě takový upřímnější.“ (Anna, 35 let, živnostnice na volné noze)

Právě skutečnost, že cestují samy, je tedy dostává blíže k místním lidem, kdy zažívají autentičtější zážitky a navazují nové kontakty, které by podle jejich slov neměly, kdyby cestovaly v páru nebo ve skupině. Při rozhovorech byl často zvýznamňován fakt, že jsou ženy, což nejen v reálném životě, ale také při cestování hraje důležitou úlohu. Při sólo cestování svůj ženský gender považují spíše za výhodu. Ačkoli ony samy se tak necítily, měly pocit, že okolí je vnímalo jako ženu, která se ocitla v nesnázích a musí jí být pomozeno. Právě absence mužského doprovodu a skutečnost, že se ocitly na určitém místě samotné jen s batohem, vyvolávalo v místních obyvatelích určité reakce.

„Ale když seš sama, navíc k tomu holka a když jdeš někde s batohem tak působíš, že seš asi jako v nesnázích, i když nejsi. A ty lidi se k tobě jinak chovají než kdyby vás bylo víc. Třeba kdybychom byli 2,3,4 tak by nás třeba ani nikdo neoslovil. Takhle mají ty lidi tendenci s tebou komunikovat, protože si myslí, že to potřebuješ, že o to stojíš.“ (Eva, 36 let, manažerka)

Můžeme jen spekulovat, jak velkou míru má v ženském sólo cestování důraz na individualismus v dnešní „západní“ společnosti, ale to, co lze objevit, je zkušenost, kterou ženy na cestách získávají a která jim interpretují. Sólo cestování se pojí zejména s pocitem svobody, který všechny informátorky sdílely. Fungovat samostatně, být sám za sebe, nespolehat se na nikoho jiného je nejen prvek k osamostatnění, ale má také velký vliv na pozdější vytváření vlastní genderové identity.

„Že můžeš dělat co chceš, že se vůbec nemusíš na nikoho ohlížet. Vstaneš si, kdy chceš, jdeš si, kam chceš. Nikdo neříká, 'jé mě bolí nohy a já tam nechci já bych chtěl radši támhle'. Takže úplná svoboda, to se asi nedá popsat.“ (Helena, 28 let, živnostnice na volné noze)

Pocit svobody vede k uvědomění si vlastní síly, či lépe řečeno moci, kdy realita toho, že si se vším informátorka musí poradit sama a nemá (a ve finále už možná ani nechce) se na nikoho spoléhat, jí dává pocit, že vše zvládne, stává se silnější a sebevědomější. Tímto způsobem to reflektovala Helena (28 let, živnostnice na volné noze):

„I potom si člověk hrozně moc věří a má takovou sebedůvěru, že ví, že zvládnul cestovat 3 měsíce v Maroku a když jedeš příště tak víš, že to taky zvládneš. Neřekneš, já do toho nejdu, protože se bojím. Řekneš si jo, já do toho jdu, protože si věřím a vím, že to zvládnou a je to super pocit mít takovouhle sílu.“

Cesta tedy funguje jako jakýsi prostředek, jak si vyzkoušet vlastní genderovou moc. Zkušenost, kterou informátorky na cestě získávají, je vede k uvědomění si vlastní moci a sebevědomí a s tímto pocitem se vydávají na další a další cesty.

„Já si myslím, že jsem tak jako našla sama sebe, myslím, že jsem si uvědomila svoje priority. Tím, že cestuješ, tak tě to donutí poslouchat jenom to, co opravdu jenom ty chceš dělat, jestli je důvod ráno vstát, jestli je důvod to dělat a proč to dělat. Myslím si, že tu svobodu je hrozně důležité zažít. A myslím si, že tu svobodu jindy zažít nemůžeš. A myslím si, kdybych necestovala, že bych to nenašla.“ (Saša, 40 let, podnikatelka)

4.2.2. „Nebezpečný situace samozřejmě byly“ : sama na cestách z hlediska bezpečnosti

Pokud byla genderová identita vzhledem k sólo cestování problematizována, bylo to zejména z hlediska bezpečnosti. Bezpečnostní riziko bylo jedinou nevýhodou, kterou informátorky v samostatném cestování spatřovaly a na které se do jedné shodly. Jsou si vědomy toho, že to, co jim jako ženám na cestách hrozí kromě obligátního okradení, je především sexuální obtěžování a zneužití. Tomu se snaží předcházet zejména svým chováním, typem ubytování, způsobem dopravy a stylem komunikace s místními obyvateli. Důležitý je způsob oblékání, který samozřejmě souvisí s navštívenou lokalitou. Jinak informátorky chodily oblékané v Karibiku a jinak na Blízkém východě.

Informátorky se povětšinou nesnažily zapadnout do místního okolí, protože jim bylo jasné, že vždy budou vyčnívat, ať už kvůli jiné barvě pleti či oblečení, ale respekt místních pravidel chápou jako nejzásadnější pro bezpečné cestování. Místní pravidla však nejsou

nic, co by šlo lehce vyčíst z průvodců, ale jsou spíš znalostí, která se vytváří buď v průběhu cesty pozorováním, nebo zkoušením toho, co je ještě tolerovatelné, jak o tom vypovídala třeba Eva (36 let, manažerka):

„No tak to tam odkoukáš, třeba aby si tam nechodila s nějakým výstřihem, třeba zrovna v tom Mexiku nemusíš chodit zahalená, ale jeden den na mě pískali, když se jim můj výstřih zdál moc velkej, tak jsem si ho druhý den nevzala a vzala jsem si ho někde jinde, kde to nevadilo.“

Dalším zdrojem informací pro to, jak se oblékat a chovat mohou být přímo místní obyvatelé, od kterých lze takové informace získat, což však předpokládá již navázaný styk s nimi.

„Ale já jsem měla tu výhodu, že jsem bydlela s Maročankou, asi třicetiletá ženská a ta mi dala prostě rady jak se mám chovat (...) No já jsem si tam koupila i ten jejich hábit, ale ten jsem nakonec nepoužila. Ale měla jsem šátek na hlavě, protože jsem měla ještě ty blondřatý dredy a to by tuplem zírali. A samozřejmě žádný vyzývavý hadry, měla jsem vždycky dlouhý kalhoty, triko volný, všechno volný, nic upnutýho.“ (Helena, 28 let, živnostnice na volné noze)

Jak je zřejmé z výše uvedených citací, je styl oblékání velkým tématem, a to již při samotném balení a výběru oblečení na cestu, tak i při samotném cestování. Množství zabaleného oblečení je samozřejmě omezeno váhovým limitem, a tak musí často oděvy ustoupit jiným důležitějším věcem, které se musí do batohu vejít, jako je fototechnika, stan a spacák, lékárna apod.

Oblečení je určitý rozpoznávací znak a také jedna z prvních věcí, které si na nás druhá osoba všimne. Správně zvoleným oblečením můžeme dát druhé osobě neverbální zprávu o tom, kdo jsme, ještě dříve než s námi promluví. Informátorky jsou si tohoto faktu v podstatě vědomy a v zemích, které jsou proslulé krádežemi a přepadeními, může být správně zvolené oblečení klíčové. Není novinkou, že stylizovat se postavy chudé studentky může odvrátit případný útok, jak o tom svědčí výpověď Dany (38 let, podnikatelka), která zažila přepadení, ačkoli jí nikdo nic nevzal a okraden byl jen její doprovod.

„Důležité je vypadat chudě, já si myslím, že já jak jsem byla přepadená s tím člověkem, tak on měl koženou tašku a vypadal, že měl peníze. Já jsem měla

nějakou sociální tašku, takže po mě nic nechtěl, stačilo říct, že jsem chudý student a vypadat prostě sociálně. “

Oblečením si lze vytvořit i určitý distanc od okolí, kdy Saša mluvila o tom, že občas na cestách ráda používá kapuci přehozenou přes hlavu, což chápe jako gesto určitého odosobnění a vzkazu pro ostatní, že nechce být vyrušována. Podobně lze využít i sluchátka do uší, či si zarazit čepici více do čela.

Není to však jen styl oblékání jak se vyhnout určitému nebezpečí, které je ztělesňováno především krádežemi, sexuálním zneužitím či zabitím. Informátorky jsou si vědomy, že většina nebezpečí jim hrozí ze statusu toho, že se pohybují samy, takže mají určité taktiky a bezpečnostní zásady, které se snaží na cestách dodržovat. Saša (40 let, podnikatelka) například do arabských zemí jezdí se snubním prstýnkem na ruce a předstírá tak mužský doprovod:

„Třeba v těch arabských zemích se staviš do situace, že si jako zadaná žena. Když jsem byla sama v Egyptě, tak nosím prstýnek na cesty, a tvrdím, že manžel je jako v hotelu, protože mu je špatně, nebo je na lodi, kdekoli, každopádně je manžel ve velké blízkosti. Takže se ti nemůže stát nic špatného, protože oni už na tebe nahlízejí samozřejmě jinak. “

Další informátorky spoléhají na své ženské instinkty, na intuici či šestý smysl, který je v případě nebezpečí včas upozorní na koho si dát pozor, či od koho se držet dál. Většina informátorek se také snaží dodržovat jiná pravidla, jako je nepohybovat se po setmění venku sama, neprovokovat svým chováním, nedávat na obdiv své fotografické vybavení apod.

Na cestách je podstatné „mít štěstí“, někdy ho mají informátorky více, někdy méně, ale v každém případě do vyprávění často vstupuje. Tento těžko uchopitelný faktor se odráží zejména v narativu nebezpečných situací, kdy se informátorky díky štěstí nebezpečí vyhnuly, nebo z něj vyvázly nebo je „naštěstí“ nic zlého nepotkalo.

„Jako nic se mi nestalo, nikdo mě ani neokradl, myslím si, že mám obrovský štěstí (...) buď jsem měla hrozný štěstí, protože s kýmkoli jsem mluvila, tak přišel minimálně o foťák nebo je okradl kapsář nebo aspoň něco, ale mě se nestalo vůbec nic. “ (Eva, 36 let, manažerka)

Když se moje informátorky dostaly do nebezpečných či jen nepříjemných situací, rozhodně je to neodradilo, od dalšího cestování. Byl to další ze zážitků, z kterého se ponaučily a příště už třeba stejnou chybu neudělaly. Anna například mluvila o tom, že byla okradena o všechny peníze a doklady, proto si pro příště peníze rozdělávala na více míst, snažila se platit tak, aby nebylo vidět kolik má peněz a nenosit u sebe moc doklady. Nebezpečné situace, do kterých se informátorky dostaly, nebyly zvýznamňované v negativním světle, ale spíše v tom pozitivním, jako zážitek, který je posunul k uvědomění si vlastní síly. Mluvila o tom třeba Dana (38 let, podnikatelka):

„Pravdou je, že člověk tam občas zažije nebezpečné situace (...) hlavně mě to přišlo až jako zábavný, prostě v ten moment jsem si říkala 'hlavně ať mi nevezme foťák', kde jsem měla všechny fotky a to bylo asi všechno. I když vytáhl takovouhle kudlu, nějak jsem neměla strach, prostě to není o tom, že by se člověk bál, prostě si na těch cestách ověří, že se ničeho nebojí. To jsem se spíš bála, aby nevezal ten foťák. Takovýhle dramata občas člověk zažije, ale pro mě to nejsou dramata, v tu chvíli je to sice nepříjemný, ale prostě jako kdyby se to nestalo.“

Z výpovědí informátorek tedy vyplývá, že spíše než nebezpečné, tyto situace hodnotí, jako určitý druh dobrodružství. O narativním pojetí dobrodružství a riskování v rámci backpackingu hovoří i Elsrud (2001). Ta přišla mimo jiné s požadavkem po genderově senzitivním výzkumu, právě v rámci pojetí dobrodružství a risku v narativní analýze cestovatelů. Uvádí, že dnešní cestovatelky jsou často zachyceny mezi dvěma logickými systémy, kdy na jedné straně stojí projekt post-modernity, který hlásá otevřenost pro oba dva gendery, a na druhé straně historické zatížení dobrodružství, které je spojováno s maskulinní praxí. Podle ní filosofie backpackingu, které samo sebe vidí jako dobrodružné a riskantní (čím se mimo jiné vymezuje proti tradičním, masovým turistům), vychází z historické praxe, která nazírá na cestovatele jako na někoho, kdo dobrovolně riskuje tím, že se vydává do neznáma a setkává se s „Jinými“. Tento kolonialistický pohled je silně maskulinní, protože to byl historicky muž, kdo se na dobrodružné podniky vydával a historické stereotypy nadále přetrvávají spolu s prototypy maskulinity jako mobilita, aktivita, změna oproti ženské imobilitě a pasivitě. Podle Elsrud, tedy cestující žena dělá něco proti zažitým kulturním a historickým normám a hodnotám, čehož si podle ní jsou ženy buď vědomy, nebo se z tohoto sevření snaží vymanit. Používají k tomu zejména

narativní praktiky, kdy hovoří o dobrodružství, které se nemusí týkat jen zážitků, ale třeba stravovacích a hygienických návyků, zdravotních rizik, nemocí apod. a snaží se být dobrodružné, odvážné a riskující stejně jako jejich cestovatelské protějšky – muži. Elsrud přichází s tvrzením, že narativ riskování a dobrodružství je silně genderovaný, o čemž svědčí fakt, že se ženy snaží buď stylizovat do role dobrodružné cestovatelky, nebo naopak o svých zážitcích zcela mlčí.

4.2.3. „Já se o sebe postarám sama, nepotřebuju chlapa“

To, že se informátorky vydávaly na cesty samy a bez mužského doprovodu, často vyvolávalo v očích okolí minimálně rozpaky. Ony samy to však chápaly spíše jako výhodu, nejen že sólo cestování přináší klady v již výše zmíněném větším kontaktu s místními obyvateli, ale cestovat sama jako žena má i jiná pozitiva. Tím podle mého nejzásadnějším je uvědomění si vlastní moci. V dnešním světě se sice hodně mluví o rovnoprávnosti mužů a žen, ale skutečnost většinou končí na binární opozici silného muže a slabé ženy. Ovšem moje informátorky se díky svým zážitkům z cest, překážkám, které musely samy překonat a útrapám, které musely přestát, cítily mocnější, schopnější a sebevědomější. Ne všechny tuto svou moc musely nutně zrcadlit s mužskou mocí a silou, ale některé výpovědi dávaly jasně najevo, že informátorky na svých cestách mužský element nepotřebují, protože si vystačí samy, nejvíce o tom hovořila Eva (36 let, manažerka):

„A hlavně já musím asi říct, že jsem chodila s nevhodným chlapem. Se všema co jsem chodila, neuměli pořádně žádný jazyk a my třeba všude, kde jsme spolu byli, ať to byla třeba klasická dovolená v Řecku, tak mě rozčilovalo, že všechno visí na mně a já jsem si pak připadala jako vedoucí výpravy. Tak buď si můj partner a zařizuj věci stejně jako já nebo tě tam vůbec nepotřebuju, protože já se o sebe postarám sama (...) Ale ty předchozí chlapy, když jsem to nezařídila já, tak to prostě nebylo, protože on se nedomluví. A já jsem možná taková megera, ale v mých očích to u mě toho chlapa hrozně snižuje, že si říkám k čemu já tě teda mám, když mi v takovýhle chvíli stejně k ničemu nejsi. A z toho důvodu možná jak teď mluvím, tak si uvědomuju, že možná to je ten důvod, proč už nikdy parťáka na cestu nehledám, protože jsem nikdy nenašla někoho, kdo by opravdu ten parťák na té cestě byl. Ale vždycky jsem měla někoho, o koho se dál musím starat a tohle já nepotřebuju.“

S cestováním v páru má většina informátorek své zkušenosti, ale většinou to hodnotí velmi neutrálně až negativně. Muži jsou buď více uzavřeni: „*Ty chlapi jsou většinou takový introverti trochu*“ (Jitka, 37 let, šéfredaktorka) nebo se i více bojí: „*Dřív jsem stopovala hodně, ale teď už zase tolik ne, já bych klidně jezdila, ale přítel se bojí*“ (Helena, 28 let, živnostnice na volné noze).

Cestování v páru je většinou spatřováno jako nevýhoda ze dvou důvodů. Za prvé se žena tolik nedostane do kontaktu s místními a dále také přítomnost blízkého člověka často narušuje vnímání a prožívání jednotlivých zážitků. Při rozhovorech jsem si všimla, že informatorky mají destinace, kam se s partnery jezdí, jako je třeba jihovýchodní Asie a pak země, kam se vydávají zásadně samy, jako je Jižní Amerika. Tato dichotomie může mít několik důvodů, tím nejzásadnějším je asi možnost domluvit se místním jazykem. Všechny informatorky, které navštívily Latinskou Ameriku se domluví španělsky a tudíž je interakce s místními obyvateli snadnější než v Asii, kde je komunikace možná jen (v mnoha případech lámanou) angličtinou.

Informátorky, které mají zkušenosti také s cestováním v páru, přítomnost svého mužského protějšku nevidí jako velkou výhodu. Většinou se ony samy vidí jako ty aktivnější články a tahouny celého jejich společného cestování.

„Ale nebýt mě, která to všechno organizuje, která ho k tomu dokope, tak by asi moc necestoval. Přítel je takový hodně tvárný a je mu všechno jedno, tak já si otevřu Lonelyho, všechno si to naplánuju a on mi to odkýve, takže to je takový, jako kdybych tam byla sama a prostě táhnu chlapce za sebou.“ (Pavla, 26 let, nezaměstnaná)

Přestože mají informatorky za sebou již několik sólo cest, musí občas jejich touha po samostatném cestování ustoupit společným dovoleným, na kterých se pak informatorky snaží alespoň určité chvílky využít pro sebe samotné. O tomto rozporu mezi sólo cestováním a partnerskými dovolenými nejvíce hovořila Marta (41 let, manažerka), která se mi přiznala, že by byla nejraději, kdyby přítel pár dní proležel s nějakou střevní virózou na hotelovém pokoji a ona by v rámci společné dovolené mohla prožít pár dní sama po svém, bavit se s místními a prožít tak dovolenou jinak. Dále uvedla:

„No nejkrásnější okamžik je, když se odejde třeba sprchovat a já hlídám ten stan. To si užiju hrozně moc. Jednak protože před ním tolik nekouřím, takže si můžu dát ty dvě cigaretky než se vrátí a jsem tu chvíli sama se sebou. Jako já mu třeba i navrhu, že se půjdu někam projít sama, ale to se neseťkává s příliš velkým pochopením, spíš to bere jako útok na sebe, že chci být od něj, že tím něco sleduju. V tomhle směru tam není takové pochopení, protože on nikdy sám ncestoval. Já mám dokonce přítele, který je připosraný na cestování, jeho rodiče ho nikam nevzali, on nikdy nikde nebyl, snad pokud se mi správně přiznal tak byl kolem 20.roku poprvé v Jugošce u moře, do té doby neopustit českou zemi, tak to je potom těžký.“

Informátorky se vydávaly na cesty samy z určitého důvodu, byla to jejich cesta, kdy přítomnost partnera by podstatu jejich cesty narušovala. A i přes to, že měly fungující vztah, tak se na cesty, často trvající několik měsíců, vydávaly.

Na druhou stranu se na cestách setkávaly s cestujícími páry a na jejich příkladě si uvědomovaly, proč jsou rády, že cestu podnikají samy. Takovou příhodu mi vyprávěla Eva (36 let, manažerka):

„Já jsem s tím anglickým párem cestovala asi 14 dní a byla hrozná legrace pozorovat, jak si lezou na nervy. Ten kluk, Daniel se jmenoval, byl hrozně fajn. Celou cestu si pár let plánoval a mezitím se seznámil s touhle Rose a ona že dá výpověď v práci a pojedje s ním. A on na to kývnul, protože si asi netroufl říci ne, takový to na mě dělalo dojem. Jako chovali se k sobě hezky, ale bylo vidět, jak mu v některých chvílích leze na nervy. Bylo na něm vidět, i mi to vyprávěl, že to, co ti tady já popisuju, by chtěl taky zažívat, ale nemůže, protože tam má Rose. Třeba v Guatemale je spousta sopek a my jsme lezli na nějakou sopku a zrovna ta protější začala chrlit lávu. A bylo to fakt hezký, zrovna se stmívalo a ta láva tekla z toho kopce no a Rose měla hlad a mokré nohy. Já sice taky měla hlad a mokré nohy a to je zrovna ten okamžik kdy mu zkazila večer. A to je přesně ten moment, že i když spousta lidí cestuje ráda v páru, tak jsou chvíle, který si potřebuje člověk prožít sám a ten druhý mu ji kazí.“

Muž jako společnost na cestách byl také často nahlížen jako určitá limitující okolnost, která by bez přítomnosti mužského elementu zůstala nepodstatná. Nejčastěji bylo

toto zmiňováno v souvislosti s hygienou. I když na cestách, zvláště v určitých oblastech, není úplně jednoduché udržovat tělo a oblečení v čistotě a svěží, neviděly to informátorky jako problém, protože byly samy nebo nanejvýš s jinou ženou. Ovšem přítomnost muže v tomto stavu by už jako problém viděly.

„Protože jste se týden neumyly, smrdíte a smrdět tam jinému chlapovi by asi nebylo pro ženskou úplně vono.“ (Jitka, 37 let, šéfredaktorka)

Jak je patrné z výpovědi, genderové nastavení naší společnosti spolu s tím, co se od ženy očekává a také to, jaké očekávání se ona sama snaží naplnit, se projevuje i v tak nenápadných okolnostech jako je udržování hygieny na cestách. Nerada bych však čtenáře uvedla v omyl, že moje informátorky postrádají základní hygienické návyky, jen je jejich dodržování v určitých podmínkách více než náročné. V tom jak moc o sebe na cestách pečovat se většina informátorek shodla, většinou oproti tomu jak chodí v reálném životě „opečované“, namalované a učesané, musejí na cestách hodně slevit, ale nevidí v tom vůbec žádný problém, spíše to berou jako určitou součást cesty samotné. Jedinou výjimkou byla Eva (36 let, manažerka), která se řasenky a laku na nehty nechtěla vzdát ani uprostřed jihoamerické džungle.

„Samozřejmě po určitý době, když seš tam za váguse, tak prostě přijde doba, kdy si potřebuješ nalakovat nehty (smích). Ale jako řasenku to i v té džungli jsem si každý den namalovala oči, já jsem blondýna, takže na to dost trpím, když nejsem namalovaná“

Tak trochu otázkou zůstává, zda tím, čím je pro informátorky muž na cestách, je i muž v běžném životě. Ve fázi, v které jsem výzkum ukončila, se lze jen domnívat, jaké muže si mé informátorky vybírají nebo proč naopak zůstávají samy. Mohu konstatovat jen to, co mi samy informátorky sdělily. Polovina informátorek měla v době konání rozhovorů přítele, druhá polovina žila *single*. Z jejich vyprávění o společných zážitcích z dovolených se svým partnerem jsem získala pocit, že se ony samy chápou jako aktivní a důležitější článek v této dvojici. Jejich protějšek byl většinou popsán jako „*pecivál*“ nebo ten „*kde ho postavíš, tam ho najdeš*“ a nebýt informátorky jako té co všechno zorganizuje, zařídí a partnera za ruku odvede, nebyla by jejich společná dovolená snad ani možná. Podobné příběhy a strategie informátorek naznačují, že se ony samy cítí cestováním zocelené a silnější osobnosti, aktivní ve svých podnicích, a tak k sobě hledají spíše pasivní partnery,

kteří budou následovat informátorčiny kroky jak v cestování, tak dost možná i v běžném životě. Kromě zkušeností spolucestování s muži jako partnery, které byly popsány výše, jsme se dostávaly i na téma potkávání nových mužů na cestách a navazování přátelských a sexuálních kontaktů. V tomto je však potřeba zdůraznit, že tato zjištění vzhledem ke své intimnosti nebudou nikterak průkazná, protože si nemyslím, že i přes přátelskou atmosféru, která v průběhu rozhovorů panovala, by mi informátorky při prvním setkání s mou osobou na diktafon přiznaly a popsaly všechna svá sexuální dobrodružství. Přesto jsme se lehce a často v náznacích na otázku sexu a intimních kontaktů dostaly. Jedna informátorka mi zcela otevřeně přiznala, že na cestách vyhledávala i sexuální dobrodružství, a to zejména s karibskými obyvateli černé pleti. Jiná informátorka mluvila o tom, že si na cestách snaží držet odstup a i zajímavé nabídky od místních pánů odmítá, pak ji někdo zaujme a ona své přesvědčení poruší a nabídku přijme a takové porušení pak funguje jako jakýsi spouštěč přijímání sexuálních nabídek.

Ovšem je potřeba doplnit, že většina vztahů končí stejně rychle, jako začaly a neformálnost, která se týká samotného typu cestování, se odráží i v jednotlivých vztazích. Jiné informátorky mají i zkušenosti s dlouhodobějšími vztahy s cizinci, které jsou sice zajímavé, ale často narážejí na kulturní a jazykový nesoulad. Helena, (28 let, živnostnice na volné noze) například chodila s Jihoameričanem:

„No je to vzrušující, že ten člověk je takový překvapení, člověk nikdy neví, co má čekat. Na druhou stranu člověk nemůžu sdílet takový ty věci, co kulturně znáš tady. Třeba jenom ten jazyk, různé hlášky co člověk říká, trvá strašně dlouho než pochopíš cizí vtip, a třeba mu rozumíš jazykově, ale nepochopíš ho kulturně, protože neznáš historii, co ty lidi zažili. Takže člověku chybí to sdílení toho, co má zakořeněný v sobě.“

Až na jednu výjimku, jsou všechny informátorky svobodné a bezdětné. Jen jedné informátorce se narodilo dítě v průběhu výzkumu a byla jediná, s kterou jsem prováděla rozhovor dvakrát, a to v době těhotenství a poté 9 měsíců po porodu. Svého současného přítele a otce svého dítěte potkala při svých cestách, a ačkoli jak sama tvrdila, nechtěla po předchozích zkušenostech za přítele cizince, tak v tomto případě udělala výjimku, a to i z toho důvodů, že mají jako pár zkušenost se společným cestováním, které podle ní o druhém člověku hodně napoví.

Často jsme při společných rozhovorech s informátorkami mluvily na téma cestování v budoucnu, a to i ve spojitosti s rodinou a především dětmi. Ty nejzapálenější a zároveň i nejstarší cestovatelky si nedokázaly představit se kvůli dětem vzdát své touhy po cestách, a tak předpokládaly, že by nebyl problém cestovat i spolu s dítětem.

Saša (40 let, podnikatelka) jako jediná matka v mém vzorku už plánovala, kam se spolu s malým dítětem vydá. Druhý rozhovor jsme spolu realizovaly na konci léta, a tak s blížící se zimou pocítovala stále větší potřebu se vydat někam za teplem. Tentokrát však podle jejích slov zde nebyla jen její touha po teple, ale také potřeba dítěte aby si mohlo užívat venku a nemuselo být celou zimu zavřené v pražském bytě, a tak plánovala měsíční cestu do Jižní Ameriky:

„(...) Nějaký bungalov si pronajmout někde u pláže, jako nemůžeš s ním cestovat tím způsobem, že jako každý den někde jinde, to ne to je blbý, ale někde zůstat dva, tři týdny a pak si něco prohlídnout. Jako není to backpacking jako takový, ale to můžeme provádět až mu budou 3 nebo 4, pak klidně. Ale teď jak jsem ho viděla, tak jsem říkala, že musíme odjet, takovou tu urgenci jsem cítila. Co tady bude dělat v zimě?“

V rozhovorech se ukazovalo, že cestování je součástí života mnohých informátorek, které se nehodlají vzdát, a to ani s příchodem rodiny a dětí. Dobré je také na tomto místě zdůraznit, že si tento druh cestování starší informátorky vzhledem ke své pozici a postavení mohou dovolit. Zvláště ty informátorky mezi 35-40 lety, které mají vlastní kariéru v korporacích již za sebou a nyní se věnují vlastním projektům a byznysům, kde si mohou dovolit jak časově, tak i finančně v pravidelných intervalech (zpravidla každý rok nebo jednou za dva roky) se vydávat na delší cesty. Pro mnohé je cestování drogou, bez které si nedokážou svůj život představit. Nejde však o životní styl, jak by se mohlo zdát. Pár přátel a známých, kteří povětšinou věděli, na jaké téma píše diplomovou práci, jsem se zeptala, jak si představují takovou nezávislou ženskou cestovatelku. Pokud bych výpovědi hodně generalizovala, vyšlo by mi, že by taková nezávislá cestovatelka byla feministka (v pejorativním smyslu), nosila by divné neforemné a batikované oblečení, sandále, měla by rozevláté vlasy (možná i dredy), intelektuální zaměstnání, jako obsluha v čajovně, knihovnice, či by pracovala v humanitárních organizacích a dost možná by byla vegetariánka. Takovému popisu však neodpovídá ani jedna z mých informátorek. Ovšem tento, řekněme předsudek, že cestovatelka je tak trochu alternativní osoba tíhnoucí k tzv. *etno* stylu panuje i mezi mými informátorkami:

„Já jsem v tomhle taková možná atypická, neřekla bych, že cestování je úplně můj životní styl, na některých lidech to poznáš už jako od pohledu. Já se zajímám o spoustu věcí, mimo jiné mě baví cestování a určitě by spousta lidí do mě neřeklo, že jsem cestovala sama, protože prostě nechodím v etnosandálkách a nepiju zelený čaj.“ (Eva, 36 let, manažerka)

Možná dvě až tři z informátorek k *etno* stylu trochu tíhnou, ale jinak jde o ženy, které nevybočují svým zjevem a oblečením z řady a na rozhovor klidně dorazí na botách s vysokým podpatkem a rudě nalakovanými nehty.

4.3. „Hodně lidí mi to říká a i já to vidím, že jsem se změnila“ : znovuzačlenění aneb návrat domů

„Ladies and gentleman, welcome on board with service from Auckland to Seoul“ promlouvá k cestujícím letuška, ale já už dál hlášení nevnímám. Pozoruji, jak se pod námi mihají světla lemující odletovou dráhu, cítím, jak mě začínají pálit oči, po tři čtvrtě roce opouštím Zéland, domů se už moc těším, ale přijde mi, jako kdybych tady nechávala i kus sebe. Celé to moje dobrodružství mělo smysl, hodně jsem se o sobě dozvěděla a možná i to, co jsem nechtěla vědět. (Z deníku autorky)

Některé z informátorek mají za sebou jen jednu velkou sólo cestu, ale jiné mají zážitek s návraty domů opakovaně. Avšak to, co všechny spojuje, je přesvědčení, že se domů do Čech vrací jiné, než je opouštěly. Za tuto změnu může cesta, kterou vykonaly. Je to nejen cesta za novými zážitky a místy, ale především cesta za poznáním sebe sama. Ženy se vracely s vědomím toho, že jsou jiné, čehož si všimly nejen ony samy, ale také jejich okolí:

„Mě to mění a myslím, že velmi pozitivně. I okolí mi to říká a mně se to líbí. Je to úžasný ty zkušenosti co se tam člověk naučí, pozná, pochopí.“ (Anna, 35 let, živnostnice na volné noze)

4.3.1. Back to basics: cestování jako návrat k základům

Fakt toho, že se vydávají ze „západní civilizace“ do rozvojových zemí, hraje významnou roli v utváření nových hodnot a přístupu k životu. Dnešní člověk ztrácí to

těžko uchopitelné soužití s přírodou a životem, a tak cesta do méně civilizovaných oblastí je také určitým hledáním podstaty života a snahy o určité navrácení k základům. Přičemž tohoto navrácení lze dosáhnout jak za pomoci lidí, přírody i svých vlastních zážitků. Informátorky vytržené ze svého (pohodlného) světa měly na cestách základní potřeby jako jídlo, spánek, bezpečí. Něco co nemusí nutně řešit ve svém běžném životě, ačkoli na cestách jsou to potřeby primární.

„Když seš na cestě, tak je všechno super, ale ten život je takový dost komplikovaný. Bojiš se třeba někdy o svoji bezpečnost, řešíš, jestli ti dojdou peníze, nevíš, kde budeš večer spát. Máš takový základní problémy přežití, který tady nemáš. Protože tady si prostě koupím dortík a jsem v pohodě. Tady to navrácení se k tomu úplnému základu ti zase strašně zpříjemní život. Člověk si uvědomí nějaký zásadní hodnoty a pak zjistíš, že žiješ v pohodlném bezpečném světě, kde nic není problém. Akorát, že tady ten pocit strašně rychle vyprchává, že čím déle ho zažíváš, tím delší je ta doba, kdy trvá, ale vyprchá tak jako tak. Já po tom půl roce jsem to měla tak dva měsíce, ale pak to postupně vymizí a to je zřejmě ten důvod proč lidi cestují, aby si obnovili ten pocit, z kterýho pak žijí tady.“ (Eva, 36 let, manažerka)

Určité sepětí s přírodou, hledáním podstaty života a prožření informátorky demonstrovaly na určitém zážitku, který byl často zvýznamňován tělesností, určitým probouzením smyslů a samotného těla. Jakoby na cestách více cítily vůně a pachy, chutě byly pro ně intenzivnější, hlasy a zvuky melodičtější, tráva zelenější a nebe jasnější. Vzpomínaly na vůně, když vstoupily poprvé na místní trh, na chuť nejlepšího tacos⁵, na zvuky pralesa, na syté barvy motýlích křídel. To vše ale v souvislosti s tím, že na cestě byly samy a tento zážitek si mohly samy vychutnat a zpracovat.

Není to jen nová forma tělesných prožitků, se kterými se ženy musejí na cestách potýkat, ale setkávají se i s jinou formou pojetí času a časovosti. Čas na mnoha místech plyne jinak, většinou pomaleji a na tuto skutečnost si také mnohé informátorky musely přivyknout.

„Ten čas je ovlivněn místní mentalitou, kdy to není tak na minuty. Já jsem cítila, jak jsem byla nervózní, když jsem čekala na bus a oni manana, manana a

⁵ Tradiční mexické jídlo. Jde o kukuřičnou nebo pšeničkovou placku povětšinou naplněnou směsí masa a zeleniny.

určitě mi to strašně dalo, že věci se dají zvládnout i když to všechno neřídím pevně v rukou.“ (Marta, 41 let, manažerka)

Právě vytržení ze světa plného kulturních norem a hodnot a setkání s realitou života v méně rozvinutých zemích vede často k velkému nabourání hodnot, které si informatorka vytvářela a životní cestu směřovala k jejich naplnění. Pavlu (26 let, nezaměstnaná), jež byla nejmladší ze všech mých informatorek a tudíž měla i nejméně pracovních zkušeností, cesta změnila natolik, že začala pochybovat o svém kariérním nastavení, ke kterému celý život směřovala. Její rodina nikdy netrpěla finanční tísní a její otec byl vysoce postavený manažer v nadnárodní společnosti. Již na střední škole ji rodiče poslali studovat na rok do Ameriky, aby se naučila dobře anglický jazyk. Při studiu na vysoké škole odjela na rok studovat do Rakouska a poté následovala soukromá cesta do Jižní Ameriky, kam se následně vrátila prostřednictvím meziuniverzitní dohody. Až do nedávné doby veškeré své vzdělání zaměřovala na svůj kariérní sen, stát se manažerkou v nadnárodní společnosti. Poté co se seznámila se svým přítelem, který pochází z jiného kulturního a hodnotového prostředí, a především pod vlivem zážitků, které během svých sólo cest načerpala, začala o svém kariérním nastavení pochybovat.

„Já jsem to měla předtím dost nalajnovaný, jako že vejška, stáž a pak kariéra v nějaký nadnárodní korporaci. Měla jsem vizi, že budu v nějaký nadnárodní společnosti budovat manažerskou kariéru a budu vydělávat bůhví kolik. Docházela jsem i na takový kariérní poradenství a jsem i v nějakém IQ klubu a asi bych měla na to, dělat někde nějakou manažerku. A pak se sešlo to, že jsem poznala přítele, který je spíš takový hippies a pak to, že jsem zcestovala tu Jižní Ameriku, kde ty lidi jsou opravdu chudý, ale ty lidi jsou šťastný. Ale teď mě to nějak děsí, protože tomu obětuješ všechno, máš super kariéru i byt, ale padne tomu třeba i ten přítel. Pak budu strašně prachatá, ale budu sedět sama a budu přemýšlet, že bych chtěla děti a s kým budu trávit večer a místo toho se budu ožírat nějakým mega drahým vínem. A je to takový, že x let jsem tam měla ten jeden pohled a teď s tím přítelem a s tím cestováním je to úplně o 180° jinak a teď mám takovou tendenci to nějak sjednotit. I to vidím tady, jak chodí mamka domů vystresovaná a ještě si tahá práci domů. A teď se spíš přikláním k tomu dělat práci co mě baví i když to nebude za nějaký velký peníze.“

Jelikož je mezi mými informátorkami více než 10letý věkový rozdíl, většinou začaly cestovat i v jiných životních etapách. Skupinka starších informátorek se na sólo cesty vydala až během či po skončení své kariéry ve velkých a nadnárodních společnostech, kde bez výjimky zastávaly vysoké posty. Vydání se na cestu tedy často následovalo až po dosažení určitého kariérního stupně, po kterém často přišlo vyhoření a nutnost změny, kterou právě cestování poskytovalo. Po návratu se většina těchto žen již na své vysoké posty nevrátila, ale zaměřily se na vlastní podnikání a dnes již povětšinou vedou vlastní podniky nebo jsou na volné noze a věnují se vybraným zakázkám. Na sólo cesty se nadále pravidelně vydávají, protože je to pro ně určitá forma drogy, relaxace a dnes už možná životní nutnost. Vzhledem k tomu, že jsou z velké části paní vlastního času, mohou si cestu jak z časového, tak i finančního hlediska opakovaně dovolit. Mladší informátorky do 30 let věku se většinou začaly na sólo cesty vydávat v dobách studií, kdy některé z nich byly ještě finančně podporovány rodiči. Zkušenost z cest jim pozměnila i vnímání jejich vlastní kariéry, a tak se dnes snaží skloubit jejich touhu po cestování a objevování nových kultur a zážitků s nutností finanční soběstačnosti. Žádná z mých mladších informátorek nenastoupila do kariérní mašinérie ve velkých podnicích (ačkoli k tomuto kroku před začátkem cestování směřovaly), ale naopak se snaží buď podnikat, nebo teprve hledají cestu pro vlastní uplatnění. Z jejich slov je však patrné, že se nehodlají vzdát své touhy po cestování a hledají schůdný kompromis mezi kariérou, svobodou, finanční soběstačností a touhou cestovat.

4.3.2. Můj milý deníčku: deník jako prostor k sebereflexi

Většina mých informátorek si na cestách vedla osobní deník. Pro některé to byl velmi zevrubný popis toho, co se jim na cestách přihodilo, ale také popisy vnitřních nálad, změn a proměn. Často deníky obsahovaly i několikastránkové zamyšlení nad životem a budoucností. Možná z toho důvodu, že informátorky cestovaly samy a neměly s sebou nikoho blízkého, komu by se mohly průběžně během cesty svěřovat, byl deník jednou z možností, jak se vypořádat se situací sólo cestování.

Analýza deníků, ať už těch popisujících každodenní život nebo těch psaných na cestách, je jednou z kvalitativních výzkumných metod, z kterých lze získat subjektivní pohled a příkládané významy jeho pisatele/pisatelky. Deníky z cest zachycují a udržují časovou strukturu, ačkoli jsou psané v jiném časoprostoru, než ze kterého jejich pisatel/ka

pochází a jsou tedy určitým strukturovaným a uchopeným cestováním v minulosti (Elsrud, 1998).

Některé informátorky si deník vedly již od prvních dní cestování, jiné k tomu dospěly z různých důvodů až během samotné cesty. Saše například v druhé polovině jejího putování po Jižní Americe ukradli fotoaparát a neměla tedy jinou možnost jak svou cestu zaznamenávat, proto si začala psát deník, aby měla alespoň na cestu nějaké hmatatelnější vzpomínky. Deník si už poté vedla při každé své cestě. Pavla zase hovořila o tom, že deníky jsou pro ni jednou z nejcennějších věcí, které na cestách má. Kromě popisů cest, vnitřních pocitů i filosofických zamyšlení si do deníků vlepuje i různé letáčky, vstupenky, kartičky a podobné, což z deníku dělá až umělecké dílo, které má pro informátorku vyšší výpovědní hodnotu než samotná fotografie:

„Já to mám fakt tak, že kdybych ztratila deníček, tak je to pro mě horší než ztratit peníze nebo peněženku a možná i horší než fotky.“ (Pavla, 26 let, nezaměstnaná)

(ukázka Pavliných deníků)

Deník však není jen hezkou vzpomínkou na období cest, ale je také významným sebereflektivním nástrojem, na kterém lze zaznamenat a poté identifikovat vnitřní

nastavení a změny, které v období cest informátorky prodělaly. Ony samy jsou si vědomy určitých proměn již v průběhu samotného zaznamenávání, ale ještě markantnější je tento fakt při zpětném pročitání, a to buď na konci cesty, nebo až po návratu domů. V denících se černé na bílém zrcadlí změny postojů, hodnot i identit v důsledku prožitků jednotlivých informátorek.

„Já když jsem si na cestě zpátky do Čech začala od začátku pročitat ten deník, tak mě zarazilo, jaká jsem byla na začátku, taková naivní a nepokorná a na druhou stranu i taková neschopná a nesebevědomá. A když bych nalistovala nějakou stou stránku, tedy asi po půl roce cestování, tak mi to přišlo, jako kdyby to psala nějaká úplně jiná osoba než na začátku. Ta cesta, a to nejen ta fyzická, ale i ta vnitřní se v tom deníku fakt krásně vidí.“ (Adéla, 31 let, manažerka)

Deník tedy určitým způsobem strukturuje minulost a minulé zážitky, ale je psán v přítomnosti a má své důsledky i do budoucnosti, může být tedy výborným výzkumným nástrojem pro zjištění významů a vnitřních proměn jednotlivých cestovatelek.

Není to však jen klasický v ruce psaný deník, ale díky technickým možnostem dnešní doby lze jako zástupce deníků chápat i emaily posílané domů, blogy na internetu, fotky a statusy zveřejněné na sociálních sítích typu Facebook. Na rozdíl od osobních deníků, které informátorky nerady dávaly z ruky (jak jsem se sama přesvědčila), informace zveřejněné na síti mají trochu jiný charakter. Fungují jako vzkazy ostatním, jako možná forma sebe prezentace na sociálních sítích. Na rozdíl od osobních deníků, které jsou psané „o mně pro sebe“ jsou informace na síti „o mně pro ostatní.“

„Ale dělám to, že v průběhu cest dávám fotky na Facebook, takže tam mám z každé země tak 100 fotek. Jak nejsem moc v Praze, tak mi to přijde jako fajn způsob, jak lidi vědí, že jsem někde byla a když se vidíme po půl roce, tak si vzpomenou, že viděli nějaké fotky, je tam trochu ten kontakt.“ (Pavla, 26let, nezaměstnaná)

Informátorky tedy na cestách prožívají určité proměny a změny. To proč k takovýmto změnám dochází, již bylo přiblíženo výše, je to z toho důvodu, že se žena vydává na cesty sama a na delší dobu. Tyto faktory hrají roli v tom, proč cesta ženy mění a přispívá k vytváření nových identit. O tom, že cesta vedla k osobní změně, hovořila každá z mých informátorek. To, v čem se jejich výpovědi lišily, bylo to, na co kladly důraz a jaké

faktory zvýznamňovaly. Změnu jako přímý důsledek zážitků z cestování lze na základě výpovědí informátorek rozdělit do tří kategorií. Jako první kategorii můžeme chápat **pocítění vlastní moci**. Zkušenost být sama za sebe, nést následky svých rozhodnutí či překonávání překážek vede v první řadě ke zbavení se strachu, a to strachu obecně, ale i strachu z vlastního neúspěchu, což má za následek zvýšení vlastního sebevědomí a uvědomění si vlastní síly, moci a samostatnosti, jak o tom hovořila například Eva (36 let, manažerka):

„Člověk je mnohem samostatnější a bojíš se méně věcí. Můžeš se bát lidí s nožem, který ho do tebe píchne, ale nebojíš se věcí, jak je zvládneš a ten stejný pocit jistoty ze sama sebe můžeš použít i jinde, v práci, kdekoli. Najednou zjistíš, že i když něco nevíš, tak si s tím umíš poradit, nějak se toho zhostíš a ono to prostě klapne. Stojíš třeba před věcí, kterou si v životě nedělala a nějak si s tím poradíš. Jsou lidi, který nezískali ten pocit, že si vždycky s něčím poradí. Jako tyhle ty pocity jsou důležité i mimo to cestování.“

Druhou sdílenou kategorií byla změna **hodnot a priorit**, které souvisí se setkáním s odlišným životním stylem v jiné společnosti. Informátorky přicházely do kontaktu s odlišnými kulturami a nejen, že je toto setkání obohatilo o nové znalosti a vědomosti, ale v kontaktu s často radikálně odlišnými životními normami a představami docházelo u informátorek k hlubšímu promýšlení vlastního žebříčku hodnot a priorit a ve světle nových zkušeností i k jejich změně. Podobně to dokládá citace Pavly (26 let, nezaměstnaná):

„Změnilo mě to strašně a dost to otrásl mémi představami o budoucnosti a žebříčkem hodnot. A při tom cestování jsem poznala, že život není jenom o tom a že lidi, kteří moc peněz nemají, bývají většinou šťastnější, protože netráví většinu života stresem v práci. Z mého pohledu mě cestování rozhodně obohatilo a otevřelo mi nové obzory, nabouralo zažitý názory a donutilo přemýšlet jinak.“

Třetí kategorie, která s dvěma předchozími, je **sebepoznání**, tedy cestování jako forma jakéhosi sebevzdělávání. Informátorky se dostávají do situací, do kterých by se dost možná jinde než na cestách nedostaly. Rozšiřují si obzory, získávají nové zkušenosti a seznamují se s tím, jak funguje život jinde ve světě a více přemýšlí nad jednotlivými souvislostmi. Všechny tyto zkušenosti vedou k tomu, že dochází

k lepšímu pochopení sama sebe. Příkladem může být citace Dany (38 let, podnikatelka):

„Hlavně já jsem si tam ověřila spoustu věcí, který bych tady o sobě nezjistila, člověk pozná sám sebe a to i v tom negativním světle a pak na tom můžeš začít pracovat, nějak se zlepšovat.“

Z výpovědi bylo patrné, že každá informátorka pociťovala díky cestování určitou změnu. Všechny zmiňované pocity a zkušenosti nejsou uzavřené v samotné cestě, ale mají silný přesah a vliv i na současný život informátorek.

4.3.3. „Happines only real when shared“⁶: přístup okolí očima cestovatelek

„Já když jsem se vrátila, tak jsem byla v kině na Into the wild. A na konci si ten kluk poznamená že 'happines only real when shared' a já jsem si uvědomila, že to nemusí být tak úplně pravda.“ (Eva, 36 let, manažerka)

Člověku by se mohlo zdát, že zážitky, které ženy získaly na cestách, budou chtít předat dál svému okolí, známým či přátelům. Jak jsem však během výzkumu zjistila, není tomu většinou tak. Mé informátorky (až na jedinou výjimku) byste těžko hledali na cestovatelských přednáškách či promítání, ať už v roli moderátorky či jen posluchačky. Veřejná setkání pro ně nejsou možností jak se o své zážitky podělit nebo získat informace. Ve veřejných přednáškách spatřují spíše osobní exhibicionismus a neautentičnost. Příkladem může být reflexe Dany (38 let, podnikatelka):

„To mě moc nebaví [cestovatelské přednášky]. Mohla bych to dělat, ale já zas nejsem takový exhibicionista, který by to tak prožíval a tady se tím chlubil.“

Vlastní prožitek, spolu s uvědoměním si osobní proměny a identity, chápou jako těžko přenositelný zážitek, který nelze tak jednoduše popsat druhému člověku. Jsou to věci, které „se musí zažít“.

A protože je člověk od přírody tvor trochu závistivý, vyprávění o exotických dovolených mu většinou není zrovna po chuti, zvláště v době, kdy musí chodit do práce zabalen do teplého kabátu a s čepicí na hlavě. Většina informátorek se setkala se závistí a

⁶ Citace z filmu Into the Wild (2007).

nepochopením svých podniků, a proto dnes už pečlivě rozmýšlí, jestli vůbec a s kým se o své zážitky podělí.

„Záleží o čem vykládáš, když někomu říkáš, tam to bylo skvělý, celý den jsme byli na pláži a měli jsme skvělý jídlo, no tak ty lidi, který tady sedí v zimě a nikam nejedou, z toho nemají úplně radost, protože oni nemůžou. No a taky záleží komu to říkáš. Když se bavíš s někým, kdo hodně cestuje, tak mu tohle v klidu řeknu, protože tohle zažívá taky a vím, že mi nebude závidět. No ale většina lidí taková není, takže radši vyprávím nějaký zábavný nebo nebezpečný historky co mám. A to se pak lidi smějí.“ (Helena, 28 let, živnostnice na volné noze)

Nepochopení a závist ze strany okolí se týká zejména ekonomického hlediska takových cest do zahraničí. Ačkoli informátorky často zmiňují finanční nenáročnost svých cest, je potřeba si uvědomit, že se jedná o jejich subjektivní hodnocení. Za prvé jsou informátorky většinou podnikatelky nebo manažerky, jejichž výnosy či platy budou v mnoha případech vyšší než průměrný příjem českého občana. Za druhé (až na jednu výjimku) jsou bezdětné a polovina z nich žije *single*, tudíž jejich finanční závazky vůči druhým osobám jsou minimální a tedy ušetření několika desítek tisíc, které jim nečiní problém, by bylo pro „obyčejnou“ českou rodinu dost možná nemožné.

Skutečnost, že informátorky cestují samy, je jedním z faktorů, proč o svém cestování často mlčí, protože okolí je nechápe a s tímto typem cestování pojí vlastní předsudky. Podle slov informátorek vidí okolí jejich sólo cesty jako neschopnost dané ženy si na cesty sehnat jiného spolucestovatele.

Nemožnost sdílení zážitku s další osobou je často okolím spatřováno jako velká nevýhoda sólo cestování, na což mají informátorky svůj opačný názor. Hovořila o tom například Eva (36 let manažerka):

„Ale já třeba si dokážu užít moment sama v sobě a nepotřebuju ho sdílet s někým jiným, ale je pravda, že většinou tam někde nějaký člověk byl, že jsem nebyla uvězněná uprostřed Aljašky. Takže na nikom nevisím a neříkám 'hele to je super, vid', taky se ti to líbí? Já mám vždycky takový zvláštní pocit, že jsem taková dojatá a cítím se slavnostně a tohle třeba nemám potřebu s někým sdílet. Někdy tě něco zaujme a dojme a třeba by se ti chtělo i brečet a v téhle fázi nemám chuť si o tom s někým

povídat. To si to radši prožiju sama a večer si o tom budu s někým povídat u drinku. A přesně z tohoto důvodu si nejsem jistá, že existuje moc lidí, se kterými bych takovýhle situace chtěla prožívat.“

Další předsudek se pojí s představou ženy jako sexuálního objektu, kdy podle informátorek si někteří z jejich okolí myslí, že sólo cestování má především sexuální podtext.

Informátorky jsou si dobře vědomy, že necestují do klasických dovolenkových destinací jako Chorvatsko, Řecko či ještě lépe Kanárské ostrovy. Na výpovědích se ukazuje určitý distanc od masových turistů a povyšování vlastního cestování jako té lepší formy poznání.

Z analyzovaných výpovědí je patrné, že informátorky se neseťkávají s velkým pochopením pro své cestovatelské zaujetí, a to asi nejvíce z toho důvodu, že je druh cestování, který provozují, pro zbytek české společnosti méně přijatelný. Cestují samy, bez doprovodu, na cestách jim hrozí nebezpečí, nemají se komu svěřit a bůhví, co na cestách provozují. Sólo cestování spíše než obdiv vyvolává nesouhlasné kroucení hlavou nebo pozdvižené obočí. Cestovatelka je tedy spíše chápaná jako někdo, kdo se vymyká společenskému nastavení společnosti a z podstaty věci je tedy „divná“. Takový pocit měla například Anna (35 let, živnostnice na volné noze):

„Lidé na mě koukají skrz prsty, většina lidí tady na to nejsou zvyklý, takže je to pro ně divný. Berou to jako bláznovství, protože je to nebezpečný a já jsem pro ně blázen.“

Samy informátorky se však necítí jako vyvrhelky společnosti. Často berou cestování jakou součást sama sebe, jako druh sebevzdělávání, které tak trochu spadá do soukromé sféry, a proto se o ně nemusí s nikým dělit. Nepochopení je však na obou stranách, podobně jako společnost nechápe cestovatelské aktivity svých informátorek, nechápu informátorky určité „peciválství“ české společnosti.

„Já zas o tom cestování až tolik nemluví. Prostě pár lidí to ví, ale nepovídám to každému, s kým se setkám. Takže když to pak někde náhodou vyplyne v mezi řeči, tak jsou lidi dost překvapení. A mě zas překvapuje, že jsou tak hrozně překvapení, protože mi přijde v dnešní době, že je to celkem normální, že

spousta lidí si dává nějaký volno a někam jedou. Takže mě to překvapuje, že to ty lidi stále překvapuje (...) Já už se počítám mezi ty starý, ale mě třeba osobně hrozně překvapuje, že jsem si vždycky myslela, že ty mladoši dneska všichni umějí jazyky, že jsou samostatný, protože můžou studovat v zahraničí. A teďka v práci si najímám lidi a úplně v šoku zjišťuji, že lidi po vysoký škole nejsou schopný zvládnout pohovor v angličtině. Já jsem předpokládala, že od určitého roku všichni budou umět anglicky nebo minimálně německy a najednou zjišťuju, že ty lidi neumějí jazyky, jsou nesamostatný, nikam se jim nechce a vlastně necestují, ačkoli by mohli.“ (Eva, 36 let, manažerka)

Jiné výzkumy zabývající se cestovatelskými zážitky a jejich vlivem na přijímání tohoto cestovatele zpět do společnosti zmiňují **bourdieuvský symbolický kapitál** (Elsrud, 1998). Kdy poznání a zkušenosti jiných kultur a načerpání nových zkušeností je chápáno jako investice do symbolického kapitálu, jako něco co se v praxi projevuje gestem uznání. Toto uznání se však dostává spíše mužům, což je historickým reziduem z dob velkých objevů, kdy navráťivší muži byli oslavováni jako hrdinové. Protože cestující žena dělá něco proti zažitým a stereotypním normám a hodnotám, setkává se spíše s nesouhlasným kroucením hlavou (Elsrud, 2001). To, co navyšuje symbolický kapitál mých informátorek, budou spíše než samotné cestovatelské zážitky jejich transformace do vnitřních pocitů, jako je moc, samostatnost, sebepoznání či sebevědomí.

5. Diskurs, text a diskursivní analýza

Jednou z mých výzkumných otázek, na kterou jsem se snažila najít odpověď, byla ta, jaký je v České republice veřejný diskurs o nezávislých ženských cestovatelkách a o ženském cestování vůbec. Diskursem jsem se zabývala proto, že lze skrze něj jako významovou reprezentaci světa uchopit, popsat a vysvětlit různé fenomény včetně ženského cestování. Pro účely diskursivní analýzy jsem využila kritickou diskursivní analýzu (CDA – *Critical discourse analysis*) a vycházela jsem při tom zejména z přístupu čelního představitele této analýzy Normana Fairclougha, který chápe diskurs jako: „*součást společenského života, který je úzce propojen s jeho dalšími součástmi*“ (Fairclough, 2003:3). CDA na rozdíl od ostatních analýz diskursu⁷ odhaluje ideologické pozadí daného diskursu, blíže řečeno odhaluje sociální a kulturní kontext, jímž může být mimo rasu a třídu také pohlaví či status. Pro mě a výzkumnou otázku měla kritická diskursivní analýza ten přínos, že jsem s její pomocí mohla analyzovat diskursivní praktiky o tom, jak lidé nazírají na ženské cestování, a to hned na několika úrovních. Například na jakém typu textů je toto problematizováno, jaké diskursivní praktiky jsou s touto problematikou spojené a jaké ideologie a mocenské vztahy se k tomuto diskursu váží. Podobně argumentuje Beneš: „*Kritická diskursivní analýza pravidel diskursu vychází ze dvou předpokladů. Za prvé, pravidla diskursu ovlivňují mocenské vztahy mezi lidmi tím, že ovlivňují způsob, jakým spolu lidé jednají a komunikují, jakým způsobem přistupují ke světu a k ostatním lidem. Zároveň platí, že diskurs je ovlivňován lidmi – mocenská asymetrie se tedy projevuje i v tom, že na utváření pravidel diskursu se lidé nepodílejí stejnou měrou*“ (Beneš, 2008: 103)

První úkol, který jsem musela vyřešit, spočíval v tom, kde vlastně takový diskurs hledat. Na cestách, nádražích, v restauracích? Nikoliv. Diskurs jsem hledala v textech. Tím však vyvstává další otázka, co je to vlastně text? Fairclough chápe text v nejširších možných podobách, ať už jde o „*transkripty rozhovorů, novinové články, nákupní*

⁷ Podle Beneše (2008) existuje kromě kritické diskursivní analýzy ještě další dva typy a to:

- 1) Foucaultova diskursivní analýza, které se zakládá na předpokladu, že vědění je nezávislé na subjektech, kteří tímto věděním disponují, a diskurs spočívá na vytváření vědění prostřednictvím jazyka
- 2) Sociálně psychologická diskursivní analýza, která se zabývá spíše formou, tedy lingvistikou a rétorikou. Na jedince nahlíží jako na vědomě jednající aktéry, kteří používají jazyk k tomu, aby vytvořili svůj okolní svět.

seznamy, webové stránky či billboardy u silnic“ (Fairclough, 2003:3). Já ve své analýze za texty považuji webové portály, blogy, internetové diskuze, sociální sítě, články a fotky, ale i obrazová média jako reportáže či zprávy. Na těchto textech jsem analyzovala diskurs, který Fairclough (2003) chápe ve třech dimenzích, a to jako **text, diskursivní praxi a sociální praxi**, proto následná analýza odpovídá tomuto trojdimenzionálnímu pojetí diskursu a analýzu tak tvoří tři navazující kroky, jimiž jsou: **deskripce, interpretace a explanace**.

V první řadě jsem si musela ujasnit o jaký typ textu se jedná. Jinak byla využívána slovní zásoba, gramatika či stylistika na blozích a jinak například u internetových diskuzí. V prvním kroku jsem se tedy zaměřila na formální stránku daného textu. Další krok byl již ryze interpretační, kdy jsem hledala odpověď na otázku, co je skrze text produkováno. Fairclough doporučuje se zaměřit na tři aspekty

- a) o co jde
- b) o koho jde
- c) na vztah mezi subjektem a jazykem

Za pomoci těchto aspektů lze vysledovat diskursivní praxi a diskursivní typy, které se s daným diskursem váží. Jde ve své podstatě o to, vysledovat určitý kontext, tedy to k jakým diskursivním žánrům samotné texty odkazují.

Posledním krokem je explanace, která se snaží v textu objevit na jedné straně ty sociální determinanty, které mají co dočinění s mocenskými vztahy a mohou tvarovat a měnit samotný diskurs. Ale také ideologie a efekty, kterými diskurs mocenské vztahy udržuje nebo mění. Tento krok také vede k vzájemnému propojení analýzy a teorie. *„Lingvistické zákonitosti jsou tedy popsány, vztahy mezi produktivním a interpretativním procesem diskursivní praxe a textem jsou interpretovány a vztahy mezi diskursem a sociální praxí jsou vysvětleny“* (Titscher, 2000: 153).

Diskursivní analýza s sebou nese i určité limity, které jsem musela mít na paměti. Prvním z nich je selektivnost, kdy není v lidských silách obsáhnout všechny texty vážící se k danému tématu. Ale protože mým cílem je najít odpověď na výzkumnou otázku, nikoli lingvisticky obsáhnout celý diskurs, šlo mi spíše o to, nalézt ve vyhledaných textech určité pravidelnosti, typy a struktury, abych mohla odhalit význam daného diskursu. A protože je diskursivní analýza věda interpretativní, je uvědomění si své vlastní pozice jako výzkumníka/výzkumnice více než důležité. Sama jsem součástí určitého diskursu, ale

proto, že nesleduji nějakou „exotickou“ či „exkludovanou“ skupinu, ale jsem součástí stejného či podobného diskursu, není podle mého názoru obava z nepochopení kontextu opodstatněná.

5.1. Internet jako svět textů

Většina „textů“⁸, které jsem analyzovala, pocházela výhradně z internetových zdrojů, a to hned z několika důvodů. Nejde jen o snadnou dostupnost článků a reportáží, ale celkově o svět, či určitý kyberprostor, který je pomocí internetu utvářen. Internet a komunikační technologie zažívají v posledních letech velký rozmach, kdy velké procento lidí má denně přístup k internetu, ke zprávám, informacím a obrazům.

Podle Fuchse (2008) je s prostředím internetu vázáno mnoho aspektů, které nesmějí být opomíjeny. Každý příjemce informací může být také odesílatelem informace a naopak. Důležitým znakem je podle něj i kooperace, která může být uvedena na příkladu tvorby Wikipedie, kdy lidé mohou nejen volně dohledat informace, ale mohou se také na tvorbě informací podílet, vliv Wikipedie je tedy společenský a univerzální nikoli ekonomický. Coleman (2005), vidí blogy jako příležitost, kde má každý možnost nechat zaznít svůj hlas (*giving voice*), což se zdá velmi důležité v opozici k totalitním režimům kontrolujícím veřejné mínění apod. Internet zde vytváří alternativní prostor pro informace a komunikaci. Dále může podpořit hlas občanské společnosti a pomoci vytvořit alternativní veřejnou sféru, která bude kritická směrem k dominujícím společenským strukturám. Na druhou stranu však internet nemusí mít pouze progresivní a emancipační směr, ale spíše napomáhat extrémistickým či teroristickým snahám (Fuchs, 2008). Dalším důležitým aspektem je určitá samo-organizační struktura, tedy prostor, do kterého nemohou vládnoucí elity zasahovat a ve kterém může vznikat síť aktivistů. Internet vytváří možnost tzv. občanského žurnalistu (Fuchs, 2008), jenž dává možnost marginalizovaným být slyšen, protože blogy, kde se publikuje, nejsou zatížené potřebou vlastnit určitý finanční kapitál na rozdíl od celostátních velkých deníků typu Mladá fronta Dnes či Lidové noviny.

V prostoru internetu se vytváří určité virtuální skupiny, jež na rozdíl od těch reálných nesdílejí společné hodnoty, tradice a identity, ale jak tvrdí Fuchs, to co virtuální komunity sdílí je „*společný zájem o určité téma*“ (Fuchs, 2008:137). Tento společný zájem lze nejvíce spatřovat na tematicky zaměřených webových portálech, kdy například na téma

⁸ Slovo text je v uvozovkách z toho důvodu, aby čtenář zbystril a nezapomněl, že pod termínem text vidím širokou škálu psaných, obrazových a multimediálních jednotek.

o nezávislém cestování je jednou z nejnavštěvovanějších stránek **hedvabnastezka.cz**. Ta kromě článků a fotografií nabízí i diskuse, rady na cestu, blogy cestovatelů, bazar či možnost domluvit si spolujízdu a mnoho dalšího. Opomenout nelze ani sociální síť **Facebook**, která sdružuje nejen lidi po celém světě, ale lze se zde zapojit do skupiny s určitým specifickým zájmem, ať už jde o cestování obecně, či jeho možnosti v podobě baťůžkářství, sólo cestování a to dokonce i sólo cestování žen (např. skupina Women Travel Solo)

Internet byl tedy prostor, kde jsem hledala texty k analýze, ale protože se prostředí internetu vzhledem ke své velikosti a počtu informací nedá obsáhnout celé, bylo zřejmé, že se musím zaměřit na určité téma, fenomén či kauzu, na které by šlo provést diskursivní analýzu, která by odpověděla na otázku jaký je veřejný diskurs o ženském nezávislém cestování. V době přípravy diplomové práce se taková kauza objevila a ukázala se svým rozsahem a tématy, která otvírala velmi vhodná pro tento typ analýzy.

5.2.Kauza unesených českých dívek v Pákistánu

V březnu 2013 byly v Pákistánu uneseny dvě mladé české dívky, což rozhýbalo vlnu reakcí jak politiků, novinářů, cestovatelů i běžných lidí. Tento případ byl široce medializován, a tak kromě reportáží či politické agitace vznikaly i více či méně odborné články a reakce zabývající se tímto případem a problematikou s tím související. V době velkého nárůstu oblíbenosti Facebooku byla i zde založena stránka na podporu a sdílení informací o dvou českých dívkách.

V období krátce po únosu jsem nacházela bohatý materiál vhodný k analýze veřejného diskursu. Česká odborná i laická společnost se vyhranila do několika názorových táborů, kdy bylo možné nejen sledovat, jaké diskursivní praktiky jsou uplatňovány a jakým způsobem je vedena argumentace, ale i jaké významy jsou s touto událostí spojené. Při analýze jsem se původně nechtěla zabývat tématem islamismu, protože současná protiislámská atmosféra vzhledem k událostem, jako je atentát na bostonském maratonu (duben 2013) apod., stále sílí, a analýza takovéhoho diskursu by mohla vydat na několik dalších diplomových prací. Protože se toto téma v kauze často objevovalo, nemohla jsem muslimskou otázku nechat stranou. Avšak v popředí mého zájmu bylo analyzovat to, jak se utváří pohled na ženské nezávislé cestování, jaké významy jsou s tím spojené a jaké diskursy lze na tomto konkrétním případě vysledovat.

5.2.1. Hana a Antonie : základní fakta

Hana Humpálová z Písku a Antonie Chrástěcká z Kladna (ročníky 1988) se potkaly na studiích psychologie a speciální pedagogiky na Karlově univerzitě. Společně si naplánovaly cestu do Indie, kde chtěly cestovat a medítovat v chrámech. Pro cestu však nezvolily leteckou dopravu, ale pozemní cestu, která vede mimo jiné přes Pákistán.

Hana a Antonie byly uneseny 13. března 2013 v pákistánské provincii Balúčistán. Cestovaly mikrobusem společně s ozbrojeným doprovodem. Za hranicemi s Iránem odkud přicestovaly, jejich autobus zastavili ozbrojenci a donutili dívky společně s jejich doprovodem vystoupit a přesednout do jejich terénních automobilů, které odjely neznámo kam. Jejich ozbrojený doprovod byl posléze propuštěn. Spekulovalo se, že dívky nejsou drženy v Pákistánu, ale v Afghánistánu. Po 105 dnech, které uplynuly od únosu, se na internetu objevilo video, na kterém jsou zachycené obě unesené dívky, ty se představí a přečtou připravený text.

„Dnes je 16. dubna, den poté, co v USA vybuchla v Bostonu bomba. Vyzýváme naše rodiny, českého prezidenta a všechny lidi v Česku a Evropskou unii, aby vyvinuli veškeré úsilí při spolupráci s únosci doktorky Áfije Siddíki. Zároveň vyzýváme mezinárodní společenství, především Evropskou unii a Ameriku aby respektovala práva muslimských žen a svobodu vyznání. Kvůli této nespravedlnosti vůči muslimským ženám jsme nyní ve špatné situaci, všude vyvolává nepřátelství vůči muslimům. Po zdravotní stránce jsme v pořádku, naše životy jsou však v ohrožení. Děkujeme všem, kteří nám pomáhají“⁹.

Doktorka Áfija, kterou únosci požadují, je odsouzenou teroristkou, která si v USA odpykává 86letý trest.

Další video se objevilo na konci října, kde dívky již odděleně hovoří o svém zdravotním stavu a prosí ty, kteří mají vyjednávání o jejich propuštění na starosti, aby proces s ohledem na jejich špatnou zdravotní stránku urychlili. Skličující video je navíc i „poslední vůlí“ dívek, které dodávají, kde by chtěly být pohřbeny a jaké písně si přejí zahrát na vlastním pohřbu.

⁹ http://zpravy.idnes.cz/video-s-hanou-a-antonii-0bh-/domaci.aspx?c=A130626_145342_domaci_hv

5.2.2. Hanka a Tonča domů

Na pomoc a podporu uneseným děvčatům byla založena facebooková stránka s názvem **Hanka a Tonča domů**¹⁰, která má přes 15 tisíc fanoušků (k 30.5. 2013). Na těchto stránkách se nejen objevují odkazy na reportáže či články odborníků, ale také zde lidé mohou diskutovat, vyjádřit dívkám podporu či uvést vlastní názor. Možná z toho důvodu, že je zakladatel této stránky přítelem dívek, neobjevují se zde odkazy na články, které se k dívkám nevyjadřují v dobrém světle (např. Jiří X.Doležal viz níže), a některé příspěvky v diskuzi jsou mazány či příspěvatelé blokováni v dalších aktivitách na těchto stránkách. S mírným časovým odstupem byly vytvořeny i neoficiální (pirátské) stránky s názvem **Hanka a Tonča domů – bez cenzury** a **Hanka a Tonča – dobrodružné cestovatelky**, kde bylo jako první uveřejněné video o unesených dívkách. Neoficiální stránka *Hanka a Tonča domů – bez cenzury* použila podobnou fotografii, jako je na původní stránce (v popředí portréty děvčat a na pozadí pákistánská vlajka s půlměsícem a hvězdou, viz obrázek), avšak s tím rozdílem, že při stejném pozadí použila portréty dvou zahalených žen.

[facebook.com/pages/Hanka-a-Tonča-Domů](https://www.facebook.com/pages/Hanka-a-Tonča-Domů)

[facebook.com/pages/Hanka-a-Tonča-domů-bez-cenzury](https://www.facebook.com/pages/Hanka-a-Tonča-domů-bez-cenzury)

Tato neoficiální stránka byla podle mého úsudku vytvořená za účelem sdělení vlastního názoru, který nemohl být publikován na oficiální stránce, protože by byl správcem smazán a uživatel zablokovan. Důkazem může být následující příspěvek:

„Takže, aby bylo jasno - o víkendu jsem napsala ca 4-5 příspěvků na stránku Hanka a Tonča domů. Nebyla v nich žádná nenávisť ani jízlivost, pouze

¹⁰ <https://www.facebook.com/pages/Hanka-a-Ton%C4%8Da-Dom%C5%AF/434819776601323?fref=ts>

konstatování mého názoru. Mám poměrně ucelený názor na spoustu věcí a jsem ochotna o nich diskutovat. Ovšem jízlivost a nenávisť mi byly odpovědí a vše vyústilo v zablokování a vymazání příspěvků. Takže žádná diskuse. O co šlo: Domnívám se, že cesta obou dívek nese znaky naivity a absence pudu sebezáchovy. Bohužel s možným fatálním koncem. Význam jakékoliv diskuse a stránek vidím ve varování, aby si podobně smýšlející mladí lidé nemysleli, že naše evropské obyčeje někoho ve světě zajímají, nebo že na ně dokonce přistoupí.“¹¹

5.3. Analýza veřejného mediálního diskursu

Jak již bylo řečeno, byla tato událost silně medializovaná a možná i z toho důvodu, vznikla u mnoha lidí potřeba se k této problematice určitým způsobem vyjádřit, ať už vlastním článkem, na blogu či jen na internetových diskuzích. Ač jsem se snažila obsáhnout co největší množství textů, sledovat diskuze i televizní reportáže, jsem si plně vědoma, že nebylo v mých silách obsáhnout vše, a tudíž byl můj výběr textů k analýze selektivní. Avšak snažila jsem se postihnout co nejširší názorovou škálu, abych mohla typologizovat diskursivní praktiky vážící se k tomuto tématu.

Kromě sdělení o zmizelých dívkách na zpravodajských serverech (novinky.cz, lidovky.cz, zpravy.idnes.cz), jsem analyzovala články magazínu Reflex, zejména články Jiřího X. Doležala, který k tomuto incidentu napsal hned několik článků; diskuze, které se k těmto článkům a zprávám vázaly, soukromé blogy (které jsem nacházela po zadání klíčových slov na google.cz), facebookovské stránky Hanka a Tonča domů (včetně pirátských mutací) a cestovatelský portál hedvabnastezka.cz. Kromě zdrojů jsem pracovala i s obrazovým materiálem, a to s reportážemi v televizi (Reportéři ČT, 168 hodin, Hyde Park atd.)

¹¹http://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=132561276928489&id=132412923609991

5.3.1. Typologizace aktérů a diskursivních typů

V této kauze lze nalézt a typologizovat hned několik aktérů, kteří tento veřejný diskurs vytváří a naplňují ho různými významy. Jsou to:

- kvazi-odborníci
- cestovatelé-odborníci
- diskutující veřejnost
- média a spřátelené weby

Tito aktéři využívají odlišných diskursivních praktik, žánrů i typů textů, avšak to, co je spojuje, je snaha uveřejnit a obhájit určitou zprávu (*message*), na které se většinou jednotlivé skupiny shodnou. Vysledovat lze určitá „nosná“ témata, na kterých můžeme vidět, jak (a jak moc odlišně) je jednotliví aktéři interpretují a jakými významy je naplňují. Často jednotlivé skupiny aktérů zastávají diametrálně odlišné názory, avšak po bližším prozkoumání a promýšlení se začne ukazovat, že vycházejí z podobných předpokladů, ať už jde o genderové stereotypy, orientalismus, sexismus apod. Na základě kritické diskursivní analýzy v kauze unesených českých děvčat jsem našla několik diskursivních témat, která jsem pro lepší orientaci v textu rozdělila do samostatných odstavců.

5.3.1.1. *Hodný a zkušený holky*

„*Obě dívky jsou velmi milé, vzdělané, komunikativní osoby, ovládající cizí jazyky*“¹² je napsáno v úvodní větě na webových stránkách **hankaatoncadomu.com**. Na většině zpravodajských či informativních webových portálech bývá zdůrazňováno jejich vzdělání, pracovní působení a cestovatelské zkušenosti. Jak Hana, tak i Antonie aktivně působily v pomáhajících profesích. Antonie například na lince bezpečí či v kladenském dobrovolnickém centru; Hanka v kavárně, která se snaží začlenit lidi s mentálním postižením. V popisu obou dívek se tedy kromě jejich vysokoškolského vzdělání (obě vystudovaly speciální pedagogiku a psychologii na UK) vyzdvihuje jejich sociální citění, empaticnost a ochota pomáhat. Je zde tedy patrná snaha vyzdvihnout všechny pozitivně ceněné vlastnosti. Za povšimnutí však stojí fakt, že většina jmenovaných vlastností je feminního rázu. Tento diskurs tedy naplňuje genderový stereotyp citlivých, starostlivých a empatických mladých žen.

¹² <http://www.hankaatoncadomu.com/?lang=en>

Stranou nezůstává ani zdůraznění jejich cestovatelských zkušeností a ukázka, že cesta přes Pákistán nebyla jejich první cestou. Již dříve navštívily např. Indii, Srí Lanku, Nový Zéland či Černou Horu. Zajímavým aspektem je poukázání na to, že všechny své předchozí cesty si zařizovaly samy a jely tzv. „po vlastní ose“. Tento fakt, však genderovým stereotypům spíše odporuje, protože orientace „ven“ (což tvoří opozitum k ženskému „domovu“) a samostatnost ve smyslu „se vším si poradí, nepotřebuje pomoc“ je silně maskulinní. Dalším maskulinním tématem je fakt, že si cestu promýšlely, plánovaly a nevrhaly se do ničeho emotivně a po hlavě, na což je také upozorňováno „*Na cestu se hodně připravovaly a mluvily i s lidmi, kteří už tuhle cestu absolvovali. Mluvily i s iránským velvyslanectvím, po Íránu tedy víc cestovaly, kde jim všichni potvrdili, že je tam bezpečno*“ (rozhovor pro Český rozhlas se sestrou unesené)¹³. Či sdělení jejich kamaráda pro ČTK: „*Cestu měly dlouho naplánovanou, nebyla to žádná hurá akce*“¹⁴.

Případ unesených dívek rozhodně není v České republice první a také ostatní případy jiných unesených českých občanů se medializovaly, avšak v trochu jiné podobě. Většinou byli unesenými muži a šlo o novináře, humanitární pracovníky či pracovníky vojenských institucí. Rozhodně nebyli familiárně označováni křestními jmény, jako je tomu v kauze „*Hanky a Tonči*“ a kromě pracovní pozice či vzdělání (popřípadě zásluh), nebyly jiné vlastnosti vyneseny na světlo, jako v případě unesených dívek. Foreit (In. Renzetti, Curran, 2003) ve své práci uvádí, že pokud se zprávy týkají žen, mají novináři tendenci uvádět pohlaví, fyzický zjev a rodinné nebo manželské postavení; takové detaily se však ve zprávách o mužích neuvádějí. To zcela jistě platí v tomto případě, kde většina zpráv ukazuje nejen fotky děvčat, ale například i záběry z míst, kde pracovaly a pomáhaly a navíc obsahují i emotivní rozhovory s rodinami, přáteli či zaměstnavateli.

Celý tento diskurs spřátelených webů a mediálních obrazů vede k tomu, aby dívky ukázal jako hodné, zkušené, vzdělané a zcestovalé.

¹³ http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/cestu-planovaly-a-nechtely-na-sebe-upozornovat-rika-sestra-unesene-cesky--1187903.

¹⁴ http://zpravy.idnes.cz/jedna-z-rodin-divky-unesene-v-pakistanu-jednala-na-ministerstvu-pws-/domaci.aspx?c=A130315_143039_domaci_hv.

5.3.1.2. Naivní blbky

To, co je jednou skupinou vyzdvihoáno a chváleno, je u druhé skupiny aktérů kamenem úrazu. Hlavní zprávou této skupiny je poukázání na fakt, že vlastnosti jako hodná, milá a ochotná pomoci, je jedním z důvodů únosu dívek. V tomto diskursu vystupují zejména kvazi odborníci a diskutující veřejnost. Silným hlasem, kterého můžeme označit za kvazi-odborníka je kontroverzní redaktor časopisu Reflex Jiří X. Doležal (dále JXD), který přinesl k této kauze hned několik článků a rozproudil odbornou i laickou debatu na toto téma. První jeho uveřejněný článek z 18. března 2013 nesl název *Causa unesených turistek: Sluníčkový holky z Balúčistánu*¹⁵. Hned v úvodu upoutá čtenáře a čtenářky obrázkem dívky, která se snaží osvobodit z pout za pomoci klíče, který má v ústech (viz obrázek).

(Zdroj: <http://www.reflex.cz/clanek/nazory/49863/jiri-x-dolezal-causa-unesenych-turistek-slunickovy-holky-v-balucistanu.html>)

Hlavním leitmotivem celého tohoto článku je přesvědčení, že si dívky únos zavinily a víceméně si ho i tak trochu zasloužily, protože nerespektovaly fakta. Fakta, která JXD spatřuje v necivilizovanosti, banditismu a nepohostinnosti islámských zemí. Na lidi, či v tomto případě na dívky, angažující se v pomáhajících odborech nahlíží jako na naivky, které žijí v mylné představě, že lidé jsou všude na světě dobří. Aktivita v pomáhajících profesích, která byla ve výše zmíněném diskursu zvýznamněná jako velké pozitivum,

¹⁵ <http://www.reflex.cz/clanek/nazory/49863/jiri-x-dolezal-causa-unesenych-turistek-slunickovy-holky-v-balucistanu.html>

ukazující na „dobrou duši“ těchto unesených dívek, je v diskursu kvazi-odborníků, jako je JXD, nahlíženo pejorativně.

„Nežijeme v usměvavém světě plném příjemných lidí. Křesťanské hodnoty jako pohostinnost a vstřícnost k cizincům většina planety nesdílí. Země od Kašmíru po Maroko – v celém tom děsivém pásu islámu, jsou pro individuální turistiku žen zcela nevhodné. I pro muže představují toulky v těchto končinách mimořádné riziko. Podobně je na tom celá subsaharská Afrika a značná část jižní Ameriky. Což Evropané a Evropanky, zvláště ti, co se angažují v pomáhajících oborech – vůbec nechápou a nejsou ochotní akceptovat, ani když se to píše na oficiálních stránkách ministerstva zahraničí. Člověk je podle nich v podstatě dobrý. S takovým předsudkem je malér otázkou času. Takže závěrem: Děvčata, a nejen ty z neziskovek, když budete chtít osamoceně cestovat mimo turistická centra, jeďte do Švédska, Španělska nebo Švýcarska. V Sudánu, Somálsku či Sierra Leone opravdu nemáte co pohledávat¹⁶.

Ostatní články JXD se odvíjí v podobném duchu, jejich podstatou je upozornění, že dívky by neměly cestovat, protože jim hrozí nebezpečí. A pokud přece jen musí cestovat, tak jen do civilizovaných zemí, s mužským doprovodem, organizovaně a nejlépe s evropskými provozovateli.

5.3.1.3. Ve světě je nebezpečí aneb za každým rohem číhá islámský nepřítel

Celá kauza unesené Hany a Antonie a diskurs, který se kolem únosu vytváří, zapadá do protimuslimského vnímání dnešního světa. Muslimové a islámské náboženství je velmi často zvýrazňováno jako hrozba pro západní demokratický svět a symbolem této hrozby je atentát z 11. září. Tento mezník v novodobých dějinách je určitou dělicí čarou mezi časem *před* a *po*. I před tímto datem svět i badatelé upírali zrak na dění mimo své hranice, ale podle Baršy byli jen vnějšími pozorovateli světa, který byl v protikladu k našemu blahobytnému a mírovému světu. „Právě tato globální dichotomie mezi civilizovaným a útulným „uvnitř“ a barbarským a nehostinným „vně“ se otrásla

¹⁶ <http://www.reflex.cz/clanek/nazory/49863/jiri-x-dolezal-cause-unesenych-turistek-slunickovy-holky-v-balucistanu.html>

zhroucením dvou věží newyorského Světového obchodního centra. Barbari již nečekali ante portas, ale objevili se mezi námi, západními měšťany. Ztratili jsme tak sebejistotou pozici vnějšího pozorovatele, zprostředkovatele a pomocníka a sami jsme se ocitli ve středu konfliktu“ (Barša, 2001: 151).

Tento diskurs dělení světa na západní a nezápadní je však mnohem staršího data než pád Dvojčat a souvisí zejména s kolonialismem a **postkolonialismem**, který formoval myšlení, názory, zvyklosti a tradice lidí na celém světě (Horáková-Novotná, 2007). A mimo jiné dal vzniknout evropské představě o vlastní nadřazenosti nad „necivilizovaným“ světem, kterou oddělovala ostrá hranice mezi „my“ a „oni“. Svět mimo naše hranice chápeme v určitém konstrukt, který formuje naše názory a postoje. Autorem konceptu a teorie orientalismu je E. Said, který přišel s tezí, že si Západ (či spíše západní věda) vytvořil svou vlastní teorii o Orientu. Tato teorie o Orientu je ideologickým nástrojem, který stojí na stereotypních předpokladech, kterými může být sexuální degenerace, nemorálnost, bezpráví, iracionálnost, násilnost či zaostalost¹⁷. Média poté přinášejí obrazy orientalisticky pojatých muslimů jako anonymního davu, který žije v bídě, iracionalitě a je poháněn hněvem namířeným proti Západu – Okcidentu.

Tato orientalisticky laděná dichotomie mezi „my“ a „oni“ se silně odráží i v kauze Hany a Antonie. Již výše zmiňovaný J.X.Doležal v mnoha svých článcích varuje před světem „venku“, který je nebezpečný zejména pro dívky. Mimo jiné píše:

„Já ve svém článku píšu - a znovu opakuji, a prosím všechny zvláště sluníčkový multikulti holky z neziskovek, aby si to zapamatovaly - že pro ženy je nebezpečno nejen ve všech muslimských zemích, ale také v Indii a samozřejmě subsaharské Africe. Ono je vcelku jedno, jestli je unese, znásilní či zabije muslim, hinduista, nebo animista. Stejná situace panuje v řadě zemí jižní Ameriky. Obecně lze konstatovat, že náš koncept bezpečnosti občana a lidských práv končí tam, kde jsou hranice euroatlantické civilizace. Osamělé holky na cestách nesou větší rizika než muži všude, ale pokud chtějí zažívat dobrodružství, ať jedou na Aljašku nebo Nový Zéland. Do takzvané

¹⁷ V potaz se nebere realita, ale spíše sny, představy a předpoklady o Orientu. Orientalismus jako vědní obor představuje „specificky evropskou soustavu myšlenek, názorů, klišé a poznatků o Východě“ (Said 2008:233). Orient je místem zvláštním, v kterém se mísí exotika, fantazie, iracionální a bizarní. Dalším rysem orientalismu je stereotypní uvažování o rase, který vychází z konceptu kolektivní identity a dává vzejít určitým rasovým kategoriím.

rozvojových zemí by ženy bez mužského doprovodu vůbec neměly jezdit (mimo organizovanou turistiku). A bez maximální míry opatrnosti a zajištění bezpečnosti (například nejezdit tamní hromadnou dopravou, ale najatým autem z firmy provozované Evropany) ani s chlapem. On jeden manžel na dvacet z nadřazenosti pomatených Indů opravdu nestačí.“¹⁸

Nebezpečí, islámský nepřítel, ale také riziko nuceného sexu je hybným motorem nejen článků kvazi-odborníků jako je JXD, ale také příspěvků diskutující veřejnosti. Je zcela bezpochyby, že pokud by byli unesenými pouze muži, otázkou sexu by se nikdo nezabýval. Riziko znásilnění je podle Renzetti a Currana (2003) zločin, kterého se ženy obávají nejvíce. Podle nich existuje v naší společnosti určitá stereotypní představa, že si žena za znásilnění může sama – provokuje svým chováním, oblečením, nebo se potuluje sama a znásilnění je vlastně trest za odchýlení se od slušného chování. Někteří diskutující tedy zastávali názor, že si děvčata za únos a vše s ním spojené mohou samy.

„byly hloupé a naivní, tak ať si teď užijou, oni jim už arabáci ukážou a co víme, třeba pod tíhou nových sexuálních zkušeností konvertují k islámu“

„bůh ví co holky zažívají, třeba se na nich střídá celá vesnice. Neměly tam lízt“

„Neměly tam co dělat, teď ať pykají“

Na celé této kauze je možné sledovat, jak je zvýznamňováno genderové hledisko a problematizován fakt, že žena by vůbec neměla cestovat sama, zvláště do zemí Orientu, kde je podle diskutujících a kvazi-odborníků role ženy ve společnosti více než problematická. Diskuse jsou plné podobných názorů:

„Samy holky nemají v těchto zemích co dělat“

„Nie je možné, aby dve biele ženy cestovali po Pakistáne a neupozorňovali na sebe“

„ (...) a jestli se vrátíte už nikdy nejezděte do islámského světa raději! Rada všem českám a hlavně blond'atejm“

„Tyto země jsou jedny z nejnebezpečnějších, kde práva žen nemají absolutně žádnou hodnotu“

¹⁸ www.reflex.cz/clanek/nazory/50077/jiri-x-dolezal-proc-v-pakistanu-neunesli-a-neznasilnili-ivana-brezinu.html.

„No nevím, co ty holky napadlo, jet na dovolenou do kraje kde pět koz má větší cenu než ženská“

Celé diskuse se spíše než o znalosti role ženy v patriarchálních společnostech, jakou je například Pákistán, opírají o představy a stereotypy o tom, jakou podřadnou roli ženy v těchto společnostech hrají. Zajímavé je zejména stanovisko, které by mohlo sloužit jako příklad Saidova konceptu orientalismu a které vidí islámské země jako místo, kde ženy nemají práva, jsou bité, znásilňované a plní úlohu novodobých otroků. Přičemž celý tento diskurs je zařazen do koncepce civilizovaného, právního, nenásilného a demokratického západního světa, jenž tvoří opozici k barbarským zemím. Tuto ostrou hranici však nabourává fakt, že většina diskutujících si není vědoma, že svými tvrzeními přiznává (západním) dívkám podobně podřadnou úlohu. Ať jsou potrestány zato, že se jako ženy (!) vydaly i přes možné nebezpečí do takovýchto zemí. Dalším takovýmto faktem je i skutečnost, že někteří diskutující nechápali, jak rodina dívek jim takovouto cestu mohla vůbec dovolit.

„Nechápu rodiče, že jim to dovolili“

„Co rodiče, to jsou tak nevědomí“

„já osobně bych své dceři raději zpřerážela hnáty než by tam jela bez mého souhlasu“

Tyto reakce vedou k zamyšlení, zda je to Česká republika nebo Pákistán kdo upírá ženám jejich práva a kde žena může být svobodná a svobodně se pohybovat bez nutnosti souhlasu od své rodiny.

5.3.1.4. Já tam byl

V celé kauze o únosu českých dívek vystupují cestovatelé a odborníci na dané lokality, kteří tvoří pomyslnou opozici proti kvazi-odborníkům a diskutující veřejnosti. Tito lidé, kteří mají zkušenost s nezávislým cestováním a mnoho z nich navštívilo přímo Pákistán a místa, kde byly Hana a Antonie uneseny, publikují zejména na blozích, portálu hedvabnastezka.cz, ale účastní se také internetových diskuzí. U této skupiny lze nejlépe sledovat mocenské diskursivní praktiky, které jsou uplatňované směrem ke zbytku „neznalé“ populace.

Osobní zkušenost je znalost, která je většinou v naší společnosti vysoce hodnocena a dává osobě status určitého odborníka. Diskursivní praktiky cestovatelů-odborníků stojí na několika ukazatelích. Je jím manifestace vlastní zkušenosti, degradace znalosti ostatních pokud nemají cestovatelské zkušenosti a odsouzení jejich názorů, dále poukázání na fakt pohostinnosti místních obyvatel a obranu dívek.

První faktor, který cestovatele spojuje, ať už jde o vlastní články nebo diskuse, je jasné sdělení čtenářům, že on/ona má zkušenost s cestováním na vlastní pěst a něco už viděl/a a zažil/a, čímž deklaruje určité své právo se k dané problematice vyjádřit. Podobně to udělal i cestovatel Ivan Brezina, který publikoval na portálu [hedvabnastezka.cz](http://www.hedvabnastezka.cz), kde se vymezil proti článku JXD o sluníčkových holkách. Brezina ve svém článku „*Únos v Pákistánu – Hana a Tonča na silnici smrti*“ mimo jiné píše:

„Nejsem nekritický islamofil, ale realista, který to údajně „mimořádný riziko“ jako novinář mnohokrát podstoupil. Írán, Bangladěš, Pákistán, Alžír, Turecko, Kašmír, Malajsie, Singapur, Indonésie, Ujghursko(...) Na pozemní cestě do Indie jsme s manželkou projeli Balúčistánem šestkrát, v Pákistánu prožili dohromady skoro rok a napsali o tom průvodce“¹⁹.

Na úvodní fotce k článku si můžeme prohlédnout autora tohoto článku, který s úsměvem na tváři objímá zarostlého Pákistánce, který třímá v ruce samopal, zatímco autor plechovku coca-coly (viz obrázek). Popis k fotografii je následující: „*autor článku s policistou, který ho chránil před únosem. Snímek vznikl právě tam, kde byly uneseny dvě Češky*“

¹⁹ <http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/asie/pakistan/13304-unos-v-pakistanu-hana-a-tonca-na-silnici-smrti/>

(Zdroj: <http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/asic/pakistan/13304-unos-v-pakistanu-hana-a-tonca-na-silnici-smrti/>)

Podobně argumentoval i jiný cestovatel na svém blogu: „(...) vydali jsme se jako drtivá většina cestovatelů po jediné zbývající cestě, náhorní planinou Balúčistánu z Kvéty do Íránského Zehedávu. Místa, o nichž Jiří X. Doležal píše jako o „děsivém pásu islámu“ který nesdílí „křesťanské hodnoty jako pohostinnost a vstřícnost k cizincům“ vypadají při pohledu zevnitř docela jinak“²⁰

Další z faktorů, na který cestovatelé v každém článku upozorňují, je pohostinnost místních obyvatel. Ve snaze poukázat na milou a přívětivou povahu obyčejných místních obyvatel lze spatřovat tendence neutralizovat pohled na obyvatele Orientu jako na necivilizované, zlé barbary

„Předně, na cestách po Evropě ani jinde ve světě jsem se nikdy nesetkal s takovou mírou pohostinnosti, jako v Pákistánu. Ochota místních lidí, bez ohledu na etnickou, sociální či náboženskou příslušnost, překvapuje i poutníky, které už jinde mnohokrát někdo pozval ke stolu“²¹.

Pro lepší pochopení tohoto neznámého světa vytvářejí cestovatelé často analogie k českým a moravským vesnicím, kde se každý zná s každým, lidé žijí bez stresu, pospolu a mají otevřenou náruč pro každého poutníka, který jde zrovna okolo.

²⁰ <http://www.denikreferendum.cz/clanek/15207-unos-ktery-vyplavil-na-povrch-to-nejhorsi-v-nas>

²¹ <http://www.denikreferendum.cz/clanek/15207-unos-ktery-vyplavil-na-povrch-to-nejhorsi-v-nas>

Dalším faktorem, který se prolíná většinou článků a diskuzí jejichž autoři jsou cestovatelé, je snaha dívky bránit, argumentovat a obhájit vlastní postoj k cestování. Poukazují na skutečnost, že dívky byly dobře připraveny, obeznámeny s místní situací a pravidly, ale vyskytly se v nesprávný čas na nesprávném místě a to se prostě občas stává. Brezina hájí dívky takto:

*„Jízdou přes Balúčistán Hana s Antonii nijak přehnaně neriskovaly a **nic nepodcenily**. Země Třetího světa už v minulosti navštívily a na cestu přes Pákistán se zodpovědně připravily. Kontaktovaly znalce oblasti a zjišťovaly si aktuální bezpečnostní situaci. Oblékly se v souladu s islámskými zvyklostmi (což v Íránu ani jinak nejde) a v pohraničním městečku Taftan si pro průjezd Balúčistánem **najaly ozbrojenou policejní eskortu**. Osobně bych to líp neudělal.“²²*

K postavě cestovatele-odborníka se váže i mocenská diskursivní praktika, která spočívá v poukázání na omezenost jiných diskutujících, a to zejména z hlediska cestovatelských zkušeností a znalostí světa. Nejlépe to ilustrují následující výpovědi v diskuzích:

„Ale pokud tady někdo jezdí do Chorvatska a Řecka, a jednou byl v Hurghadě, tak se nemá k čemu vyjadřovat“

„(...) doporučuju trochu projet svět, ať vidíte, že je všechno vlastně jinak a ne jen omezenecky mektat od kredence“

„ Přiznejte se, že vy jste byla nejdál v Chorvatsku“

V argumentaci cestovatelů tedy lze spatřovat jasné diskursivní mocenské praktiky, protože jejich zkušenosti jim dávají právo vyvracet názory jiných (těch, kteří nikdy necestovali), kteří k tomu již z meritu věci nemají co říci, pokud nemají vlastní zkušenost. A vlastní zkušeností není v očích těchto cestovatelů organizovaný zájezd, to spíše jejich zkreslený pohled o realitě ještě více prohlubuje.

²² <http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/asie/pakistan/13304-unos-v-pakistanu-hana-a-tonca-na-silnici-smrti/>

„Doležal navíc velmi přesně vyjadřuje názor průměrného českého islamofoba, který byl nejdál v Budapešti (a to ještě se zájezdem) a který ani netuší, kde Balúčistán hledat na mapě“²³

„Pokud se tedy nehodláte omezovat pouze na euroatlantickou kulturu, ale chcete-li zjistit, jak tomu ve skutečnosti je i v jiných částech světa, nezbyvá vám nic jiného, než se tam sami vydat. Když se rozhodují, zda-li (ne)jet do takových oblastí kvůli bezpečnostní situaci, asi těžko se budu ptát někoho, kdo mi tvrdí, že tam nemám jezdit, ale v životě danou oblast nenavštívil (dobře však ví, že jsou tam ti zlí muslimáci). Bud' tedy někoho, kdo tam nedávno byl ,znám, nebo se poohlídnu po tom, co se píše na internetu. Schválně se podívejte, co se psalo v únoru 2013 v diskuzi na cestovatelském portálu hedvabnastezka.cz nebo na diskuzním fóru Thorn Tree od Lonely Planet. Tam jednoznačné „Nejezdi!“ není, právě naopak. Přes Pákistán cizinci projíždějí, trasa Zahedán-Kvéta, kudy jely ty dvě slečny, je nejčastěji používaná při přejezdu z Íránu do Indie.“²⁴

Samozřejmostí je i poukázání na cílovou destinaci, kdy jsou degradována zejména taková místa, která jsou spojená s masovou letní turistikou, místa jako je Chorvatsko, Řecko, Itálie apod. Chorvatsko obzvlášť nese v očích zkušených cestovatelů negativní konotace, což nejspíše plyne z faktu, že bývalá Jugoslávie byla jednou z mála možností, kam se za dob komunismu jezdilo na rodinou rekreaci k moři.

Zajímavé je také sledovat, že zatímco u kvazi-odborníků a diskutující veřejnosti je fakt, že šlo o děvčata, která cestovala bez mužského doprovodu silně problematický, cestovatelé-odborníci to nijak nezvýznamňují a gender v této kauze nepokládají za klíčový.

5.4. Shrnutí

Na kauze unesených českých dívek v Pákistánu jsem hledala odpověď na otázku, jaký je vlastně český diskurs o nezávislém ženském cestování, tedy jak je zvýznamňován, reprodukován a uchopován skrze psané, mluvené a vizuální texty. Diskurs je vytvářen několika různými aktéry, kteří využívají odlišné diskursivní praktiky a žánry k obhájení

²³ <http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/asie/pakistan/13304-unos-v-pakistanu-hana-a-tonca-na-silnici-smrti/>

²⁴ <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/ondrej-bednar.php>

svého stanoviska. Vzhledem k tomu, že se kritická diskursivní analýza zabývá zejména odkrytím mocenských bojů a nerovností uvnitř jednotlivých diskursů, nemohla jsem ani já tuto problematiku v analýze opomenout. Nejvýznamněji se to objevovalo v reakcích zkušených cestovatelů, kteří své zkušenosti stavěli nad úroveň zbytku „diskutujících“ a samozvaně se tak pasovali do rolí odborníků, kteří jediný mají právo se k únosu vyjadřovat. V samotné prezentaci děvčat lze spatřovat nejen naplňování samotných genderových stereotypů, ale také z ní vyplývá, že jak společnost o děvčatech mluví a jaká témata s touto kauzou otevírá, více napovídá o ní samotné, než o unesených děvčatech a únoscích. Představa liberální západní společnosti, kde práva muže a ženy stojí v jedné úrovni, je nabourávána představou, že žena by neměla cestovat, protože jí na cestách hrozí nebezpečí, pokud si to neuvědomuje sama, měla by jí to vysvětlit její rodina a zvláště cesty do nebezpečných zemí všemi prostředky zakázat. Co by měly západní, civilizované a vzdělané ženy pohledávat na místech jako je Pákistán, kde právo, spravedlnost a role ženy se nachází mimo náš racionální rámec?

Prezentování dívek jako mladých, hezkých, zkušených s celou škálou pozitivních vlastností a ochotou pomáhat druhým ostře koliduje s opozičním názorem, že svět mimo evropskou půdu je natolik špatný, že by se nikdo a zvláště žena neměla snažit o kontakt s ním a pokud tak činí, je notně naivní a dříve nebo později musí přijít pád do reality zlých, ziskuchtivých a sexuálně orientovaných barbarů.

V tomto diskursu je naplňována celá škála témat a teorií, které lze pojmenovat jako nerovnost, genderové stereotypy, sexismus, postkolonialismus, orientalismus či islamofobie.

6. Závěr

Jednou z mých otázek, kterou jsem si v úvodu této práce položila, bylo to, proč vlastně ženy cestují samy. Jednoduchou odpovědí by mohlo být, že prostě mohou. Mají právo volně se pohybovat, vlastní cestovní pas a disponují finančními prostředky potřebnými k uskutečnění cesty. Taková odpověď by však zastínila veškerou podstatu ženského nezávislého a sólo cestování, kterou jsem se snažila v této práci zachytit. Ženy cestují samy z určitého důvodu. Důvody proč odcestovat se u informátorek lišily, od potřeby odjet z důvodu úmrtí v rodině, až po nutnost změny po pracovním vyhoření. Ovšem v tom, jakým způsobem o svých cestách hovořily a jak je zvýznamňovaly, co na cestách prožívaly a v tom, co si z cest vozily zpět, se shodovaly.

Můj vzorek deseti českých cestovatelek lze rozdělit na dvě skupiny podle věku. Tři nejmladší informátorky (do 30 let věku) měly v době provádění výzkumu za sebou jednu nebo dvě velké cesty. Dvě z těchto tří informátorek byly z důvodu nedávného příjezdu zpět do České republiky ještě nezaměstnané a třetí má za sebou pár měsíců úspěšného podnikání. Starší informátorky mezi 30 až 41 lety bez výjimky zastávají vysoké vedoucí pozice, nebo řídí vlastní podnikání. Mou snahou při hledání informátorek ale nebylo hledat cestující manažerky a podnikatelky, nýbrž ženy, které se vydávají samostatně na cesty, a to, že jsem našla takové profesně úspěšné ženy, se může jevit jako náhoda. Já to však za náhodu nepovažuji. Tato práce se snaží ukázat, že zkušenosti a zážitky z cest přímo ovlivňují osobní i kariéerní strategie cestujících žen a mají také vliv na utváření jejich genderové identity.

Úspěch, peníze a moc jsou veličiny, které hýbou neoliberálním světem byznysu a jako jejich ztělesnění lze chápat mladého muže v dobře padnoucím obleku, sedícího za velkým konferenčním stolem v 83. patře proskleného mrakodrapu. Těžko si za těmito veličinami představíme ženu, která se prodírá jihoamerickou džunglí s batohem na zádech. Můžeme hovořit o tom, že za slovy úspěch, peníze a moc si každý, ať už muž nebo žena, může představit něco jiného.

6.1. Backpacking a autenticita

Ačkoli by si výdělečně činné informátorky vzhledem ke svým nadstandardním příjmům mohly dovolit dovolené v luxusních destinacích, a třebaže může být pro mnoho

lidí ztělesněním správné dovolené polehávání na pláži s programem all-inclusive, mé informátorky v tomto ideální dovolenou nespátrují. Týdenní či dvoutýdenní pobyty v hotelových komplexech jsou pro ně ztrátou času a peněz. Ony se vydávají na jiné druhy cest, které mají určitá kritéria. Vydávají se na cesty na delší dobu, zpravidla delší než jeden měsíc. Nevybírají si klasické destinace známé svou masovostí, ale spíše země, kde se lze davům turistů vyhnout. Nepřespávají v předražených hotelech ani nejezdí organizovaně, snaží se vlastně jako klasický turista/ka vůbec nevypadat. Jejich snahou je dosažení větší autenticity a je to i jedna z věcí, které na cestách hledají. Proč je ale snaha po autenticitě na cestách tak palčivá a z jakého důvodu ji nelze dosáhnout na klasických dovolených? Snaha po dosažení autenticity během cest informátorek naznačuje, že ji asi ve svém běžném životě budou postrádat. Euro-americká společnost, postavená na informačních technologiích, kombinaci nul a jedniček a globálním trhu nevytváří zrovna zdání reality, něčeho uchopitelného či prostě autentického. Moje informátorky mají v tom, jak dosáhnout autenticity mají docela jasno a dopomoci k autentickým zážitkům jim mají 3 faktory: nezávislé cestování, sólo cestování a znalost místního jazyka. Autenticita se totiž odráží především v přístupu druhých lidí, na tomto místě tedy místních „domorodců“. To, že se snaží s nimi domluvit jejich jazykem, že cestují samy a tudíž se místní nemusí ostýchat je oslovit a že jsou svobodné ve svých krocích a rozhodnutí je spatřováno jako cesta jak dosáhnout autentického zážitku. Na druhou stranu informátorky nepodléhají naivní představě, že místním lidem by šlo jenom o kontakt s nimi, ale jsou si vědomy, že jsou často zdrojem příjmů místních obyvatel.

6.2.Svoboda a moc

Pozornému čtenáři a čtenářce neušel zajímavý rozpor, který se týká svobody a jejího naplňování. Přestože velká část mých informátorek má „svobodné povolání“ tedy řídí vlastní podniky nebo je tzv. na volné noze, jejich potřeba svobody je při jejich cestách velmi silná a v samotném narativu cesty se velmi často odráží. Přestože, jsou informátorky svobodné, bez závazků a až na jednu výjimku bezdětné, svoboda je něco, co na cestách neustále vyhledávají. Otázkou zůstává proč tomu tak je. Copak naše svobodná a demokratická společnost nenabízí ženám dostatek svobody, že jí musí hledat na svých cestách po celém světě? Pravděpodobně tomu tak bude. Za zdánlivou svobodou v naší společnosti je svět plný pokynů, genderových řádů a společenských norem a očekávání, které ne že by na cestách zcela vymizely, ale dostává se jim jiné podstaty a významu.

Z výpovědí informátorek jsem získala pocit, že svoboda má co dočinění s jednoduchostí. V našem přetechnizovaném a přestrukturizovaném světě cítí informatorky větší pocit svobody tím, že se ráno rozhodnout zda půjdou na procházku do džungle nebo na pláž, spíše než to, že mohou řídit své podniky od stolu za pomoci počítače a mobilního telefonu. Některé z mých informátorek však mají vlastní zaměstnance nebo pracují ve vedoucích pozicích, kdy musí řídit i kroky ostatních lidí, proto i cesta, kde řídí už jen samy sebe, může být potřebnou přestávkou v této odpovědnosti. A může to být i jeden z důvodů proč se vydávají na cesty samy, tedy proto, aby nemusely už řídit nikoho jiného jen samy sebe.

Genderová moc byla jedním z faktorů, které se touto prací prolínají. Nejde o moc ztělesněnou v síle vnímané z hlediska fyzické síly a svalů, ale spíše o moc psychickou, jakousi vnitřní sílu, jako je síla něco překonat, něco si vyzkoušet a díky tomu se stát silnějším. Tuto moc informatorky získávaly na samotných cestách, na které se vydávaly samy. Na cestách se setkávaly s nepříjemnými a často i nebezpečnými situacemi a jejich zvládnutí pociťovaly jako ukázkou vlastní moci a síly. Takovým příkladem mohou být i nemoci a zdravotní komplikace, které je na cestách potkávaly. Přestože jiné výzkumy hovoří o narativu nemocí v kontextu autentičnosti, moje informatorky překonání nemocí a zdravotních komplikací vnímaly z hlediska své síly, tedy toho, že jsou silnější než ostatní, a proto nemoc překonají. Podobně tomu bylo i v rámci nebezpečných situací. Zde ovšem hraje ještě roli orientalistický koncept, kdy ačkoli informatorky vystupovaly jako liberální, pacifistické a multikulturní cestovatelky, nebezpečí vnitřně předpokládaly a v místních obyvatelích podvědomě spatřovaly ty „jiné“ od kterých hrozí určitý druh nebezpečí. Nebezpečné situace však vnímaly jako zážitek, nikoli s negativními konotacemi, ale jako zážitek, který přispěje k vnitřnímu pocitu síly, jako zážitek z kterého se člověk může poučit a příště bude silnější.

Přesto, že mnohé moje informatorky již dosáhly určitého kariérního stupně, díky němuž jsou finančně nezávislé, stále se vydávají na cesty, kde ve své podstatě něco hledají a něco si dokazují. Aby dosáhly své pozice v naší společnosti, musely již něco dokázat, nebát se riskovat a třeba rozjet vlastní podnikání, být soutěživé a lepší než ostatní. A přes to všechno mají potřebu vydávat se do méně rozvinutých oblastí, kde jejich společenské postavení a úspěch, který za nimi stojí, nehraje téměř žádnou roli. Musí řešit primární potřeby přežití, jako to co budou jíst, kde složí hlavu nebo jak se kam dostanou. Při první cestě si uvědomily, že vše zvládnou, nespolehají na pomoc nikoho druhého, překážky, které se jim postavily do cesty, úspěšně překonaly a získaly tak pocit moci, síly a úspěchu z vykonané cesty. Ale copak tento pocit nemohou získat ve svém prostředí, ve své práci a

z tepla svých domovů? Co je na naší společnosti špatného, že se tyto ženy, moje informátorky, musí vydávat na cesty a stále znovu a znovu si ověřovat svou sílu a moc a zkoušet své možnosti? Nebo to není chyba naší společnosti, ale mých informátorek, že jim prostředí vlastní společnosti je malé a musí se vydávat za hranice, aby zde samy sobě a možná i své společnosti něco dokázaly?

6.3.Změna genderové identity

At' už si to připouštíme nebo nikoli, existuje v naší společnosti určitá genderová norma, která ukazuje to, jak by v ideálním případě měl vypadat život muže a ženy, jakým směrem by se měl jejich život ubírat. Tato genderová norma, neboli společenské očekávání vůči ženám a mužům předpokládá, že v určitém věku muž a žena vytvoří pár, který bude společně žít v jedné domácnosti a vychovávat děti. Otázkou je, zda žena, která brzy oslaví čtyřicet let, je bezdětná, svobodná, finančně nezávislá díky svému vlastnímu podnikání a flexibilní v tom, že v pondělí zaklapne notebook a ve středu se již prodírá jihoamerickou džunglí s batohem na zádech, tuto genderovou normu zásadně nenarušuje. „Normální“ je mít do 30 let první dítě. Tři z mých informátorek třiceti let ještě nedosáhly, zatímco zbytek informátorek byl již ve věku, kdy je mateřství z lékařského hlediska považováno za více rizikové. Avšak z mých informátorek, které se bezdětné blížily čtyřicítce, jsem neměla pocit, že by cítily, že jim „ujíždí vlak“ a společenská očekávání je nechávala v klidu. Nezařekly se, že nechtějí mít děti a nevytvoří rodinu, jen se na to ještě necítí připravené a tento svůj čas vyplňují cestami do zahraničí.

Cestování obvykle probíhá v páru nebo ve skupině a ačkoli mají moje informátorky zkušenosti s obojím, je sólo cestování typ cestování, kterému dávají přednost. Třebaže polovina z mých informátorek má stálého partnera, se kterým také cestují, je sólo cestování naplňováno zcela odlišnými významy. Při cestách s partnerem se informátorky cítí omezenější díky jeho přítomnosti, nepřijdou tolik do kontaktu s místními obyvateli, nedostane se jim hlubšího zážitku a navíc to jsou ony, kdo aktivně společné cestování vede a řídí. Jejich aktivní pozice při cestování v páru se bude nejspíše odrážet i ve společném soužití, kdy mé činné informátorky podle svých výpovědí vyhledávají spíše pasivní partnery.

Limitem této práce je nemožnost zjistit, zda se žena cítila silná a sebevědomá, a proto se vydala na cestu sama nebo tyto vlastnosti získala až na samotné cestě, ale tato polemika je podobná té, zda byla první slepice nebo vejce. Cílem této práce bylo zjistit to, jak to vnímají samotné ženy cestovatelky, co na svých cestách zvyznamňují a zda naplňují určitý konstrukt o nezávislém ženském cestování. Všechny mé informátorky se shodly v tom, že je cesta velmi změnila a staly se díky ní silnější, sebevědomější, světaznalejší a zážitky, které na cestách získaly, jim pomohly k novému uspořádání žebříčku hodnot, což zúročily ve svém běžném životě.

6.4. Veřejný a mediální diskurs

Tato práce se nezabývala pouze zkušenostmi samotných žen cestovatelek, ale snažila se problematiku nezávislého ženského cestování pojmut v kontextu veřejného diskursu, ve kterém se odehrává. K těmto účelům jsem zvolila analýzu veřejného/mediálního diskursu, a to na konkrétním případě, tedy na kauze dvou unesených českých dívek v Pákistánu, které se bohužel ani v době psaní tohoto závěru nevrátily zpět domů. V době krátce po únosu byl internet plný článků a diskuzí, které se touto událostí zabývaly a dávaly tak možnost určitým způsobem tento diskurs uchopit a analyzovat. Témata, která byla otevírána, více vypovídala o stavu a smýšlení naší české společnosti než o unesených děvčatech či zemích „východu“. Představa svobodného a demokratického „západního“ světa, kde práva muže a ženy mají stejnou váhu, na rozdíl od „nesvobodných zemí východu“, kde žena má asi tolik práv jako místní dobytek, neodpovídala reakcím aktérů tohoto diskursu. Unesené dívky jsou buď blahorečeny jako starostlivé se silným sociálním cítěním a snahou pomáhat druhým či jako silně naivní a hloupé dívky, kterým mělo být zakázáno (!) se do takových končin vydat a jejich únos je často chápán jako trest za jejich opovážlivost.

Analýza veřejného/mediálního diskursu se snažila poukázat na to, že diskurs, který se váže k cestování žen, je stále plný předsudků, ať co se týká ženské svobody a nezávislosti symbolizované nezávislým cestováním, tak předsudků týkajících se názorů na život mimo euro-americké hranice. Nezávislé cestování žen bez mužského doprovodu do zemí Třetího světa je spatřováno jako zbytečný risk a hazardování se životem a žena, která se na takovéto cesty vydává jako naivní a dost možná až nemorální, protože se vymyká společenským normám.

Moje informátorky cítily, že ženské nezávislé cestování není něco, co je českou společností bez výjimky přijímáno a honorováno. Své cestování vnímají spíše jako porušování určité společenské normy, protože normální je cestovat s někým, nejlépe s mužem, a do destinací, kde nehrozí žádné nebezpečí. Z toho důvodu si své zážitky nechávají pro sebe, pro své nejbližší nebo pár přátel a nemají většinou potřebu své zážitky z cest ventilovat zbytku společnosti. Dalším důvodem, proč o svém cestování raději mlčí, je závist kvůli finanční náročnosti takovýchto podniků, ačkoli ji informátorky vyvracejí. A také nemožnost sdílení zážitků, které jsou i díky velké míře tělesnosti související s probouzením smyslů na samotných cestách nesdělitelné druhým osobám.

„Je to takový osud, takhle jsem si to poskládala a tím cestováním se to všechno završilo. A mám pocit, že mě osud tak vedl, aby ty moje cesty takhle dopadly a jsem za to vděčná.“ (Saša, 40 let, podnikatelka)

7. Použitá literatura a elektronické zdroje

Bibliografie

- Anderson, L. F. a M. A. Littrel. 1995. Souvenir-Purchase behavior of women tourists. *Annals of Tourism Research*, Vol 22, pp. 328-348.
- Barša, P. 2001. *Západ a islamismus: střet civilizací, nebo dialog kultur?* Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Beneš, V. 2008. Diskurzivní analýza. In Drulák, P. (eds.) *Jak zkoumat politiku: kvantitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Praha: Portál.
- Butler, K.L. 1995. Independence for Western Women Through Tourism. *Annals of Tourism Research*, Vol.22, pp.487-489.
- Cohen, E. 1973. Nomads from Affluence: Notes on the Phenomenon of Drifter-Tourism. *International Journal of Comparative Sociology* Vol .14, pp. 89-103.
- Cohen, E. 1979. A Phenomenology of Touristic Experience. *Sociology*, 13: 179-201.
- Cohen, E. 2004. Backpacking: Diversity and Change. In Gmelch, S.B. (eds.) *Tourists and tourism: a reader*. Long Grove: Waveland Press.
- Coleman, S. 2005. Blogs and the new politics of listening. *The Political Quarterly* 76, pp. 273-280.
- Constables N.: *Maid to order in Hong Kong: Stories of Filipina workers*, Cornell University Press, 1997.
- Disman M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*, Praha: Karolinum, 2008.
- Elsrud, T. 1998. Time creation in Travelling: The taking and making of time among women backpackers. *Time and Society*, 7:309.
- Elsrud, T. 2001. Risk Creation in Traveling: Backpacker Adventure Narration. *Annals of Tourism Research*, Vol. 28, No. 3, pp 597-617.
- Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. New York: Routledge.
- Fuchs, Ch. 2008. *Internet and Society: social theory in the information age*. New York: Routledge.
- George S.M. 2005.: *When women come first*, University of California Press.
- Gmelch, S.B. 2004. *Tourists and tourism: a reader*. Long Grove: Waveland Press

- Graburn, N. 1983. The Anthropology of Tourism. Special issue: *Annals of Tourism Research* 10 (1).
- Hendl, J. 2008.: *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody, aplikace*, Praha: Portál.
- Herold, E., R. Garcia a R. DeMoya. 2001. Female Tourists and Beach Boys: Romance or Sex Tourism? *Annals of Tourism Research*, Vol.28, No. 4, pp. 978-997.
- Horáková-Novotná, H. 2007. Kolonialismus a postkolonialismus. In Tomeš, J., D. Festa, J. Novotný (eds.) *Konflikt světů a svět konfliktů: střety idejí a zájmů v současném světě*. Praha.
- Jenkins, R. Y. 2004. The Gaze of the Victorian Woman Traveler: Spectacles and Phenomena. In: Siegel (eds.): *Gender, Genre and Identity in Women's Travel Writing*, Peter Lang Publisher.
- Loker-Murphy, L. a P.L. Pearce. 1995. Young budget travelers: Backpackers in Australia. *Annals of tourism Research*, Vol. 22, No. 4, pp. 819-843.
- Marcus, G.M. 1995. Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 24, pp. 95-117.
- Mevorach, O. 1997. *The Long Trop after the Military Service: Characteristics of the Travelers, The Effects of the Trip and Its Meaning*, Ph.D. dissertation, The Hebrew University.
- Miles M. a A. Huberman. 1994. *Qualitative data analysis. An expanded Sourcebook, 2nd ed.* Thousand Oaks: SAGE.
- Nash, D. 1981. Tourism as an Anthropological Subject. *Current Anthropology*, Vol.22. No.5.
- Nash, D. 1996. *Anthropology of Tourism*. 1st ed. Kidlington: Pergamon.
- Nash, D a V.L. Smith. 1991. Anthropology and Tourism. *Annals of Tourism Research*, Vol.18, pp.12-25.
- Parrenas R.S. 2001. *Servants of globalization: Women migration and domestic work*, Stanford University Press.
- Pedraza, S. 1991. Women and Migration: The Social Consequences of Gender. *Annual Review of Sociology*, Vol.17. pp. 303-325.
- Phipps, P. 2004. Tourism and Terrorism: An Intimate Equivalence. In Gmelch, S.B. (eds.) *Tourists and tourism: a reader*. Long Grove: Waveland Press.
- Pruitt, D. a S. LaFont 1995. For love and money: Romance Tourism in Jamaica. *Annals of Tourism Research*, Vol.22, No.2, pp. 422-440.
- Renzetti, C. a D.J. Curran. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

- Riessman C.K. 2002. Analysis of personal narratives. In: Gubrium Holstein J., (eds.) *Handbook of Interview Research*, pp. 695-710. London, Sage.
- Said E. W. 2008. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka.
- Siegel K.: Women's travel and the rhetoric of peril. In: Siegel (eds.): *Gender, Genre and Identity in Women's Travel Writing*, Peter Lang Publisher, 2004.
- Sorensen, A. 2003. Backpacker ethnography. *Annals of Tourism Research*, Vol. 30. No.4, pp. 847-867.
- Swain, M.B. 1995. Gender in Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol.22, No.2, pp-247-266.
- Teas, J. 1988. „I'm studying monkey; What do you do? – Youth and Travelers in Nepal.“ *Kroeber Anthropological Society Papers*, No. 67/68:31-41.
- Titscher, S. 2000. *Methods of text and discourse analysis*. London: Sage publications.
- Turner, V. 1969. *The Ritual Process*. Chicago: Aldine.
- Turner, V. a E. Turner 1978. *Image and Pilgrimage in Christian Culture*. New York: Columbia University Press.
- Uriely, N., a Y. Yonay Y., D. Simchai. 2002. Backpacking Experiences: A Type and Form Analysis. *Annals of Tourism Research*, 29(2): 520 – 538.
- Urry, J. 1990. *The Tourist Gaze*, London: Sage.
- Van Gennep, A. 1960. *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press.
- Voght, J. 1976. Wandering Youth and Travel Behavior. *Annals of Tourism Research*. Vol. 4, pp.25-41.
- White, R a P.B. White. 2004 Travel as transition. Identity and Place. *Annals of Tourism Research*, Vol. 31. No.1, pp. 200-218.

Elektronické zdroje:

- <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/ondrej-bednar.php> [cit.2013-03-27]
- <http://www.denikreferendum.cz/clanek/15207-unos-ktery-vyplavil-na-povrch-to-nejhorsiv-nas> [cit.2013-03-27]
- <http://www.hankaatoncadomu.com/?lang=en> [cit.2013-03-20]
- <http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/asi/pakistan/13304-unos-v-pakistanu-hana-a-tonca-na-silnici-smrti/> [cit.2013-04-04]
- <http://www.reflex.cz/clanek/nazory/49863/jiri-x-dolezal-cause-unesenych-turistek-slunickovy-holky-v-balucistanu.html> [cit.2013-03-20]
- http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/cestu-planovaly-a-nechtely-na-sebe-upozornovat-rika-sestra-unesene-cesky--1187903 [cit.2013-03-20]

- http://zpravy.idnes.cz/jedna-z-rodin-divky-unesene-v-pakistanu-jednala-na-ministerstvu-pws-/domaci.aspx?c=A130315_143039_domaci_hv [cit.2013-03-20]
- http://zpravy.idnes.cz/video-s-hanou-a-antonii-0bh-/domaci.aspx?c=A130626_145342_domaci_hv [cit.2013-06-27]
- <https://www.facebook.com/pages/Hanka-a-Ton%C4%8Da-Dom%C5%AF/434819776601323?fref=ts> [cit.od 2013-03-16]
- <https://www.facebook.com/pages/Hanka-a-Ton%C4%8Da-dom%C5%AF-bez-cenzury/132412923609991?fref=ts> [cit.2013-04-05]
- www.csfd.cz/film/8275-thelma-a-louise [cit.2013-09-23]